IOAN SCURTU

REGELE FERDINAND

Coperta:
CONSTANTIN
POHRIB

© EDITURA GARAMOND

ISBN 973-9140-75-0

IOAN SCURTU

REGELE FERDINAND

(1914-1927)
ACTIVITATEA POLITICĂ

EDITURA GARAMOND
BUCUREȘTI, BULEVARDUL REPUBLICII NR. «8

INTRODUCERE*

Dinastia străină, instaurată în România în anul 1866, era considerată de majoritatea oamenilor politici ai vremii ca un mijloc de consolidare și modernizare a țării, de grăbire a momentului obținerii independenței statului român, aflat sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

După abdicarea forțată a domnitoruluiAlexandru Ioan Cuza, în noaptea de 11/23 februarie 1866, s-a constituit o locotenență domnească, alcătuită din Nicolae Golescu, Lascăr Catargiu și Nicolae Haralambie. La propunerea lui Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, parlamentul a aclamat ca domn al României pe contele Filip de Flandra, fratele regelui Leopold al II-lea al Belgiei Deoarece acesta a refuzat oferta, fruntașul liberal Ion C. Brătianu a discutat la Dusseldorf cu principele Carol Anton de Hohenzollern, guvernatorul Renaniei, precum și cu cel de-al doilea fiu al său, Carol Ludovic, în vârstă de 27 de ani locotenent în regimentul al II-lea de dragoni ai gărzii prusiene. în urma discuțiilor avute, Carol Ludovic a declarat că „primește Coroana fără condițiuni”[*] [†].*

** **La elaborarea acestei cărți am folosit lucrările mele: *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă si contemporană,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, și *Monarhia bl România 1866-1947,* București, Editura Danubius, 1991.**

† ***Domnia regelui Carol I. Fapte. Cuvântări. Documente,* Adnotate de Dimitrie A Sturdza, tomul 1,1866-1876,**

*în zilele de 2/14- 8/20 aprilie 1866 s-a organizat un plebiscit prin care poporul român era chemat să se pronunțe dacă voiește să se înscăuneze pe tronul României principele Carol Ludovic de Hohenzollem sub numele de Caroll. Votul se exprima deschis, prin înscrierea opțiunii în registrele aflate la cancelariile comunale. Guvernul a apelat la sprijinul aparatului de stat - prefecți, subprefecți, primari, notari -, al unor comisari extraordinari, al preoților, pentru a-și da „concursul moral" ți a insufla locuitorilor „spiritul faptului împlinit"‡§**'. Este lesne de înțeles că alegătorii nu cunoșteau nimic despre Carol de Hohenzollem pentru care trebuia să se pronunțe. Rezultatul oficial a fost de 685 968 voturi pentru și 224 contra, dar un contemporan aprecia că, în fapt, voturile împotrivă s-au ridicat „ la multe zeci de mii*[A]*.*

In fond, oamenii politici români au acționat pentru realizarea obiectivului Adunărilor ad-hoc de la Iași și București, din 1857, care s-au pronunțat pentru unirea Moldovei și Munteniei într-un singur stat, sub conducerea unui „principe străin ereditar, ales dintr-o dinastie domnitoare de-ale Europei, ai cărui moștenitori născuți în țară am dori să fie crescuți în religia țării". în concepția vremii, principele străin semnifica consolidarea statului român și sprijinul extern necesar în perspectiva obținerii independenței de stat a României în acel context istoric legăturile de sânge între conducătorii de state jucau un rol important, multe țări mici recurgând la formula principelui străin*

București, 1906, p. 50.

‡ **Gh. Cristea, *Manifestări antimonarhice tn perioada venirii lui Carol I &i***
***România (aprilie-mai 1866),* în „Studii. Rev. ist.", nr. 6/1967, p. 1 075.**

§ **Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe.* București, 1927, p. 6.**

** **Constantin Nuțu și Maria Totu, *Culegere de texte privind istoria modernă a României (1848-1878),* București, Tipografia Universității, 1978, p. 335.**

pentru a se afirma cu mai multă pregnanță în viața internațională.

In ziua de 10/22 mai 1866, principele Carol a depus în fața parlamentului următorul jurământ: „Jur a fi credincios legilor țării, a păzi religiunea românilor, precum și integritatea teritoriului ei și a domni ca domn constituțional"[††].

La 29 iunie/11 iulie 1866, Corpurile legiuitoare au adoptat Constituția României[‡‡], care avea la bază principiul democratic al separării puterilor în stat. Puterea legislativă se exercita în colectiv de domn și de Reprezentanța Națională (alcătuită din Adunarea Deputaților și Senat); nici o lege nu putea fi supusă sancțiunii domnului decât după ce s-a discutat și votat liber de către majoritatea ambelor Adunări; inițiativa legilor era dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative. Puterea executivă era încredințată domnului, „ care o exercită în mod regulat prin Constituțiune" (art. 35). Puterea judecătorească se executa de către curți și tribunale; hotărîrile și sentințele se pronunțau în virtutea legii și se executau în numele domnului.

Art. 82 stabilea: „Puterile constituționale ale domnului sunt ereditare, în linie coborîtoare directă și legitimă a Măriei Sale principelui Carol I de Hohenzollem-Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu excluderea perpetuă a femeilor și coboritorilor lor. Coborîtorii Măriei Sale vor fi crescuți în religiunea ortodoxă a răsăritului".

Atribuțiile domnitorului erau stabilite prin art. 93: numește și revocă pe miniștrii săi; sancționează și promulgă legile; poate refuza sancțiunea sa; are dreptul de amnistie în materie politică; are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale; numește și confirmă în toate fitncțiilepublice; face regulamentele necesare pentru executarea legilor; este capul puterii armate; conferă gradele militare în conformitate cu

---

†† **„Monitorul oficial", nr. 102 din 10/22 mai 1866.**

‡‡ ***Ibidem,* nr. 142 din 30 iunie/12 iulie 1866.**

legea; conferă decorațiunea română conform unei anume legi; are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale; încheie cu statele străine convențiunile necesare pentru comerț, navigațiune și altele asemenea; însă pentru ca aceste acte să aibă putere îndatoritoare, trebuie mai întâi a fi supuse puterii legislative și aprobate de ea. După cum se observă domnul era implicat în toate ramurile puterii de stat, bucurându-se de largi prerogative.

Constituția stabilea cazuri concrete în care domnul nu avea dreptul să intervină: nu putea să ierte sau să micșoreze pedepsele hotărîte de justiție în privința miniștrilor; nu putea să suspende cursul urmăririi sau al judecății, nici să intervinăprin nici un mod în administrarea justiției; nu putea să creeze o funcție nouă fără o lege specială; nu putea să modifice sau să suspende legile și nu putea să scutească pe nimeni de aplicarea lor; dacă domnul n-a hotărît convocarea Corpurilor legiuitoare, acestea se întruneau din proprie inițiativă la 15 noiembrie al fiecărui an; actul de dizolvare a parlamentului trebuia să conțină convocarea alegătorilor până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni; nici un membru al familiei domnitoare nu putea fi ministru. Dar cea mai serioasă îngrădire a puterii domnului era stabilită prin art. 92: „Persoana domnului este neviolabilă Miniștrii lui sunt răspunzători. Nici un act al domnului nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act".

In litera ei, Constituția din 1866 a fost printre cele mai avansate din Europa acelor ani, oferind o bază temeinică pentru dezvoltarea statului român. De asemenea, se cuvine subliniat că România a fost primul stat constituțional din sud-estul Europei, oferind un exemplu demn de urmat popoarelor aflate în această arie geografică După mai multe secole, un act de importanță fundamentală nu a mai

fost elaborat cu concursul străinilor și nici n-a mai fost supus aprobării cuiva din afară Făcând cu totul abstracție de suzeranitatea otomană și de regimul de garanție colectivă Constituția era un act energic de afirmare a independenței patriei noastre; era și cea dintâi lege fundamentală care consacra numele oficial al țării, acela de România[1].

Constituția nu menționa dependența țării față de Imperiul Otoman, ceea ce vădește tendința spre independența absolută a României Legea fundamentală din 1866a stat la baza regimului politic din România în întreaga epocă modernă până în 1938.

După proclamarea independenței de stat, la 9 mai 1877, și cucerirea ei pe câmpul de luptă, România a fost proclamată regat. In ziua de 15 martie 1881 s-a publicat legea care prevedea: „Articolul L *România ia titlul de Regat. Domnitorul ei, Carol I, ia pentru sine și moștenitorii săi titlul de rege al României* Articolul IL *Moștenitorul tronului va purta titlul de principe regal'*.*

7 Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 208.
8 „Monitorul oficial", nr. 60 din 15 martie 1881.

CAPITOLUL I

PRINCIPE MOȘTENITOR

Pentru a asigura stabilitatea și continuitatea dinastiei de Hohenzollern, în anul 1881 s-a

reglementat problema succesiunii la tronul României[§§]. Deoarece Carol I nu avea copii[***], s-a trecut la aplicarea articolului 83 din Constituție care prevedea: „în lipsă de coborîtori în linie bărbătească ai Măriei Sale Carol I de Hohenzollem-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”[†††]. Atât fratele mai mare al lui Carol, principele Leopold de Hohenzollern, cât și nepotul cel mai în vârstă au notificat că renunță la calitatea de moștenitori ai tronului României, astfel că succesiunea a revenit lui Ferdinand[‡‡‡], cel de-al doilea fiu al principelui Leopold. Prin „pactul de familie” din 18 mai 1881 - patronat de însuși împăratul Germaniei, Wilhelm I, șeful familiei de Hohenzollern - Ferdinand de Hohenzollern, nepotul lui Carol I, a fost confirmat ca moștenitor al tronului României.

în 1884, principele Ferdinand a venit pentru câteva luni în România, după care și-a continuat studiile la liceul din Dusseldorf, apoi la Universitatea din Lipsea și la Școala Superioară de Științe Politice și Economice din Tiibingen. Simultan, a urmat cursuri de limba, literatura și istoria românilor cu profesorul Păun. Peste mai mulți ani, Ferdinand își amintea că profesorul Păun i-a „insuflat neîncetat dragoste pentru istoria națională, încredințat fiind că spre a putea ști bine cine e și cât prețuiește un popor, trebuie negreșit și

§§ **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 9/1880, f. 2-3.**

*** **La 3/15 noiembrie 1869, Carol I s-a căsătorit cu Elisabeta de Wied (născută la 17/29 decembrie 1843). în anul următor, la 27 august/8 septembrie 1870, Elisabeta a născut o fetiță, căreia i s-a dat numele de Maria. îmbolnăvindu-se de scariatină, Maria a murit la 28 martie/9 aprilie 1874. Elisabeta nu a mai născut un alt copil.**

††† **„Monitorul oficial”, nr. 142 din 1/13 iulie 1866.**

‡‡‡ **Ferdinand-Victor-Albert-Meinrad, principe de Hohenzollern, s-a născut la 12/24 august 1865; era fiul principelui Leopold de Hohenzollern și al principesei Antoaneta, infanta Portugaliei.**

mai presus de toate să cunoască trecutul său”[§§§].

La 19 aprilie/1 mai 1889, principele Ferdinand, moștenitorul Coroanei, s-a stabilit in România. El a luat cuvântul in Senat, la 9/21 mai, exprimându-și dorința de a studia „în toate amănuntele sale” mecanismul politic al țării[****] pe care urma s-o conducă.

Sub atenta supraveghere a regelui Carol I, principele Ferdinand a primit în continuare lecții de limba română, de istoria și geografia României, a fost pus în contact cu realitatea diversă a țării. în același timp, și-a urmat pregătirea militară, participând efectiv la programul de instrucție și la manevre.

încă din 1886, el fusese încadrat ca sublocotenent în armata română. Pregătirea militară efectuată în Germania i-a jucat unele feste. Astfel, la un exercițiu de paradă, Ferdinand s-a așezat in locul prevăzut de regulamentul armatei prusiene, diferit de cel al armatei române. Faptul i-a atras riposta publică a comandantului: „Sublocotenent Ferdinand de Hohenzol- lern, atâta timp cât te găsești într-un regiment românesc, vei binevoi să te așezi acolo unde poruncește regulamentul regelui Carol”[††††]. Evident, sublocotenentul Ferdinand a trebuit să execute ordinul.

A parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent la general de corp de armată, precum și toate funcțiile - de la comandant de pluton la comandant de corp de armată și de inspector general de armată.

---

§§§ ***Cuvântări de Ferdinand I, regele României, 1889-1922,*** **București, 1922, p. 10.**

**** **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 4/1889, f.l.**

†††† ***Mărturii contimporane. Regele Ferdinand,*** **Adunate de G. N. Budișteanu, 1933, f.a., p. 163 (relatarea gen. Al. Lupescu).**

Cititor pasionat și înzestrat cu o foarte bună memorie, principele Ferdinand și-a multiplicat cunoștințele de literatură, artă, muzică, chimie, și-a însușit limbile vechi (greaca, latina), precum și cele moderne (engleza, rusa, franceza). Dar pasiunea vieții sale era botanica, ajungând să cunoască „numele tuturor plantelor din diferitele regiuni ale țării noastre, atât numele latin, cât și cel în limba vulgară”[####].

Principele Ferdinand era un tânăr înalt de statură, zvelt, blond, cu fruntea lată, ochii albaștri-verzui, nasul coroiat, mustață stufoasă, urechi foarte mari în formă de pâlnie. Din cauza urechilor se străduia să fie văzut numai din profil, aproape toate fotografiile reprezentându-1 în această poziție.

Curând după venirea sa în țară, tânărul principe a creat serioase probleme familiei domnitoare, deoarece voia să se căsătorească cu Elena Văcărescu, domnișoară de onoare a reginei Elisabeta. Acest act nu era îngăduit de Statutul Casei Regale, care stabilea - implicit, nu explicit - obligația membrilor acesteia de a se căsători cu persoane aparținând unor familii domnitoare din alte state. Cerința fusese impusă in scopul de a se împiedica aservirea monarhiei unei familii românești și a evita disputele interne pe această temă. Regina Elisabeta a încurajat idila dintre cei doi, dar în fața opoziției Consiliului de Miniștri[§§§§] și a oamenilor politici în general, Carol I i-a cerut lui Ferdinand să aleagă mtre Elena Văcărescu și tron[*****]. S-a creat o adevărată dramă. în 1891,

---

***Ibidem,* p. 11 (mărturiile Dr. Constantin Angelescu).**

§§§§ **în legătură cu acest episod, C. Bacalbașa scria: „Consiliul de Miniștri fiind chemat să-și spună cuvântul, s-a împotrivit categoric. Lascăr Catargiu a fost consultat ca și ceilalți miniștri. S-a făcut mult haz când s-a aflat felul de a-și spune părerea al bătrânului moldovean. La stăruințele reginei, Lascăr Catargiu a răspuns: «Majestate, aiasta nu se poate»" (Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă data,* vol. II, p. 135).**

***** **Terence Elsberry, *Marie of Romania. The Intimate Life of a Twentieth- Century Queen,* New York, 1972, p. 39.**

regina Elisabeta a plecat în străinătate - mai întâi la Veneția, apoi la domeniul părintesc de la Wied - anunțându-și intenția de a divorța de Carol I. La rândul său, Ferdinand s-a retras la Sigmaringen, amenințând cu sinuciderea[†††††], în timp ce Elena Văcărescu a luat și ea calea exilului, renunțând pentru totdeauna să revină în România[‡‡‡‡‡]. Drama, cu larg răsunet european, l-a inspirat pe Pierre Loti, care a scris *L 'Exile,* și pe D'Annunzio, în *II Pi acere*[§§§§§].

Dar, in scurt timp, rațiunea de stat a învins sentimentele, fie ele oricât de sincere și curate. La 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893, principele Ferdinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii.

Maria Alexandra Victoria de Edinburgh s-a născut la 3/17 octombrie 1875 la Eastwell, în Kent; era fiica lui Alfred, duce de Edinburgh și Saxa-Coburg-Gotha, și a Măriei Aleksandra, mare ducesă a Rusiei. Ferdinand și Maria s-au logodit la cea de a doua întâlnire, pusă la cale de părinți. „Aproape nu cunoșteam pe viitorul meu soț și nici pe nimeni dintre ai lui", iar „depărtata lui țară - România - era pentru mine ceva nedeslușit", avea să scrie peste ani Maria, care se mira cum acest tânăr de o timiditate ieșită din comun a găsit „curajul să-mi facă propunerea de căsătorie"[******].

---

††††† **Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu si marele său roman epistolar,* București, Editura Minerva, 1986, p. 15.**

‡‡‡‡‡ **Spre a nu oferi teren pentru mari neînțelegeri în cadrul familiei regale și pentru agitații în viața politică, Elena Văcărescu s-a stabilit la Paris, unde s-a remarcat ca o poetă de talent și a adus numeroase și însemnate servicii României (inclusiv la Conferința păcii din 1946-1947).**

§§§§§ **Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu,* București, Editura Univers, 1974, p. 53.**

****** **Regina Maria, *Povestea vieții mele,* vol. I, Iași, Editura Moldova, 1990, p. 217-218.**

Cu prilejul logodnei, tânăra pereche a fost pusă pentru prima dată in fața spiritului autoritar al regelui Carol I. Suveranul României a ridicat paharul „pentru ziua voastră de miere”. Maria nota: „Văzui pe Nando [Ferdinand] cum îngălbenește; își ridică și el curtenitor paharul ca răspuns, dar mâna îi tremura și din acea clipă își pierdu toată veselia, rămase tăcut, cu gândul departe, mâhnit parcă până în fundul inimii. îndată ce ne scularăm de la masă, mă trase într-un colț: cu ochii plini de tulburare și cu nările în freamăt, mă întrebă: «Ai auzit?» «Ce s-aud?» «A zis ziua de miere.» «Și de ce nu!» «Nu înțelegi ce-a vrut să zică? A vrut să spună că în loc de o lună de miere, n-are să ne dea decât o zi! Uite așa e el! Nu-i pasă de sentimentele altora și nici nu le-nțelege. La unchiu’ așa merge: numai muncă și nici o plăcere cât e anul de lung și oricare ar fi anotimpul. Lui nu i-a trebuit lună de miere; se vede că nu e ca toată lumea; e întreg numai al datoriei, fără nici o slăbiciune și vrea să facă toată lumea ca el. Așa e întotdeauna; orice plăcere trebuie jertfită. N-are nici o simțire, nici înțelegere față de dorințele și de nevoile celor tineri. E lipsit de orice milă!» Și ochii lui Nando se umplură de lacrimi”[15].

Moștenitorul tronului și familia sa au trăit sub tutela autoritară a regelui Carol I, care nu le îngăduia nici un act de independență, nici măcar în viața personală, de zi cu zi. De aceea, mai ales îh primii ani de căsătorie, Ferdinand și Maria preferau să stea închiși intr-o cameră sau să facă excursii in preajma castelului Peleș. Viața în doi era plăcută, Maria era frumoasă, veselă și expansivă, iar Ferdinand tandru, îndrăgostit și stângaci.

Situația lor materială era excelentă. După căsătorie, lista civilă a principelui Ferdinand *a* fost urcată de la 300 000 lei aur, stabilită în momentul venirii sale in țară, la 1 milion de lei. Pentru tânăra familie a fost rezervat Palatul Cotroceni din București și s-a construit Palatul Pelișor la Sinaia.

Regina Elisabeta a revenit in București în

noiembrie 1894, după un autoexil de trei.ani[16], impăcându-se cu faptul căsătoriei lui Ferdinand, in conformitate cu „rațiunile de stat".

Un moment critic s-a ivit în mai 1897, când principele, bolnav de febră tifoidă, s-a aflat la un pas de moarte. Maria a fost trezită din somn să-și ia rămas-bun de la soțul ei, căruia i se dădea cumineCătura[17]. Totuși, ca prin minune, Ferdinand și-a revenit, dar chipul său a căpătat înfățișarea unui om bătrân, gârbovit și cu o paloare nefirească pe care a păstrat-o până la sfârșitul vieții.

Cercul prietenilor era extrem de strâmt, regele Carol supraveghind foarte atent cu cine veneau în contact moștenitorul tronului și soția acestuia. Una dintre plăcerile lor era frecven-

15 ***Ibidem,*** **p. 234-235.**
16 Terence Elsberry, ***op. cit*****, p. 56.**
17 Paul al României, ***Carol al II-lea, regele României,*** **București, Editura Holding Reporter, 1991, p. 4.**

13 tarea spectacolelor de teatru, care se jucau în limba franceză. La 13 martie 1906, perechii princiare i-a fost dat să asiste la un spectacol neobișnuit: studenții și alte grupuri de oameni au ocupat Piața Teatrului Național și au împiedicat pătrunderea trăsurilor care aduceau participanții la spectacol. Era reacția la apelul lui Nicolae lorga, care protesta energic împotriva cosmopolitismului și ceruse ca la Teatrul Național să se joace piese în limba română. Au intervenit jandarmeria și armata, înregistrându-se 102 răniți din rândul manifestanților. Ferdinand și Maria, profund jigniți, s-au retras la Cotroceni††††††.

Principele moștenitor era ținut departe de viața politică, nu i se îngăduia să primească șefi de partide, să-și exprime public atitudinea față de problemele cu care se confrunta România.

†††††† **N. lorga,** ***O viață de om. Așa cum a fost,*** **București, Editura Minerva, 1972, p. 393; Petre Țurlea,** ***Nicolae lorga în viața politică a României,*** **București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 24-25.**

Regele Carol I impusese la curte o viață austeră, iar în raporturile cu oamenii politici era extrem de distant. Audiențele erau fixate pentru un timp limitat, suveranul ținându-și interlocutorul în picioare, intinzându-i un singur deget și concediindu-1 exact în momentul în care timpul acordat se încheia.

Nu îngăduia soției sale, regina Elisabeta, să se amestece în treburile politice, nu accepta dialogul sau sfatul acesteia, con- siderându-se singurul îndreptățit a conduce România. în același spirit, Carol I se ocupa personal de educația copiilor moștenitorului Coroanei, considerând că ei aparțin țării, față de care el are o datorie de împlinit. Prin aceasta, însăși viața personală a lui Ferdinand era grav afectată, calitatea sa de cap de familie fiind absolut formală.

în aceste condiții, este de înțeles faptul că Ferdinand prefera să-și petreacă timpul în cadrul unității militare pe care o comanda, departe de privirea dominatoare a unchiului său și unde putea participa în tihnă la chefuri zgomotoase. Presa antimonarhică și republicană îl „gratula" cu calificative dintre cele mai dure: urecheatul, chibițul, moș Teacă[‡‡‡‡‡]. îl prezenta ca fiind incapabil, leneș, afemeiat, aplecat spre alcoolism, fricos. Principesa Maria se „iubea" cu bărbați chipeși și vân- joși, în timp de Ferdinand „se consola" cu țigănci focoase și cu gura spurcată.

Principesa Maria, frumoasă și cochetă, plăcându-i viața de societate, constituia o prezență insolită la curte, unde regele Carol I impusese o viață sobră, rigidă, studiată, distantă. Este adevărat că în doi ani de la căsătorie a născut doi copii, dintre care un băiat - care devenea moștenitorul moștenitorului

---

‡‡‡‡‡ **I.G. Duca, *Memorii,* vol. I, București, Editura Expres, 1992, p. 89.**

tronului - dar felul ei de a fi i-a atras repetate reproșuri din partea regelui Carol și a reginei Elisabeta.

In relațiile dintre regele Carol I și principesa Maria au intervenit numeroase momente de tensiune. După mult timp, aceasta scria: „Am suferit mulți ani povara dominației lui. A fost o școală bună și astăzi îmi dau seama că trebuie să-i fiu recunoscătoare; cu toate acestea, mi-a pricinuit multă amărăciune și ne-a întunecat tinerețea, ba uneori ne aducea în pragul desnădejdii și al răzvrătirii”§§§§§§. Ferdinand se găsea adesea „între ciocan și nicovală. Nu împărtășea întotdeauna părerile unchiului și uneori se simțea jignit, ba chiar umilit prin purtările lui poruncitoare, insă rămânea tot supus, ascultător și răbdător până într-atât încât îl admiram, cu toate că simțeam că fierbe sângele în mine”*******.

Până la urmă, principesa Maria a izbutit să se emancipeze, remarcându-se mai ales prin relații extraconjugale de notorietate publică. Din 1907, Maria a început să cultive strânse relații cu familia Știrbey și mai ales cu Barbu Știrbey - „prințul alb”, cu o ținută tipic englezească, care-i amintea soției moștenitorului Coroanei de țara ei de origine. Din cei șase copii născuți de Maria†††††††, se pare că unul avea ca tată pe Barbu Știrbey‡‡‡‡‡‡. Legătura a fost tolerată de Ferdinand; de asemenea, a fost încurajată de Ion LC. Brătianu, devenit în 1908 președintele Partidului Național-Liberal, căruia Știrbey ii era cumnat și avea astfel un canal deschis

---

§§§§§§ **Regina Maria, *Povestea vieții mele,* vol. II, București, Editura Eminescu, 1991, p. 33.**

******* ***Ibidem,* p. 33-34.**

††††††† **Acești copii erau: Carol (1893), Elisabeta (1894), Marioara (1900), Nicolae (1903), Ileana (1909), Mircea (1913).**

‡‡‡‡‡‡ **Este vorba de principesa Ileana. Despre acest fapt, C. Argetoianu relatează: „La curtea noastră, secretele alcovului erau secretele tuturor, și cu**

la curte și o prețioasă pârghie de acțiune pentru momentul când Maria devenea regină.

După 25 de ani de la venirea în țară, principele Ferdinand nu părea pregătit și doritor să devină rege al României. Unul dintre oamenii politici care l-a cunoscut îndeaproape, I.G. Duca, scria în amintirile sale politice: „Principele Ferdinand era de o timiditate bolnăvicioasă. în public sau cu persoane pe care nu le cunoștea bine, nu spunea un cuvânt. Mai mult, încerca să vorbească și, pe urmă, cuprins de fireasca lui sfială, abia ingăima câteva cuvinte fără rost sau fără interes. Spectacolul era penibil. Pe lingă aceasta, gesticulația sa, obiceiul său nenorocit de a se legăna când pe un picior, când pe celălalt, precum și urechile lui cam mari, dezlipite de cap, dădeau înfățișării sale fizice o compromițătoare stângăcie și o lipsă cumplită de armonie și de majestate”[§§§§§§§].

Anul 1914 a accelerat brusc cursul istoriei europene și naționale, cu implicații profunde asupra principelui Ferdinand. Asasinarea lui Franz Ferdinand, moștenitorul Coroanei habsburgice, în ziua de 15/28 iunie 1914, la Sarajevo, a accentuat rapid toate contradicțiile dintre state, oferind prilejul, așteptat, pentru declanșarea primei mari conflagrații mondiale. La 15/28 iulie 1914, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei; la 19 iulie/1 august, Germania a declarat război Rusiei, iar la 21

§§§§§§§**destrăbălată educație pe care o primise, în continua ei promiscuitate cu slugile, aflase și odraslele dinastiei istorioarele mai mult sau mai puțin pipărate pe care oamenii și le povesteau pe șoptite. Anecdota cu frageda Elisabeta chemând pe mica Ileana Ia fereastră cu cuvintele: «Vino iute, să vezi pe tatăl tău», ca să vadă pe prințul Barbu cobotînd din automobil, a făcut pe vremuri înconjurul Bucureștilor”. (C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* în *Monarhia de Hohenzollem văzută de contemporani Antologie,* București, Editura Politică, 1968, p. 440)**

24 I.G. Duca, *op. cit, p.* 135.

iulie/3 august, Franței; la 22 iulie/4 august, Marea Britanie a declarat război Germaniei. Și astfel, noi și noi state au fost angrenate în acest „danț canibalic", după expresia lui Nicolae lorga, „întocmai precum când călăuzul suie pe munte un șir de excursioniști legați cu funie de dânsul, un moment de amețeală al lui îi trage, unul după altul, pe toți în prăpastie"[********].

Carol I, credincios alianței cu Puterile Centrale, a depus eforturi pentru a evita un război între Austro-Ungaria și Serbia[††††††††]. Asemenea intervenții, ca și întreaga campanie pacifistă desfășurată pe plan european, nu au dat rezultate.

La 14/27 iulie 1914, împăratul Franz Joseph îl anunța pe Carol I despre războiul pe care era hotărit să-l declare împotriva Serbiei, exprimându-și speranța că „vechea ta prietenie și legăturile noastre amicale sunt pentru mine tot atâtea garanții că tu vei avea o înțelegere sinceră a hotărârilor ce am luat în acest caz grav"[‡‡‡‡‡‡‡‡]. Peste câteva zile, la 18/31 iulie, împăratul Wilhelm al II-lea îi scria regelui român: „Gândurile mele se îndreaptă către tine, care ai întemeiat la gurile Dunării un stat civilizat și ai ridicat astfel un zăgaz in fața valului slav. Eu am încredere că tu vei fi credincios prietenilor tăi și că vei împlini neapărat datoriile tale de aliat"[§§§§§§§§]. în același spirit, la 20 iulie/2 august, cancelarul Germaniei, Theobald von Beth- mann-Hollweg, îi telegrafia lui Carol I: „Cerem mobilizarea imediată a armatei române și îndreptarea ei împotriva Rusiei"[*********].

******** **N. lorga, *O altă istorie contemporană,* București, 1933, p. 130.**

†††††††† **Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914-1918,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 235.**

‡‡‡‡‡‡‡‡ **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 43/1914, f.l.**

§§§§§§§§ ***Ibidem,* dos. 44/1914, f.l.**

********* **C. Gane, *P.P. Carp si rolul său In istoria politică a țării,* vol. II, București, 1922, p. 508.**

în aceste împrejurări, regele a decis convocarea unui Consiliu de Coroană pentru 21 iulie/3 august 1914, la care au participat membrii guvernului (Ion I.C. Brătianu, Em. Cos- tinescu, Al. Constantinescu, Em. Porumbaru, V.G. Morțun, Al. Radovici, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, I.G. Duca), președintele Adunării Deputaților (M. Pherekyde), foștii prim-miniștri (Th. Rosetti, P. P. Carp), fruntașii partidelor din opoziție (Al. Marghiloman, I. Lahovari, I.C. Grădișteanu, Take Ionescu, C. Dissescu, C. Cantacuzino-Pașcanu). Deși nu era un organism politic prevăzut de Constituție, Consiliul de Coroană se înscria pe linia tradițiilor românești, ca în momente de cumpănă domnitorul să se consulte cu fruntașii politici ai țării .

Carol a intrat în sala de muzică a castelului Pelcș din Sinaia „congestionat și emoționat", însoțit de principele moștenitor Ferdinand, și, fără nici o introducere, a declarat: „Războiul general a izbucnit. Se dă marea luptă în care pentru o întreagă perioadă istorică se va stabili harta și soarta popoarelor. Desigur că în acest război vor fi învingători și învinși, dar e neîndoielnic că cei dinainte și irevocabil meniți să fie învinși vor fi neutrii. Așa fiind, după matură chibzuință, convingerea mea adâncă e că datoria României e să execute tratatele ce o leagă de Tripla Alianță"†††††††† ††††††††.

Pentru a fi mai convingător, Carol I „a scos dintr-o casetă de fier tratatul încheiat de el și contrasemnat de Ion Brătianu tatăl, în 1883, reînnoit sub guvernele Catargiu, Sturdza și

---

†††††††† **Despre desfășurarea Consiliului de Coroană vezi: C. Gane, *op. cit,* voi. II, p. 509-516; C. Xeni, *Take Ionescu. 1858-1922,* p. 269-272; I.G. Duca, *3 august 1914. Consiliul de Coroană de la Sinaia,* în „Magazin istoric", nr. 1/1976, p. 38-44; Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. II, p. 230- 235; *Consiliile de Coroană de la Sinaia si Cotroceni tn versiuni inedite,* în „Magazin istoric", nr. 12/1983 (notele lui Victor Antonescu).**

†††††††† **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 41/1914, f.l.**

Maiorescu, a căror iscălitură o purta. Nimeni altul dintre bărbații noștri politici, care se perindaseră la cârma statului, nu văzuse misteriosul document”[§§§§§§§§§]. Carol considera o chestiune de demnitate ca România să-și respecte iscălitura.

Dar cei prezenți s-au pronunțat pentru neutralitate, arătând că tratatul semnat in 1883 avea în vedere situația în care Austro-Ungaria ar fi fost atacată, or, in realitate, această atacase Serbia, astfel încât România nu era obligată să intervină. Singur P.P. Carp s-a pronunțat pentru intrarea în acțiune alături de Germania și Austro-Ungaria; fruntașul conservator *a* evocat tratatul din 1883, dar și necesitatea solidarizării cu regele: „Cum lăsați pe omul aista singur?! ” a intrebat fruntașul conservator arătând spre Carol I[33]. Și, în fața lipsei de reacție a participanților, P.P. Carp a observat: „Sire, țin să se constate că în ceasul cel mai grav pentru țară și la sfârșitul unei lungi domnii închinate propășirii naționale, Majestatea Voastră este părăsită de toate partidele și de toți sfetnicii”. Cu aceste cuvinte, Carp urmărea să arunce „vreascuri pe focul ce ardea in sufletul bătrânului Hohenzollern, nădăjduind că astfel va câștiga, poate, partida și-l va face pe rege ca, într-un moment de revoltă și de energie, să treacă peste voia sfetnicilor săi și să declare singur războiul”[34]. Dar regele nu s-a hazardat, ci, după ce a cerut din nou fiecărui participant să se pronunțe prin da sau nu, văzând cvasiunanimitatea celor ce se declarau împotriva intrării în acțiune, a conchis: „Constat că reprezentanții țării, aproape in unanimitate, au cerut neutralitatea. Ca rege constituțional, mă supun voinței d-voastră. Mi-e frică insă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de astăzi și mă tem

§§§§§§§§§ **Const. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919,* vol. I, ed. a Il-a, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, p. 123-124.**

că ați luat o hotărîre de care România se va căi in viitor”[35].

Decizia Consiliului de Coroană de a se păstra neutralitatea și a se lua măsuri de întărire a armatei pentru orice eventualitate însemna abandonarea tratatului cu Puterile Centrale, care prin agresiunea împotriva Serbiei nesocotiseră spiritul și litera acestuia.

Carol I a fost grav afectat de hotărîrea adoptată de Consiliul de Coroană. „După patruzeci și opt de ani de domnie mă văd aproape singur”[36], mărturisea el lui C. Stere. Profund mâhnit, regele scria la 14 august lui Wilhelm al Il-lea, împăratul Germaniei: „După o discuție de trei ore, in care am pus în joc toată elocvența mea și am respins în modul cel mai hotărît argumentele aduse (cu excepția d-lui Carp, care insă este părăsit de partizanii săi), [Consiliul de Coroană] s-a pronunțat

33 Biblioteca Națională, fond St. Georges, mss. XIX/I-9.
34 C. Gane, *op. cit.,* vol. II, p. 515.
35 Ion Bulei, *Arcul așteptării 1914-1915-1916,* București, Editura Emines- cu, 1981, p. 63.
36 C. Stere, *Marele război si politica României,* București, 1918, p. 36.

19 totuși, cu o unanimitate la care nu mă așteptam, împotriva aplicării tratatului [...] Nu e nevoie să mai dau asigurări cât de mult sufăr din cauza situației momentane și a stării de spirit necugetate a țării mele; dificultățile sunt greu de învins, căci eu nu pot începe singur, fără un guvern responsabil, un război față de care întreg poporul se împotrivește”*********.

Așadar, in momentul decisiv, regele Carol I nu și-a putut impune punctul de vedere în problema politicii externe a României, a atitudinii față de război, fiind nevoit să țină seama de opinia publică, de atitudinea covârșitoarei majorități a oamenilor politici. România nu putea începe un război alături

********** ***Monarhia de Hohenzollem...*, p. 262-263.**

de Imperiul Habsburgic, care asuprea peste cinci milioane de români aflați în Transilvania și Bucovina. Avea dreptate I.G. Duca atunci când scria: „Viitorul a dovedit că nu ne înșelasem și că la Sinaia, în Consiliul de Coroană de la 21 iulie 1914, am pus cu adevărat, prin votul nostru, piatra fundamentală a unității naționale a tuturor românilor”[††††††††††].

Hotărîrea Consiliului de Coroană avea un caracter provizoriu, deoarece România nu putea rămâne până la capăt în expectativă: poporul român avea de realizat o mare misiune istorică - aceea a făuririi statului național unitar; el trebuia să chibzuiască și să folosească împrejurările internaționale pentru înfăptuirea acestui scump ideal. Take Ionescu avea dreptate când spunea că neutralitatea n-a fost decât „zidul pe care îl ridicam in contra posibilității de a se merge cu Puterile Centrale, zid la spatele căruia noi aveam să preparăm viitorul atac”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡].

În întreaga țară se desfășura o vie agitație politică, vizând intrarea României in război, fie alături de Antantă, fie de Puterile Centrale, sau menținerea ei in neutralitate. Curentul cel mai puternic era cel în favoarea Antantei, în fruntea căruia se aflau Nicolae Filipescu și Take Ionescu. Fiecare grupare adresa apeluri către rege, cerându-i - uneori pe un ton imperativ - adoptarea punctului ei de vedere.

Carol I continua să creadă în posibilitatea făuririi statului național unitar român prin lupta alături de Puterile Centrale. Intr-o discuție avută cu Alexandru Marghiloman, regele a afirmat: „România nu mai poate trăi în limitele sale actuale,

---

[††††††††††] **I.G. Duca,** ***op. cit.,*** **p. 67.**

[‡‡‡‡‡‡‡‡‡] **Take Ionescu,** ***Pentru România Mare. Discursuri din război 1914-1917,*** **București, 1919, p. 117.**

însă nu e azi momentul [...] După ce Rusia va fi învinsă, ceasul României va veni. în ziua în care va suna ora lichidării Austro- Ungariei, oră care nu poate întârzia mai mult de 20 de ani, România va lua atunci Ardealul și Bucovina”[40].

Primindu-1 pe Take Ionescu, care-i cerea cu insistență intrarea României in război alături de Antantă, Carol I i-a spus: „Dacă regret ceva este că n-am murit înainte de începerea acestui război”[41].

Regele și-a dat consimțământul pentru încheierea, la 18 septembrie/1 octombrie 1914, a Convenției secrete cu Rusia, care - in schimbul neutralității binevoitoare a României - se angaja „să se opună la orice atingere a statu-quo-ului teritorial al României in fruntariile actuale”. Ea se obliga deopotrivă să recunoască României dreptul asupra părților din monarhia austro-ungară locuite de români[42].

La 27 septembrie/10 octombrie, Carol I înceta din viață la castelul Peleș, iar la 2/15 octombrie era înmormântat în biserica mănăstirii Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab, refăcută în timpul domniei sale.

„Ți-a fost credincios până la moarte”[43], telegrafia regina Elisabeta[44] împăratului german Wilhelm al II-lea, în acele zile grele pentru ea. Și, într-adevăr, așa a fost. Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, afirma: „Regele Carol a murit de război. Ultimele săptămâni au fost o tortură pentru bătrânul domnitor, căci el primea comunicările pe care eu i le

40 Constantin Bacalbașa, *op. cit.,* vol. IV, p. 151.
41 *Ibidem.*
42 Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România in primul război mondial,* București, Editura Militară, 1979, p. 55.
43 C. Xeni, *op. cit*, p. 279.
44 Regina Elisabeta a murit la 18 februarie 1916.

21 adresam, ca niște lovituri de biciu. Eu primisem însărcinarea ca să încerc totul, pentru a obține imediata cooperare a României și a trebuit să merg

atât de departe, încât să-i amintesc că cuvântul dat nu îngăduie nici o șovăire, că un tratat este un tratat și că onoarea îi poruncește să tragă sabia. Mi-aduc aminte de o scenă literalmente emoționantă, când bătrânul rege, plângând tare, se prăbuși pe biroul său și încercă, cu mâinile tremurătoare, să-și smulgă de la gât ordinul «Pour le merite» [cea mai înaltă decorație prusiană, creată de Frederic cel Mare, primită de Carol ca ofițer german în 1864], pe care o purta în permanență. Pot spune, fără nici o exagerare, că l-am văzut prăpădindu-se zi cu zi, supt aceste continue lovituri de măciucă și că excitarea sufletească, în care trăia, i-a scurtat, desigur, zilele”§§§§§§§§§§.

Dispariția regelui Carol I a fost receptată de principele Ferdinand ca o adevărată nenorocire. Văzându-1 plângând, o doamnă de la curtea regală n-a ezitat să spună că durerea lui Ferdinand era „durerea sclavului care și-a pierdut stăpânul și nu știe ce să facă cu libertatea”**********.

CAPITOLUL II

URCAREA PE TRON. NEUTRALITATEA ȘI RĂZBOIUL PENTRU UNITATEA NAȚIONAL-STATALĂ

La 28septembrie/ll octombrie 1914, principele moștenitor Ferdinand a depus jurământul în calitate de regeal României; intr-un scurt discurs, el a dat asigurări că va fi un „bun român”[1], ceea ce in

§§§§§§§§§§ **Apud Constantin Kirițescu,** ***op. cit,*** **p. 135-136.**
********** **Stere Diamandi,** ***Galeria oamenilor politici,*** **București, Editura Gesa, 1991, p. 7.**

împrejurările de atunci însemna că nu se va opune sentimentelor generale ale poporului român.

Noul rege „era - după aprecierea lui Nicolae lorga - pentru cei mai mulți un necunoscut și un neținut în seamă, pentru câțiva o taină, aproape pentru nimeni o siguranță”[2]. O idee similară formula și regina Maria: „Soțul meu era cel mai credincios urmaș al unchiului său, cel mai răbdător și cel mai ascultător moștenitor al lui, era pentru poporul său ca o carte închisă, nimeni nu știa ce simțea”[3].

Imediat după urcarea lui Ferdinand pe tron, viața la curtea regală s-a schimbat brusc, cu importante consecințe asupra vieții politice din România. Distanța dintre suveran și colaboratorii săi s-a micșorat sensibil: „în locul unui deget ți se întinde azi o mână întreagă, care zguduie cu frenezie brațul poftitului, căruia i se prezintă un scaun, o țigară, un pahar, o glumă, un râs deschis”[11]. Constantin Argetoianu relata că după ora de lucru cu regele, ministrul era reținut la dejun: „După dejun luam cu toții cafeaua la iarbă verde, lângă castel [la Sinaia], «în familie». Prințul Carol trăgea picioare în posterior prințului Nicolae, care chirăia ca din gură de șarpe; era, ca să

1 *Cuvântări de Ferdinand I, regele României 1889-1922,* București, 1922, p. 6. 2 N. lorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 352.

3 Regina Maria, *op. cit.,* vol. II, p. 397.

4 *Mărturii contimporane,* p. 267 (relatarea lui Costin Petrescu).

23 zic așa, «un rit», la care viitorul prinț răzvrătit n-ar fi renunțat pentru nimic în lume. Prințesa Elisabeta își plimba ochii pe cer, Mignon era ținta «tachinărilor» fraților ei, iar regele, regina și Mișu [ministrul Casei Regale] și cu mine depănam fel de fel de subiecte”††††††††††.

†††††††††† **C. Argetoianu, *Pentru că de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* în *Monarhia...,* p. 347.**

Spre deosebire de înaintașul său, regele Ferdinand și-a constituit o adevărată camarilă - alcătuită din persoane care nu dețineau o funcție politică în sistemul instituționalizat, dar care participau la luarea deciziilor. Principalul lui „sfătuitor" era regina Maria, fire ambițioasă, dornică de afirmare politică. Un rol însemnat a dobândit principele Barbu Știrbey - favoritul reginei Maria și administratorul domeniilor Coroanei. Dintre oamenii politici, influența cea mai puternică a exer- citat-o Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național- Liberal. Constantin Argetoianu aprecia că „în formula Brătianu-Ferdinand, omul cu experiență politică și cu autoritate era Brătianu, nu regele"[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]. Lipsit de ambiții, nedorind să apară cu orice preț în prim-plan, regele Ferdinand a acceptat în mod tacit dominația politică a lui Ion I.C. Brătianu[§§§§§§§§§§]. Dacă principala calitate a unui conducător este aceea de a ști să-și aleagă colaboratorii, atunci, desigur, Ferdinand a avut această mare calitate.

în discuțiile personale, Ferdinand era agreabil, etala cunoștințe bogate din domenii variate ale științei, artei și literaturii, dar in public îl cuprindea o timiditate nefirească. își găsea cu greu cuvintele, relua de câteva ori ultimele vorbe ale inter-locutorului și în loc de răspuns nu îndrăznea să zică decât „da, da, da"[**********]. După multe poticneli reușea să intre „în ritm" și să aibă o comportare normală. în mod cert, comparativ cu Carol I, predecesorul său, regele Ferdinand apărea ca un om stângaci, fără pază și prestanță.

La început de domnie, guvernul a decis să

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **C. Argetoianu, *Pentru că de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol. II, București, Editura Humanitas, 1991, p. 117.**

§§§§§§§§§§ **Despre personalitatea acestuia, vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică,* București, Editura Museion, 1992.**

********** **C. Argetoianu, *op. cit.,* în *Monarhia...,* p. 348.**

inițieze sporirea listei civile a Casei Regale. în timpul lui Carol I, lista civilă ajunsese la 1,2 milioane lei; Ion I.C. Brătianu a cerut ca pentru regele Ferdinand aceasta să urce la 2,5 milioane lei. Unii miniștri - între care și I.G Duca - apreciau că o asemenea sporire nu era necesară, deoarece regele primise o serioasă moștenire de la predecesorul său, iar veniturile obținute de pe domeniile Coroanei erau substanțiale. în fața acestei atitudini, regele Ferdinand era înclinat să cedeze, dar Barbu Știrbey l-a convins că „nu are o situație materială atât de strălucită, că are trei fete și că trebuie deci să se gândească și la înzestrarea lor”[9]. Cum și in rândul parlamentarilor se manifesta o reacție negativă, au fost necesare „intervențiile personale ale lui Brătianu și tot spiritul, cunoscutul spirit de disciplină al partidului, ca majoritatea să se supună” și să voteze proiectul prezentat de guvern[10].

Problema esențială din acea vreme era atitudinea față de război, găsirea modalităților adecvate de acțiune în vederea făuririi statului național unitar român. în această privință, curentul filoantantist ciștigase o persoană foarte influentă - pe regina Maria. Ea a depus un efort perseverent și continuu pentru a-i zdruncina lui Ferdinand convingerile filogermane și a-1 determina să accepte intrarea României în război alături de Antantă[11]. Regele Ferdinand - născut, ca și regele Carol I, în Germania, făcând pregătire militară în acea țară - era convins de victoria Puterilor Centrale. Aflându-se în vara anului 1915 la Brăila, suveranul a primit o delegație a exportatorilor de cereale care s-au plâns de falimentul ce-i așteaptă din pricina închiderii strâmtorilor Mării Negre. Regele le-a răspuns categoric: „Și vor fi închise pînă la sfârșit, căci Aliații [Antanta] nu vor învinge”. Fiind de față, regina Maria a replicat: „Ba da, ba da”[12].

9 I.G. Duca, *op. cit,* p. 172.
10 *Ibidem.*
11 Regina Mana, *Povestea vieții mele,* vol. III, p. 9-40.
12 C. Xeni, *op. cit.,* p. 312.

Ea nu a rămas, precum regina Elisabeta, departe de viața politică, ci s-a implicat direct, acționând nu numai pe lângă rege, dar și participând la convorbiri cu diplomați străini și fruntași ai vieții politice din România. Astfel, contele Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București - după ce informa guvernul de la Viena că regina Maria i-a spus „deschis și clar" că tratatul din 1883 nu putea Împiedica România să meargă împotriva Imperiului Habsburgic - ținea să observe: „înalta doamnă niciodată cât a trăit regele Carol nu a avut curajul să vorbească atât de deschis despre acest tratat de Her, și regele, care desigur că gândește la fel cu soția lui, se temea de asemenea destul de mult de unchiul său pentru a cocheta cu aceste gânduri"††††††††††. într-o discuție cu I.G. Duca, regina Maria dezvăluia cauzele personale ale atitudinii sale: „N-am venit în România ca, după 20 de ani, să renunț la Coroana României. Nu mi-am sacrificat tinerețea și nu m-am ostenit să dau țării acești moștenitori de Coroană ca să-i văd acum rătăcind prin lume ca principi germani in exil. Eu de țara asta nu mă despart, înțeleg aspirațiunile ei și le îmbrățișez. De altminteri, unde să merg? Eu germană nu sunt, la drepturile mele de principesă engleză m-ați obligat să renunț când m-am măritat, altă patrie decât România nu am"‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Regele Ferdinand însuși mărturisea, în octombrie 1914, aceluiași I.G. Duca: „Eu sunt rege constituțional, prin urmare, dacă țara crede că

†††††††††† **Apud Etna Nastovici, *România si Puterile Centrale tn anii 1914-1916,* București, Editura Politică, 1979, p. 109.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Apud Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *De la statulgeto-dac la statul român unitar,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. *446.***

interesele ei ii dictează să meargă împotriva Puterilor Centrale, nu în mine va găsi o piedică la realizarea idealului ei național”§§§§§§§§§§§.

Ferdinand a lăsat mână liberă experimentatului Ion I.C. Brătianu, care a întreprins multiple acțiuni politico-diplo- matice ce vizau obținerea unor garanții sigure privind satisfacerea dezideratelor naționale ale poporului român.

Dacă pentru Ion I.C. Brătianu a fost mai ușor să-și mascheze acțiunile și să-și ascundă gândurile, el având o vastă experiență politică și o mare capacitate nativă de disimulare, posedând știința de a plasa discuțiile în sfere generale, pentru regele Ferdinand acest rol era mult mai greu dejucat, deoarece experiența lui politică era limitată, avea o fire emotivă și, în plus, constituia ținta tuturor celor care urmăreau să influențeze atitudinea politică a României.

Intr-o audiență avută la regele Ferdinand în ziua de 30 octombrie 1915, P.P. Carp i-a declarat că în timp de pace un rege poate să-și păstreze o reputație suverană, strecurându-se prin viață, dar „când o ocazie ca aceea de astăzi poate să nu se mai producă nici peste o mie de ani, un rege care ar pierde-o riscă să fie un rege neînsemnat”[16]. Fruntașul conservator cerea intrarea în acțiune de partea Puterilor Centrale, considerând că aceasta era singura alternativă, având în vedere că românii erau o insulă latină într-o mare slavă: „La nord slavi, la răsărit slavi, la apus slavi, la sud slavi” . Totodată, el susținea că obiectivul Rusiei era acela de a ajunge la Istanbul, trecând peste trupul României, că „triumful Rusiei este un dezastru economic și un dezastru politic pentru noi”[18].

La rândul său, C. Stere declara: „Dacă suntem unanimi în ce privește revendicările noastre

§§§§§§§§§§§ **I.G. Duca, *op. cit,* p. 129.**

naționale, modalitățile de realizare pot ridica, fără îndoială, multe probleme; se poate discuta oportunitatea sau prioritatea unor anumite revendicări, dar niciodată nu poate o națiune cu putere de viață renunța la integralitatea idealului său național”[19]. Punând în prim-plan unirea Basarabiei, Stere afirma că România nu putea încheia o alianță cu Rusia.

La presiunile interne se adăugau cele externe, nu mai puțin insistente. Numeroase telegrame și scrisori din partea șefilor de state, repetate și nu o dată agasante intervenții ale reprezentanților marilor puteri îl țineau pe regele român într-o stare de tensiune greu de suportat.

16 Alexandru Marghiloman, *op. cit.,* p. 535.
17 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 4/1915, f. 3.
18 *Ibidem,* dos. 5/1915, f. 15.
19 *Ibidem,* f. 29.

Totuși, Ferdinand și-a jucat bine rolul, lăsând fiecăruia impresia că este de partea lui. „Regele i-a înșelat pe toți”, spunea la 13/26 august 1916 Titu Maiorescu lui Alexandru Marghiloman**********, înțelegând că speranțele intrării României în război alături de Puterile Centrale erau năruite. Iar lui Marghiloman regele însuși i-a mărturisit: „Mult m-a costat să mint, cum am făcut și ieri cu Czernin”††††††††††.

Gruparea filoantantistă exercita o presiune cu adevărat extraordinară asupra suveranului. În fruntea acesteia se afla Nicolae Filipescu, cu care regele Ferdinand era în relații foarte proaste. într-o discuție cu un om politic, Ferdinand n-a ezitat să-l califice pe Filipescu drept „canalie”. Constantin Argetoianu scria: „Această ură, reciprocă de altminteri, era pricinuită de pasiunea lor comună

********** **Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. II, 1916-1917, p. 147.**
†††††††††† ***Ibidem,* p. 154.**

pentru d-na Prezan, pe care o... fericeau pe rând. Gelozia depe terenul sentimental se transformase în ură pe cel politic!”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]

Dincolo de această realitate, se află faptul că Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu desfășurau o amplă acțiune de mobilizare a opiniei publice pentru intrarea României în război alături de Antantă. La 15 februarie 1915, Nicolae Filipescu se adresa astfel regelui Ferdinand: „Vei fi cel mai mare voievod al țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: Domn al întreg Ardealului, al Țării Românești și al Moldovei... Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejie a neamului, vei fi totuși sfințit ca erou național. De nu va fi nici una, nici alta, grozav mă tem că nici praf nu se va alege de dinastie. De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este să te încoronezi in Alba Iulia sau să mori pe Câmpia de la Turda ”[§§§§§§§§§§§§§].

La mitingul organizat de Liga Culturală în orașul Ploiești, tânărul Nicolae Titulescu declara în mai 1915: „Din împrejurările de azi, România trebuie să iasă întreagă și mare! România nu poate fi întreagă fără Ardeal; România nu poate fi mare fără jertfă! Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața! Ardealul e scânteia care aprinde energia, e mutilarea care strigă răzbunarea, e fățărnicia care cheamă pedeapsa, e sugrumarea care cere libertatea! Ardealul e românismul în restriște, e întărirea care depărtează vrăjmașul, e viața care chiamă viața! Ne trebuie Ardealul, nu putem trăi fără el!”[**********]

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol. I, Editura Humanitas, p. 118.**

§§§§§§§§§§§§§ **N. Filipescu, *Pentru România Mare. Cuvântări din război 1914-1916,* București, 1925, p. 24.**

********** ***Marea Unire a românilor in izvoare narative,* Ediție, studiu introductiv și note de Stelian Neagoe, București, Editura Eminescu, 1984, p.**

Uneori, lupta politică îmbrăca aspecte dramatice, fiind pus in cauză însuși prestigiul instituției monarhice. Astfel, la 15 noiembrie 1915, cu prilejul citirii mesajului tronului, regele Ferdinand a fost întrerupt de mai multe ori de parlamentarii filoantantiști; în replică, majoritățile parlamentare au început să aplaude și să-l aclame pe rege, acoperind apostrofele opoziției. După plecarea lui Ferdinand s-a iscat o încăierare: „Miile a fost bătut, Nicu Filipescu a fost văzut sărind peste pupitre, o fierbere îngrozitoare, care s-a terminat prin câteva dueluri și prin nesfârșite înjurături și insulte”††††††††††††.

Ceasul intrării în luptă se apropia. în iunie 1916, generalul M.V. Alekseev, șeful Marelui Stat-Major al armatei ruse, și generalul Joseph Joffre, comandantul-șef al armatelor franceze, cereau intrarea României în război, „acum ori niciodată”‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Regele a avut partea sa de contribuție la negocierea Convenției politice și a Convenției militare din 4/17 august 1916 care au stat la baza intrării României în război. Convenția politică§§§§§§§§§§§§§ ********** †††††††††††† prevedea la articolul III că Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia recunosc României dreptul de a-și uni teritoriile naționale aflate în Imperiul Austro-Ungar, adică Bucovina, Transilvania și Banatul, locuite în covârșitoare majoritate de români. Potrivit articolului V, cele patru state „se obligă, de asemenea, ca in tratatul de pace” să confirme apartenența acestor teritorii la România, ceea ce însemna consemnarea pe plan juridic internațional a Unirii. Pe această bază, România se obliga să

†††††††††††† **I.G. Duca, *Memorii,* vol. II, Timișoara, Editura Helicon, 1993, p. 61.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 16/1916, f.l; dos. 17/1916, f.l.**

§§§§§§§§§§§§§ ***1918 la români,* vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică,**

********** **1983, p. 766.**

declare război și să atace Austro- Ungaria, cel mai târziu la 15/28 august 1916. Era pentru prima dată în istorie când patru mari puteri recunoșteau legitimitatea unirii Transilvaniei și Bucovinei cu România. Se cuvine subliniat faptul că în Convenția militară se făcea precizarea: „Trupele ruse prevăzute la art. III, destinate să coopereze cu Armata Română, se vor afla sub ordinele Comandamentului Suprem al Armatei Române”[28]. Comentând această precizare, I.G. Duca scria că ea constituia singurul mijloc, dacă nu de a împiedica, dar de a pune stavilă pornirilor tutelare ale Rusiei țariste asupra României[29].

Oamenii politici care s-au aflat atunci la conducerea țării - inclusiv regele Ferdinand - au dat dovadă de o reală înțelegere a momentului istoric, au știut să promoveze, cu consecvență și fermitate, interesele statului și poporului român.

Pentru regele Ferdinand, luarea acestei decizii a fost o luptă cu sine și o jertfă. Regina Maria scria: „Vedeam de mult că ceasul se apropia și că Nando nu putea fi scutit de îngrozitoarea jertfă ce trebuia neapărat s-o facă. încercai, cu toată dragostea mea, să-l ajut să privească in față cea mai mare durere a vieții lui: lupta împotriva țării lui natale, împotriva fraților săi, a prietenilor lui, a tot ce iubise și crezuse, a tot ce fusese tinerețea lui, amintirile lui, dragostea lui. în adevăr, a fost o jertfă covârșitoare; dar a făcut-o pentru că înainte de orice el era regele țării, un bun român și ajunsese să creadă și el că așa e mai bine”‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ §§§§§§§§§§§§§§ **********. I.G. Duca aprecia că rolul determinant în fixarea atitudinii regelui Ferdinand a revenit lui Barbu Știrbey: „Nu vreau, desigur, să micșorez meritele pe care regele Ferdinand și le-a câștigat față de neamul românesc. Ele sunt nepieritoare și rămân

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,*** **p. 773.**
§§§§§§§§§§§§§§ **I.G. Duca,** ***op. cit.,*** **p. 135.**
********** **Regina Maria,** ***op. cit.,*** **vol. II, p. 65.**

întregi. Dar fără îndoială că desăvârșita sa lipsă de voință l-ar fi putut îndemna tot atât de bine să urmeze o politică cu totul opusă, dacă așa ar fi stăruit cei din jurul său. Lângă dânsul sta însă neclintit in hotărîrea de a lupta alături de Aliați pentru înfăptuirea românismului Barbu
Știrbey. Lui i se datorește în primul rând hotărîrea regelui. Cum s-a hotărîl, prin ce lupte sufletești, cu ce jertfe, e meritul regelui și numai al conștiinței lui. Că această eroică luptă sufletească a dat-o în această direcție și nu intr-alta, meritul îl are, întreg, Știrbey"††††††††††††††.

în ziua de 14/27 august 1916 a avut loc la Palatul Cotroceni din București‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Consiliul de Coroană, la care au participat membrii guvernului (Ion I.C. Brătianu, Em. Costinescu, Em. Porumbaru, Al. Constantinescu, V.G. Morțun, Al. Radovici, Vintilă Brătianu, I.G. Duca, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu), președintele Adunării Deputaților (M. Pherekyde), vicepreședintele Senatului (C.F. Robescu), foștii prim-miniștri (Th. Rosetti, P.P. Carp, Titu Maiorescu), șefii partidelor de opoziție (N. Filipescu, Take Ionescu, Al. Marghiloman), foștii președinți ai Adunării Deputaților (C. Olănescu, C. Can- tacuzino-Pașcanu). La Consiliu, regele a venit însoțit de principele Carol - moștenitorul Coroanei.

Deschizând ședința§§§§§§§§§§§§§§§, Ferdinand a

---

†††††††††††††† **I.G. Duca, *op. cit.,* p. 151.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Consiliul a avut loc în sufrageria cea mare, care „prin impietatea reginei Maria și prin slăbiciunea regelui Ferdinand" a dispărut, Fiind înglobată împreună cu sala de dans într-un mare salon boltit, ca urmare a reamenajării palatului Cotroceni prin 1925-1926 *(Ibidem,* p. 271).**

§§§§§§§§§§§§§§§ **Pentru desfășurarea Consiliului de Coroană vezi: Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 13/1916, f. 1-5; Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. II, p. 148-152; I.G. Duca, *Regele Ferdinand la Consiliul de Coroană de la Cotroceni,* în „Generația unirii", nr. 10, din 25 decembrie 1929; Idem, *Memorii,* vol. II, p. 159-175; C. Xeni, *Take Ionescu,* p. 315-317; C. Gane, *P.P. Carp si rolul său* &i *istoria politică a țării,* vol. II, p. 537-542; *Consiliile de Coroană de la Sinaia si Cotroceni in versiuni inedite,* în „Magazin istoric", nr. 12/1983, p. 23-24.**

declarat: „Am convocat aici pe mai-marii țării nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul. Văd situația în așa fel, încât nu mai putem rămâne în neutralitate. De aici înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu, care crede și el că a venit momentul să începem războiul, a și avut o consfătuire cu unul din guvernele beligerante". Regele a ținut să precizeze că pentru a lua o asemenea decizie a trebuit să se învingă pe sine (aluzie la faptul că intra în război împotriva țării în care s-a născut), fiind călăuzit numai de interesele superioare ale României. Ca și la Consiliul de Coroană din 1914, cel care s-a opus categoric opiniei exprimate de aproape toți cei prezenți a fost P.P. Carp; el n-a ezitat să-i amintească regelui că era un Hohenzollem și că atunci când interesele patriei de origine și ale patriei adoptive coincid, nu trebuie să iei o atitudine care să contrazică aceste duble interese. Regele a replicat: „Domnule Carp, știu foarte bine că sunt un Hohenzollem, nu era nevoie să mi-o amintești dumneata. Dacă interesele patriei de origine ar corespunde cu cele ale României n-aș ezita să adopt opiniile dumneavoastră; această soluție ar fi fost cea mai ușoară pentru mine. Dar, scormonind adânc în conștiința mea, am ajuns, cu durere, la concluzia că interesele României nu merg alături de cele ale Austro-Ungariei și, în consecință, cu cele ale Germaniei. A trebuit să-i impun inimii mele tăcerea; asta n-a fost ușor; cu sufletul torturat am luat hotărirea de a-mi face datoria față de poporul român ale cărui destine le conduc. Cu durere, dar cu convingerea că decizia din aceste zile este singura care concordă cu destinul țării mele, România". Cu incăpățânarea-i caracteristică, P.P. Carp a ripostat: „Sire, am trei fii, îi voi trimite pe toți trei pe front, totuși doresc înfrângerea armatelor române, căci prefer România învinsă

alături de Germania, decât victorioasă alături de Rusia". La aceste cuvinte, „regele a tresărit, roș la față, dar foarte stăpân pe el, și a zis: «Domnule Carp, respect toate părerile, dar nu pot lăsa să treacă ultimele dv. cuvinte. Ele nu sunt expresia adevăratelor dv. simțăminte. îmi închipui că au izvorît în focul discuțiunii dintr-un moment de necugetată mânie.» «Ba deloc», răspunse Carp. «Ba da, ba da», insistă regele părintește". Martor al scenei, Ion I.C. Brătianu i se adresă lui Carp: „Atunci ia-ți fiii înapoi și dă-i in armata germană". După Consiliu, regele s-a întreținut cu Al. Marghiloman, cerându-i concursul; acesta i-a declarat că nu putea semna o declarație de război împotriva Germaniei, dar dacă „merge rău, voi fi aci pentru a vă ajuta". Regele a rămas satisfăcut: „Contez absolut pe dumneata". La 32
care președintele Partidului Conservator a răspuns: „La zile negre, mă veți găsi"[34].

Atitudinea lui Ferdinand la Consiliul de Coroană a fost remarcabilă, constituind o adevărată și plăcută surpriză pentru cei ce se îndoiau de capacitatea lui de a adopta o atitudine fermă, lipsită de echivoc. Dar starea sufletească a regelui era deplorabilă. El a părăsit sala de Consiliu cu ochii în lacrimi, retrăgându-se în biroul său, unde l-a găsit pe vechiul său camerier, Neuman, căruia i-a mărturisit: „«Neuman, să știi că în interesul țării al cărei rege sunt, am trebuit să trag spada împotriva țării mele de origine. Tu ești german și ai rămas german, prin urmare nu am dreptul să-ți mai cer nimic. Din ceasul de față vei face ce-ți va dicta conștiința. Poți să te înapoiezi la Sigmaringen. Iți voi înlesni plecarea și te voi binecuvânta». Bătrânul Kammerdiener, ultima amintire vie a copilăriei și a patriei germane, trecând atunci peste toate prescripțiile protocolare, l-a îmbrățișat pe rege și i-a spus că va rămâne câine credincios la picioarele lui până la ultima suflare. Și, căzând unul în brațele altuia, au plâns cu hohote"[35].

în seara de 14/27 august 1916, ministrul României la Viena a prezentat ministrului de externe al Austro-Ungariei declarația de război a României, din care se degaja dreptul poporului român de a lupta pentru eliberarea provinciilor istorice ținute cu forța în cadrul monarhiei habsburgice și de a asigura unirea acestora cu patria-mamă[36].

A doua zi dimineața a fost difuzată *Proclamația către țară,* semnată de regele Ferdinand și de membrii guvernului, în care se arăta: „Români! Războiul care de doi ani a închis tot mai strâns hotarele noastre, a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor. Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua Unirii lui. După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să înte-

34 Alexandru Marghiloman, *op.cit.,* vol. II, p. 155.
35 I.G. Duca, *op. cit.,* p. 175.
36 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 19/1916, f. 1-2.

meieze statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională. Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților. De voi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și de pe plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul de veci. în noi, în virtuțile, în vitejia noastră, stă putința de a le da dreptul ca într-o Românie întregită și liberă, de la Tisa până la Mare, să propășească în pace, potrivit destinelor și aspirațiilor gintei noastre”**********.

********** **„Viitorul”, IX, nr. 3059 din 16/29 august 1916; Ioan Scurtu./lZia *Iulia, 1 Decembrie 1918,* București,**

în ordinul de zi către ostași, semnat de rege, se afirma: „V-am chemat ca să purtați steagurile noastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde [...] De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi”††††††††††††††.

în noaptea de 14/27 -15/28 august 1916 armata română s-a avântat peste crestele Carpaților, trecând la eliberarea fraților din Transilvania. Potrivit planului de campanie, armata română trebuia să acționeze pe două fronturi: de nord-est și nord-vest, spre care au fost dirijate trei armate (80% din totalul trupelor), și de sud, pentru apărarea granitei dunărene și dobrogene, unde a fost trimisă o singură armată (20% din totalul efectivelor).

Regele Ferdinand - care, conform Constituției, era „capul puterii armate” - și-a stabilit cartierul general la Scroviștea, castel aflat lângă Periș.

Acțiunile din Transilvania se desfășurau cu succes, când, la 24 august/6 septembrie, Marele Cartier General român a trebuit să ordone oprirea ofensivei, deoarece situația pe frontul de sud devenise critică: aici atacau trupele bulgare, turcești și germane, puse sub comanda mareșalului Mackensen, una dintre cele mai cunoscute personalități militare germane. Armata bulgară a reușit să cucerească Turtucaia (la 24 august/6 septembrie), iar Mackensen a hotărît trecerea la ofensivă pe întreaga frontieră româno-bulgară. Ca urmare a transferului de trupe de pe frontul Transilvaniei, Marele Cartier General a oprit ofensiva inamică în sud.

Profitând de acalmia de pe fronturile din apusul Europei, Puterile Centrale au concentrat în

---

Editura Sport-Turism, 1988, p. 96.

†††††††††††††††† **„Viitorul”, IX, nr. 3059 din 16/29 august 1916.**

Transilvania 40 de divizii puse sub comanda generalului german Falkenhayn și a arhiducelui Carol (moștenitorul Coroanei habsburgice). Inamicul dispunea de o covârșitoare superioritate numerică și tehnică, fapt ce a agravat considerabil situația trupelor române‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Ajutorul material, precum și sprijinul militar indirect promise de Antantă nu au fost cele stabilite prin Convenția din 4/17 august 1916. Operațiunile militare pe alte fronturi - mai ales in Bucovina și zona Salonic - nu s-au desfășurat, pentru a facilita ofensiva românească, sprijinul trupelor rusești pe frontul din Dobrogea a fost insuficient. încă de la 24 august 1916, regele Ferdinand scria țarului Nicolae al II-lea: „M-am angajat cu toate forțele contra dușmanului Antantei, bizuin- du-mă pe promisiunea că voi fi susținut pe toate fronturile. Acum, sunt atacat în Dobrogea de forțe importante, înzestrate cu artilerie superioară și sunt în măsură să afirm că aceste forțe sunt pe cale să fie considerabil mărite". în consecință, cerea țarului să-l „susțină pe frontul transdanubian și să treacă la ofensivă pe celelalte fronturi, așa cum a fost convenit, astfel încât să fie micșorată presiunea armată la care sunt supus"§§§§§§§§§§§§§§§§§§. Dar, această intervenție a suveranului român, ca și cele care au urmat, nu au avut rezultatele dorite**********.

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Pentru detalii vezi: colonel Ion Cupșa,/lnnzUu *română tn campaniile din anii 1916-1917,* București, Editura Militară, 1967; Victor Atanasiu, Anastasie lordache, Mircea losa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România tn primul război mondial* (cap. II); *România tn anii primului război mondial,* vol. I (cap. VIII și IX).**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România si Conferința de pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983. p. 139.**

********** **Arh. ist. centr., fond Casa Regălă, dos. 26/1916, f.l; dos. 2.H/1916, f. 1-3.**

Deși a luptat cu eroism și spirit de sacrificiu, armata română - copleșită de numărul și mai ales de tehnica inamicului - a fost nevoită să se retragă din Transilvania, apoi din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Conform ordinului din 20 noiembrie/3 decembrie 1916, trupele române s-au retras pe aliniamentul Râmnicu Sărat-Viziru intre Carpați și Dunăre, care fusese amenajat cu tranșee, adăposturi betonate și rețele de sârmă ghimpată.

La 12/25 noiembrie, regele, apoi și guvernul român, la 20 noiembrie/3 decembrie, au părăsit Bucureștiul, plecând spre Iași, care a devenit Capitala vremelnică a României. Peste puțină vreme, în ziua de 23 noiembrie/6 decembrie, mareșalul Mackensen a intrat, în fruntea trupelor sale, în București. în aceste condiții grave, Marele Cartier General român s-a strămutat la Bârlad, iar regele Ferdinand și-a stabilit cartierul la Zorleni (județul Vaslui).

A urmat o perioadă extrem de grea pentru poporul român, care a trebuit să suporte jaful cotropitorilor, țara sfârtecată, nenumărate răni sângerânde. Al. Marghiloman nota: „Germanii devin grozav de aspri și puțin discreți. Ei invadează totul și desigur că curtenia este in mod voluntar dată la o parte [...]. Pe hârtiile oficiale titlul ministerial și mențiunea Regatul României sunt șterse. Ei zic că oficial Regatul României nu mai există. Au oprit ca să fie pomenit in biserici regele și chiar să se pronunțe numele lui”.

Regele Ferdinand a fost șters din cartea cea mare a Hohen- zollernilor, la Sigmaringen familia sa a proclamat doliu ca și cum acesta ar fi murit, iar fratele său mai mare l-a declarat trădător al numelui și al armelor. împăratul Wilhelm al Il-lea, capul familiei de Hohenzollern, i-a retras ordinul Casei sale, i-a retras toate gradele, onorurile și

decorațiile pe care i le acordase††††††††††††††† ‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. Regele se așteptase la reacții negative, dar - așa cum menționa I.G. Duca - „ele depășeau prin brutalitatea lor prevederile lui. îndeosebi, nu putea crede că fratele său, de care era legat printr-o atât de sinceră iubire și de mare intimitate. să procedeze cu această cruzime batjocoritoare și inutilă”§§§§§§§§§§§§§§§§§§.

Obținând victorii pe frontul românesc, Puterile Centrale au urmărit să-și impună dominația asupra României pe calea unei păci separate. Una din condițiile realizării acestui obiectiv era înlăturarea regelui Ferdinand, precum și a guvernului Brătianu. Cei doi oameni politici au avut tăria de a nu ceda sub presiunea forței. în ceea ce-1 privește pe Ferdinand, I.G. Duca scria că regele avea o adevărată „voluptate” pentru suferință: „în mijlocul nenorocirilor războiului a fost admirabil, a înfruntat înfrângerile, nedreptățile, umilințele cu o tărie sufletească neobișnuită. Fără un cuvânt de învinuire, fără o clipă de descurajare, cu resemnarea creștinului ce îndură suferințele purgatoriului în speranța fericirii raiului”**********.

Oamenii politici români cu vederi filogermane, rămași în teritoriul ocupat, erau considerați de ocupanți cei mai potriviți pentru a forma un nou guvern și a semna pacea. Problema persoanei care urma să ia locul regelui Ferdinand a format obiectul multor controverse între guvernul de la Berlin și cel de la Viena, precum și în interiorul acestora, intre militari și civili. Spre exemplu, generalul E. Ludendorff înștiința Ministerul de Externe de la Berlin că, ținând seama de proiectele germane

---

††††††††††††††† **Alexandra Marghiloman, *op. ciL,wL* II, p. 350-351.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Stere Diamandi, op. cil, p. 16.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **I.G. Duca, *Amintiri politice,* vol. II, Miinchen, 1981, p. 53.**

********** ***Ibidem,* vol. I, p. 120.**

privind România, era de dorit să se propună coroana României prințului Kiril al Bulgariei††††††††††††††††††. în cadrul consfătuirii conducătorilor politici și militari germani din 17/30 - 18/31 mai 1917 s-a hotărît „detronarea Hohenzollemilor din România", chestiunea urmând a fi rezolvată o dată cu împărțirea statului român‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Ottokar Czernin - fostul ministru plenipotențiar al Austro- Ungariei la București, devenit ministrul de Externe al acestei țări - declara în august 1917 lui George Știrbey: „Românii vor putea să-și aleagă un rege, căci cu nici un preț nu poate rămâne pe tron regele Ferdinand; de asemenea, nu va putea domni nici prințul Carol"§§§§§§§§§§§§§§§§§§§.

în unele discuții dintre diplomații germani și austrieci, precum și dintre aceștia și unii oameni politici români s-au vehiculat diferite nume: Nicolae (cel de al doilea fiu al lui Ferdinand), prințul Frederic-Eitel (fiul împăratului Wilhelm al II-lea), arhiducele Max (fratele împăratului Austro-Ungariei), arhiducele Francisc, prințul loachim, prințul SchOnburg**********.

Oamenii politici români rămași în teritoriul ocupat erau foarte preocupați de încheierea păcii separate cu Puterile Centrale, cei mai mulți considerând că pentru obținerea unor condiții mai bune se impunea sacrificarea regelui Ferdinand, încă de la 8/21 decembrie 1916, Al. Marghiloman nota: „Maiorescu vine la mine. El se miră de ușurința cu care oamenii noștri politici văd răsturnarea dinastiei. Până și Theodor Rosetti a fost

---

†††††††††††††††††† **Mircea N. Popa,** ***Pe marginea unor documente germane din anii 1917-1918 referitoare la situația politică si viitorul României,*** **în „Analele Univ. București. Istorie", nr. 1/1971, p. 138.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***România th primul război mondial,*** **p. 371.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Alexandru Marghiloman,** ***op. cit,*** **vol. III, p. 65.**

********** ***Ibidem,*** **vol. II, p. 494,495,508,539,544,552; vol. III, p. 36,189,213.**

câștigat acestui sentiment”††††††††††††††††††. Această stare de spirit era puternic alimentată de autoritățile germane de ocupație. într-o discuție avută cu Marghiloman la 3/16 ianuarie 1917, mareșalul Mackensen a întrebat: „Mai credeți posibilă menținerea dinastiei? înaintea căderii Bucureștilor, pacea cu România era posibilă și regele își mai putea căpăta iertarea”‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Cel mai înverșunat adversar al lui Ferdinand era P.P. Carp, care propunea înlocuirea regelui cu un fiu al împăratului Germaniei, act în urma căruia s-ar fi asigurat - după opinia sa - o pace separată care să prevadă integritatea teritoriului României, precum și rezolvarea problemei românilor din Transilvania, deoarece Berlinul își va impune autoritatea în fața Vienei§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§. într-o discuție avută cu Grigore Antipa, fruntașul conservator a spus: „Tu crezi că eu sunt contra regelui? Nu, dar între el și granițele țării, nu pot alege”**********; prin „granițele țării” el înțelegea în primul rând menținerea Dobrogei la România. Foarte activ, în ciuda vârstei sale înaintate, P.P. Carp căuta mereu soluții pentru un succesor al regelui Ferdinand. Lui Al. Marghiloman îi declara la 2 august 1917: „Condițiile mele [față de Germania] sunt trei: să deșerte Moldova, să gonească dinastia și să-mi dea imediat noul rege”; după opinia lui Carp, desemnarea unui nou rege al României era „treaba Germaniei, nu a românilor”. Acest nou rege „va da guvernul cui va voi și el este cel care va face pacea. Aceasta este o condiție sine qua non pentru mine”. Totuși, P.P. Carp socotea că cel mai indicat ar fi Frederic-Wilhelm, nepotul împăratului Germaniei, care în acel moment îndeplinea funcția de subprefect în Polonia[54]. Titu Maiorescu vedea posi-

---

†††††††††††††††††† ***Ibidem,*** **vol. II, p. 355.**
‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,*** **p. 383.**
§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***România tn primul război mondial,*** **p. 369.**
********** **C. Gane,** ***P.P. Carp si rolul său...,*** **vol. II, p. 559.**

bilă „o Românie având ca rege, ca și Ungaria, pe împăratul Austriei”[55].

La rândul său, C. Stere a făcut în martie 1917 o vizită la Viena și Berlin[56], unde a argumentat necesitatea menținerii statului român ca o stavilă în calea expansiunii Imperiului țarist spre sud-estul Europei[57]. în memoriul adresat conducătorilor celor două state, el propunea ca România „să se alipească” Puterilor Centrale, fie în cadrul Germaniei și Austriei, fie în cadrul unuia dintre aceste state, alegând pe unul din cei doi împărați ca rege al României. „Având în vedere situația geografică - aprecia C. Stere - unirea cu Austria s-ar efectua mai ușor”. în acest scop, nu era nevoie să se aștepte până la încheierea păcii generale, ci „după eliberarea Moldovei de sub ocupația rusească, se poate numi imediat un guvern provizoriu și să se proclame detronarea actualei dinastii. După aceasta s-ar supune in mod tradițional unui plebiscit alegerea unei noi dinastii. Națiunea întreagă ar primi cu entuziasm această nouă ordine. Printr-o reformă agrară s-ar putea câștiga țăranii, iar o mare parte a populației din orașe prin emanciparea evreilor, intelectualii prin faptul unirii tuturor românilor

54 Alexandru Marghiloman, *op. cit.,* vol. III, p. 61-62.
55 *Ibidem,* vol. II, p. 508.
56 Unele amănunte în *Jurnalul lui Titu Maiorescu. Ultimele file din însemnări zilnice.1917,* în „Manuscriptum”, nr. 1/1987.
57 Alexandru Marghiloman, *op. cit.,* p. 511.

39 sub o singură dinastie. Dacă ar intra și Basarabia ar fi mai bine”††††††††††††††††††. C. Stere argumenta că România trebuia să se „lege” de „blocul Mitteleuropa”, realizând „unirea peisonală cu Austria: împăratul sau fiul împăratului, rege al

†††††††††††††††††† ***Un document senzațional în afacerea trădătorului Constantin Stere,* în „Universul”, XLII, nr. 143 din 28 iunie 1924.**

României- așa, blocul român - Ardeal-România Mare - se va strânge”†††††††††††††††††† .

După revoluția din Rusia (februarie 1917) și abdicarea țarului Nicolae al II-lea la 15 martie 1917, ideea alungării regelui Ferdinand și proclamării republicii în România a fost însușită de o bună parte a socialiștilor, care apreciau că momentul era favorabil trecerii la acțiuni concrete pentru realizarea acestui deziderat al mișcării muncitorești. Soldații ruși de pe frontul românesc, stimulați de bolșevici, se pregăteau de o acțiune antimonarhică. Nicolae lorga consemna că în martie-aprilie 1917 se avea în vedere o lovitură de stat „prin care regele și familia regală să fie prinși și duși în Rusia pentru o soartă asemenea cu a dinastiei rusești”§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§. In acele împrejurări, dr. N. Lupu, la sugestia lui N. lorga, a luat legătura cu militantul socialist Al. Dobrogeanu-Gherea pentru a-i mijloci o legătură cu Consiliul armatei ruse din Iași. în aprilie 1917 a avut loc această întâlnire, la care au participat, pe lângă dr. N. Lupu, zece deputați români; cu acel prilej, dr. N. Lupu s-a adresat astfel interlocutorilor: „De ce vă amestecați d-voastră în tre-burile României și de ce vreți să lăsați impresiunea că nu vă deosebiți intru nimic de imperiul țarist, care totdeauna s-a amestecat în treburile noastre de aici? Lăsați-ne singuri; noi știm și vom face reformele noastre compatibile cu țara”********** ††††††††††††††††††, în urma acestei intervenții, Consiliul a dat publicității un mani-fest prin care cerea armatelor ruse să respecte ordinea și liniștea existente in capitala provizorie a României.

Informat despre acțiunile ce aveau loc împotriva

---

†††††††††††††††††† **Alexandru Marghiloman, *op. cit.,* vol. II, p. 539.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **N. lorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 383.**

********** **„D.A.D.”, nr. 36, ședința din 13 februarie 1920, p. 527.**

†††††††††††††††††††† **N. lorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 383.**

dinastiei, regele a hotărît să plece pe front; N. lorga „scrise în stradă”[6] proclamația pe care suveranul urma să o citească in fața ostașilor‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. într-adevăr, ajungând la Răcăciuni (Bacău)§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§, în ziua de 23 martie/5 aprilie 1917, regele Ferdinand s-a adresat ostașilor Armatei a Il-a cu aceste cuvinte: „Vouă, fiilor de țărani, care ați apărat cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, ați câștigat totdeodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă; vi se va da și o largă participare la treburile statului”**********. Promisiunea înfăptuirii reformei agrare ji a celei electorale a fost repetată la 23 aprilie/4 mai 1917: „întăresc, încă o dată, făgăduința mea de rege că după izbânda pe care o așteptăm se va realiza pentru voi legiuita stăpânire asupra ogoarelor câștigate cu sângele vostru, și prin vot obștesc veți lua parte activă la alcătuirea unei Românii noi și mari, pe care o vom înfăptui împreună”††††††††††††††††††.

în fapt, regele nu făcea decât să se adreseze direct ostașilor, după ce in decembrie 1916, în Mesajul de deschidere a sesiunii Corpurilor legiuitoare, ceruse deputaților și senatorilor: „Să spunem țăranului că luptând pentru unitatea națională el luptă totodată pentru dezrobirea lui politică și economică. Vitejia lui îi dă drepturi și mai mari asupra pământului pe care-1 apără și ne impune mai mult decât oricând datoria ca la sfârșitul războiului să înfăptuim reformele agrară și

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **I.G. Duca afirmă că textul cuvântării a fost pregătit de Barbu Știrbey, *(Amintiripolitice,* vol. II, p. 166). Regina Maria scria că declarația a fost mai întâi dezbătută de ea, de rege și de Barbu Știrbey la Iași (Regina Maria, *op.* cit, vol. III, p. 186).**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918),* București, 1935, p. 146.**

********** **„România”, I, nr. 55 din 28 martie 1917.**

†††††††††††††††††††† ***Ibidem,* nr. 79 din 23 aprilie 1917.**

electorală, pe temeiul cărora această Adunare Constituantă a fost aleasă”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡].

Hotărîrea de a trece la înfăptuirea reformelor era în consens cu cele stabilite încă din 1914, când se alesese Adunarea Națională Constituantă; readucerea acestei probleme la ordinea zilei era determinată, în primul rând, de necesitatea de a da un puternic impuls luptei pentru eliberarea teritoriului național de sub ocupația străină și pentru făurirea statului național unitar român; totodată, reformele erau concepute ca o expresie a voinței de a asigura o temelie solidă României Mari, în care spiritul democratic trebuia să asigure coeziunea materială și spirituală a întregului popor.

Desigur, contextul concret istoric și-a avut rolul său în trecerea la înfăptuirea reformelor. Soldații ruși aflați la Iași deveniseră tot mai activi, criticau regimul monarhic din România și făceau propagandă pentru instaurarea republicii, în ziua de 1 mai 1917, ei au luat cu asalt casa din cartierul Sărăriei unde se afla deținut Cristian Racovski, cunoscutul militant socialist român de origine bulgară, apoi, împreună cu acesta, s-au deplasat în centrul orașului, la statuia lui Alexandru Ioan Cuza, unde au ținut discursuri incendiare împotriva „oligarhiei burgheze” și a monarhiei. La 6 mai au avut loc asemenea manifestații in Iași, Bacău, Tecuci, Roman, Bârlad și în alte localități din Moldova. Ca urmare a protestelor energice ale guvernului român și ale șefilor misiunilor Aliate aflați la Iași, generalul Șcerbacev a dezaprobat aceste acte și a interzis ostașilor ruși să se mai amestece în treburile interne ale României.

La 6 mai 1917, proiectele de reformă au fost aduse în fața parlamentului[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§]. După

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **„D.A.D.", nr. 1, ședința din 14 decembrie 1916, p. 2.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Ibidem,* nr. 13, ședința din 6 mai 1917, p.**

discuții ample, la 13 iunie 1917, Adunarea Deputaților și la 20 iulie Senatul au decis modificarea Constituției pentru a oferi baza legală a trecerii la înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale. Exprimând starea de spirit a parlamentarilor, semnificația națională a reformelor, Take Ionescu declara: „Noi legiferăm astăzi pentru România Mică, dar legiferăm cu ochii la România de mâine”**********.

În iama 1916/1917 s-a desfășurat o activitate febrilă pentru înzestrarea armatei române, reorganizarea și instruirea ei temeinică, în vederea luptelor hotărîtoare pentru salvgardarea statului național român. De un real folos au fost ajutoarele primite din partea Antantei; pe frontul din Moldova a fost deplasat un număr însemnat de militari ruși. Conform acordului stabilit, regele Ferdinand a fost învestit cu calitatea de comandant al trupelor româno-ruse, fiind ajutat de generalul rus Saharov (apoi Șcerbacev) și de generalul român Constantin Prezan.

În armata României s-a înrolat și un număr însemnat de voluntari ardeleni și bucovineni, hotărîți să contribuie, chiar cu prețul vieții lor, la realizarea idealului național. în cuvântarea rostită in ziua de 8 iunie 1917, cu prilejul depunerii jurământului de către primul contingent al ostașilor ardeleni și bucovineni, regele Ferdinand spunea: „Vouă țara vă spune bine ați venit, căci în voi ea vede intâile raze ale unui soare nou ce răsare din întuneric; pe voi orașul acesta unde s-a înfăptuit Unirea Principatelor vă salută cu iubire ca pe întâii soli ai unirii neamului”††††††††††††††††††††.

70.

********** ***Ibidem,*** **nr. 58, ședința din 10 iunie 1917, p. 622.**

†††††††††††††††††††† **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 9/1917, f. 1;** ***Cuvântări de Ferdinand!,*** **p. 110.**

Luptând cu eroism legendar, ostașii români au înscris în marea carte a istoriei patriei marile victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz; ei au reușit, in vara anului 1917, să țină piept ofensivei inamice, să apere glia străbună, să împiedice realizarea planului Puterilor Centrale de a ocupa întreg teritoriul țării și de a lichida statul român independent‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. în ordinul de zi către ostași, regele Ferdinand le spunea la 12/25 august 1917: „Cu piepturile voastre ați ridicat un zid mai tare decât granitul [...] Cu mândrie mă uit la voi și vă aduc mulțumirile mele călduroase și recunoștința mea ofițerilor și trupei care v-ați purtat atât de bravi. Onoare acelora care și-au lăsat viața pentru apărarea patriei lor!”§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§

Victoria revoluției în Rusia, preluarea puterii de către bolșevici, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, au exercitat o influență covârșitoare asupra desfășurării primului război mondial. Prin Decretul asupra păcii, semnat de Lenin la 26 octombrie/8 noiembrie 1917, guvernul sovietic propunea „tuturor popoarelor beligerante și guvernelor lor să înceapă imediat tratativele în vederea încheierii unei păci democratice drepte”**********. Astfel, Rusia - aliatul de bază al României, care avea pe frontul din Moldova aproape un milion de persoane - a ieșit din război. Ca urmare, „pe frontul din Europa orientală, în care era cuprins și frontul românesc, se creează o situație militară nouă, favorabilă Puterilor Centrale și net dezavantajoasă pentru armata română, cu toate biruințele strălucite obținute in vară asupra inamicului la

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***România în anii primului război mondial,*** **vol. II, București, Editura Militară, 1987 (cap. IV-VI).**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Cuvântări de Ferdinand I,*** **p. 112-113.**

********** **V.I. Lenin, *Opere complete,* voi. 35, București, Editura Politică, 1965, p. 13.**

Mărăști, Mărășești și Oituz”††††††††††††††††††††.

în fapt, situația României devenise dramatică. Regina Maria nota la 3/16 noiembrie 1917: „Nando e abătut și desnădăjduit. Mă tem că se află in pragul unei adevărate năruiri. Ultimele vești din Rusia au fost atât de disperate și atât de îngrozitoare pentru noi, încât Nando spune că vede apropiindu-se sfârșitul cu pași uriași. Eu încerc să-l îmbărbătez, să-i dovedesc că nădejdea nu e încă pierdută, dar nu pot lupta împotriva veștilor precise și rele decât cu instinctul și încrederea din mine, astfel încât argumentele mele nu prea au putere convingătoare. Cred in adevăr că situația noastră e complect înspăimântătoare. Rușii au luat hotărîrea să ceară pace și încearcă să ne silească să facem și noi la fel, iar dacă nu vrem, declară că vor lua familia regală prizonieră, împreună cu guvernul”††††††††††††††††††.

Problema armistițiului și apoi cea a păcii au format obiectul multor discuții și controverse, inclusiv asupra rolului monarhiei în acele împrejurări. La 18 noiembrie/1 decembrie 1917 a avut loc o consfătuire, sub președinția regelui Ferdinand - cu participarea șefului guvernului (Ion I.C. Brătianu) și a generalilor români C. Prezan, Eremia Grigorescu, I. lancovescu și Al. Averescu, precum și a generalului Henri Mathias Berthelot, comandantul misiunii militare franceze -, în cadrul căreia s-a analizat care va fi situația armatei române în cazul încheierii armistițiului de către Rusia; după discuții s-a hotă- rît că guvernul României nu va intra în tratative cu inamicul și va rezista; dacă armata rusă se retrage, trupele române se vor replia pe linia Bârladului, cu aripile sprijinite pe Prut, cuprinzând și Iașii[76].

---

†††††††††††††††††††††† ***Românul* th *primul război mondial,* p. 319.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Regina Maria, *op. cit.,* p. 308.**

Dar, la 20 noiembrie/3 decembrie, generalul Dmitri Grigo- rievici Șcerbacev, comandantul trupelor ruse de pe frontul român, a trimis din Iași o telegramă feldmareșalului Macken- sen și arhiducelui Iosif, propunându-le începerea tratativelor pentru „încheierea unui armistițiu cu trupele ruse și române de pe frontul român", sugerând ca acestea să se desfășoare în orașul Focșani[77]. în aceste condiții, în ziua de 21 noiembrie/4 decembrie a avut loc un Consiliu de Miniștri, prezidat de rege, la care s-a analizat situația României și atitudinea ce trebuia adoptată. Cu acest prilej, Ferdinand a spus: „Când am intrat în război știam că va fi greu, prevedeam chiar că se poate să fim învinși; nu mi-a putut trece însă prin minte că vom fi victimele unui act de trădare fără precedent în istorie și că astfel va veni o zi cum e cea de azi în care să trebuiască să ne gândim cum ieșim cu onoare fără a ne sinucide"[78]. Consiliul a decis să trimită delegați la Focșani pentru a negocia armistițiul cu Puterile Centrale. Pe această bază, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, s-a încheiat la Focșani armistițiul provizoriu „până în momentul când chestiunea războiului sau a păcii va fi decisă de Adunarea Constituantă a întregii Rusii"[79]. In timp ce la Brest-Litovsk se duceau tratative de pace între guvernul sovietic și Puterile Centrale (care s-au încheiat, la 18 fe- bruarie/3 martie 1918), România nefiind invitată, soldații ruși de pe frontul românesc - divizați din punct de vedere politic - au trecut la dezarmarea și arestarea unor ofițeri, au organizat manifestații, au atacat depozitele de alimente, au deschis porțile închisorii din Iași[80].

76 Alexandru Averescu, *op. cit.,* p. 247-248.
77 *România in primul război mondial,* p. 319.
78 I.G. Duca, *op. cit.,* vol. II, p. 15.
79 *Ibidem,* p. 321.
80 Vezi și Mircea Mușatși Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* p. 525-527.

în ziua de 7/20 decembrie 1917 a avut loc o întâlnire la palatul regelui (cu participarea membrilor guvernului și a comandanților de armată) unde s-a discutat „ce facem și cum împiedicăm pe ruși să devasteze țara”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§]. S-a hotărît adoptarea măsurilor necesare pentru apărarea populației, trecându-se la dezarmarea trupelor ruse care nu voiau să înțeleagă că se aflau pe teritoriul unui stat suveran, și nu în propria lor țară, întrucât situația se agrava, în noaptea de 8/9 decembrie 1917, Consiliul de Miniștri a hotărît să înceapă curățirea teritoriului românesc de trupe străine. Acțiunea, ce putea fi riscantă, s-a desfășurat surprinzător de bine. I.G. Duca nota: „Părea un basm și totuși era o realitate. Când pe la ora șapte, șapte și jumătate, bolșevicii s-au văzut înconjurați de trupele noastre, au schițat timp de câteva minute o rezistență, dar, simțindu-ne hotărîți, au depus imediat armele, și astfel, fără nici o luptă, am putut dezarma mai multe mii în câteva ceasuri și fără nici o pierdere. în momentul când mă aflam la Brătianu, ofițerii noștri preluau armele bolșevicilor, care, foarte docili, se supuneau, fără nici un protest, tuturor ordinelor, cerând numai să fie trimiși acasă în Rusia”[**************************].

La rândul său, guvernul sovietic a interpretat acțiunea armatei române ca un act „dușmănos”, cerând guvernului român, prin nota din 3/16 ianuarie 1918, să ia măsuri de pedepsire a celor care au întreprins acțiuni împotriva armatelor ruse; se făcea precizarea că refuzul „de a răspunde la cererea noastră până în 24 de ore va fi socotit ca ruptură de relații”[††††††††††††††††††††††††††]. La 13/26 ianuarie 1918 s-a făcut cunoscută oficial hotărîrea guvernului sovietic de a rupe relațiile diplomatice

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Alexandru Averescu, *op. cit.,* p. 262.**

************************** **I.G. Duca, *op. cit.,* vol. III, p. 42.**

†††††††††††††††††††††††††† **N. Dașcovici, *Interesele si drepturile României In texte de drept internațional public,* Iași, 1936, p. 289.**

cu România[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡].

Evident că Germania și Austro-Ungaria au profitat de această situație pentru a exercita noi presiuni asupra României. în ziua de 23 ianuarie/5 februarie 1918, generalul Mackensen a adresat guvernului român un ultimatum, cerându-i să-și lămurească poziția în termen de patru zile.

In acest context, Take Ionescu s-a declarat categoric împotriva încheierii păcii cu Puterile Centrale și a propus ca autoritățile legale - regele, guvernul și parlamentul - să părăsească țara prin sudul Rusiei și să plece în Occident, iar armata română să lupte până la ultimul om. Prin aceasta puterile Antantei vor aprecia atitudinea României, care se va prezenta cu fruntea sus la conferința de pace. Guvernul nu a împărtășit acest punct de vedere, iar regele a declarat: „Hotărîrea mea în această privință este irevocabilă. Cât timp va rămâne liber un petec al teritoriului național, eu voi rămâne acolo, cât timp va rămâne un soldat și un drapel român, eu voi rămâne alături de ei, oricare ar trebui să-mi fie soarta”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

Apreciind că România nu putea duce singură un război împotriva Puterilor Centrale, s-a convenit găsirea unor formule realiste, vizând salvarea statului român. La 26 ianuarie/8 februarie, Ion I.C. Brătianu și-a prezentat demisia, iar la 29 ianuarie/11 februarie 1918 în fruntea guvernului ce urma să negocieze pacea a fost numit generalul Alexandru Averescu. Noul guvern a trimis o delegație spre a lua contact cu oamenii politici rămași în București.

P.P. Carp a refuzat să discute, afirmând că el nu recunoaște ca rege pe Ferdinand și nici guvernul numit de el. C.C. Arion a încercat să-l înduplece:

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,* p. 288.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **I.G. Duca, *op. cit.,* p. 62.**

„Coane Petrache, dacă l-au iertat împărații, iartă-l și d-ta”**********. Totul a fost în zadar; fruntașul conservator a dat următorul răspuns pentru a fi transmis la Iași: „D-l P.P. Carp vă roagă să spuneți respectuos Majestății Sale că, după părerea lui, chiar dacă regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe tron ar da loc la o serie de convulsiuni, care ar face dinastia imposibilă și ar îngreuna vindecarea rănilor cauzate printr-o politică fatală”††††††††††††††††††††††††.

La rândul său, C. Stere elaborase un proiect de alianță personală cu împăratul Wilhelm al Il-lea al Germaniei, pe care l-a expus „cu căldură” lui Al. Marghiloman la 3/16 ianuarie 1918: „Am avea - susținea el - aici un vicerege și am avea privilegiul unei guvernări căreia Australia și Canada i-au apreciat binefacerile. O Românie tare nu se poate concepe cu o monarhie care tremură în fața partidelor. Dinastia nu are la noi puterea tradițiilor. Trebuie dar să-și ia puterile din afară: o alianță personală poate singură să dea această putere”‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

Ideea înlăturării regelui Ferdinand era, în continuare, susținută de ministrul de Externe austro-ungar, Ottokar Czernin, care la 15/28 decembrie 1917 transmitea principelui Hohenlohe, în legătură cu modificările teritoriale impuse României: „Cred că aceste mici corecturi de graniță ar fi relativ ușor de realizat dacă tratăm direct cu regele Ferdinand și ii declarăm că dinastia este înlăturată; in cazul însă că rectificările de graniță sunt imediat acceptate, am lăsa totuși pe tronul

---

********** **Sabina Cantacuzino,*Din viața familiei I.C. Brătianu. Războiul 1914-1919,* București, 1937, p. 285.**

†††††††††††††††††††††††††† **C. Gane, *op. cit,* vol. II, p. 568.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Alexandru Marghiloman, *op. cit.,* vol. II, p. 286; Regina Maria, *op. cit.,* voi. III, p. 367-368.**

României pe unul din fiii săi. în cazul acesta, ar trebui, firește, fixate cu acest prilej, eventual cu tutorii săi care urmează să fie numiți, garanțiile pentru comportarea viitoare a României”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

La 5/18 februarie, Al. Averescu a avut la Buftea o discuție cu Mackensen, care i-a spus: „«Prima chestiune de regulat este aceea a dinastiei.» Mi-a făcut - notează Averescu - confidența că este hotărîtă schimbarea dinastiei, lucru la care au convenit și fruntașii noștri din București. Am spus mareșalului că, pentru mine, acesta este punctul cel mai greu; că, deoarece am primit mandatul de șef al guvernului de la actualul rege, nu pot sub nici un cuvânt conveni la decapitarea suveranului meu. Mareșalul a convenit că situația nu este plăcută, dar știe că împăratul este fixat asupra acestui punct. I-am spus că în cazul acesta voi merge personal și imediat la Berlin. L-am rugat pe el să-mi solicite o audiență la Kaiser”[***************************]. Chestiunea a fost reluată după ce șeful guvernului român a avut convorbiri cu alte oficialități germane aflate la Buftea. Averescu notează: „Am trecut apoi la masă. în timpul ei, cum ședeam la dreapta mareșalului, a revenit aproape în șoaptă asupra chestiunei cu dinastia, spunându-mi că fac rău că nu profit de ocazie pentru ca să scăpăm de actuala dinastie, căci toți cei din București afirmă că este o pacoste pe țară și doresc îndepărtarea ei. I-am spus că aceasta poate să fie părerea lor, dar am și eu pe a mea și nu mi-o schimb, de aceea îl rog încă o dată să-mi înlesnească audiența la împărat”[91]. într-adevăr, la 10/23 februarie, Mackensen i-a comunicat lui Averescu că „a vorbit prin fir special cu împăratul și că împăratul are încredere că intențiunile mele de a încheia pacea sunt sincere și

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***19181a români,*** **vol. II, p. 1026.**
*************************** **Alexandru Averescu,** ***op. cit.,*** **p. 292.**

de aceea mă consiliază să merg fără șovăire înainte, să nu am grijă de chestiunea dinastiei și să contez pe sprijinul Germaniei în toate tratativele și pe ale lui în special”[9] .

Treptat s-a conturat perspectiva negocierii pe baza recunoașterii lui Ferdinand ca suveran al României; el însă trebuia tratat cu toată severitatea, ca unul ce „împinsese” România în războiul împotriva Puterilor Centrale. în ziua de 14/27 februarie 1918 a avut loc la Răcăciuni (Bacău) întâlnirea între regele Ferdinand și O. Czernin, ministrul de Externe austro-ungar. Cu acest prilej reprezentantul guvernului de la Viena a pus problema păcii într-o manieră ultimativă: „dacă regele Ferdinand vrea să facă pace imediat în condițiile convenite de cele patru puteri aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nici o iotă și a căror comunicare constituie scopul venirii mele aci. Dacă regele nu le acceptă, continuarea luptei este inevitabilă și aceasta înseamnă sfârșitul României și al dinastiei”[93]. O. Czernin, care în calitate de ministru al Austro-Ungariei în România fusese de atâtea ori indus în eroare de regele Ferdinand în anii neutralității, găsise acum prilejul să se răzbune[94]. Condițiile de pace erau sintetizate în 9 puncte: 1) Dobrogea; 2) Dunărea (fluviu german); 3) Severinul;

---

91 ***Ibidem,*** **p. 293.**
92 ***Ibidem,*** **p. 294.**
93 **C. Gane,** ***P.P. Carp si rolul său...,*** **p. 325.**
94 **„D.A.D.”, nr. 12, ședința din 15 iunie 1918, p. 170.**

4) Broșteni-Mircești; 5) Trecătorile; 6) Dezarmarea armatei; 7) Drumurile-de-fier; 8) Trecerea germanilor prin țară contra Rusiei; 9) Petrolul pe 80 de ani. Regele a cerut un scurt timp de gândire, care i-a fost acordat.

Revenit la Iași, suveranul a convocat Consiliul de Coroană, care s-a întrunit de trei ori (în zilele de 17

februarie/2 martie, 18 februarie/3 martie și 19 februarie/4 martie 1918)[††††††††††††††††††††††††††††]; au participat membrii guvernului Averescu, președinții Corpurilor legiuitoare (Em. Porumbaru și V.Gh. Morțun), președintele Partidului Național-Liberal (Ion I.C. Brătianu) asistat de M. Pherekyde și Al. Constantinescu, președintele Partidului Conservator-Naționalist (Take Ionescu) asistat de M. Cantacuzino și Dim. Greceanu, generalii C. Prezan, Eremia Grigorescu și Arthur Văitoianu. Problema era fie acceptarea unei păci oneroase, cu menținerea statului român, fie respingerea acesteia și reînceperea ostilităților militare, care duceau, inevitabil, la ocuparea întregului teritoriu al țării. Regele Ferdinand a afirmat că „soluțiunea păcii este dureroasă, dar este în orice caz preferabil să suferi o rană, decât a primejdui existența”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]. O opinie similară a exprimat și Al. Averescu, care a spus că „armata nu poate face decât o scurtă rezistență”, iar Ion I.C. Brătianu a propus acceptarea în bloc, fără discuții, a condițiilor de pace, pentru a demonstra și mai clar caracterul de dictat al acesteia. Deoarece unii participant (Take Ionescu și adepții săi) se pronunțau pentru rezistență, regele a făcut, în ziua de 19 februarie/4 martie, „o expunere aproape plângând, conchizând că trebuie să ne supunem împrejurărilor și că din sacrificiul ce facem poate va ieși recompensa meritată”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

Intervenind în discuție, principele Carol a afirr.at că, „deși nu este constituțional, din partea reginei declară, în numele femeilor române, că este trist că nu se rezistă până la ultima extremitate și că speră că se va găsi un bărbat de stat destul de patriot care să împiedice pe rege de a semna o astfel de pace”[*****************************]. Ferdinand s-a mulțumit să-1

---

†††††††††††††††††††††††††††† **Vezi, pe larg, N. lorga, *Consiliul de Coroană din februarie 1918,* în „Revista istorică”, nr. 7-9 din iulie-septembrie 1932.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **Alexandru Averescu, *op. cit.,* p. 298.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Ibidem,* p. 299.**

***************************** ***Ibidem.***

mângâie pe cap, iar când Averescu a declarat că era gata să-și prezinte demisia, i-a spus: „Nu luați în seamă avântul tinereții”[99]. în fapt, regina Maria, neputând participa la Consiliul de Coroană, ținea să-și exprime prin intermediul principelui Carol poziția, dezavuându-1 in mod public pe regele Ferdinand. Tot în acea zi, un grup de doamne din „înalta societate”, cele mai multe îmbrăcate in costum de infirmieră, au manifestat în fața palatului în care locuia regina Maria împotriva păcii separate și au aclamat marile puteri ale Antantei .

Potrivit hotăririi Consiliului de Coroană, în seara zilei de 19 februarie/4 martie, delegații guvernului român au plecat spre București pentru a anunța partea germană despre decizia de a încheia pacea. Mai întâi, la 20 februarie/5 martie, a fost semnat la Focșani protocolul pentru prelungirea armistițiului între România și Puterile Centrale.

Urmărind să faciliteze negocierea păcii, Al. Averescu și-a prezentat demisia la 27 februarie/11 martie[101]. Peste câteva zile, la 5/18 martie, s-a constituit un guvern condus de Al. Marghiloman. Președintele Partidului Conservator era unul dintre oamenii politici germanofili care rămăsese devotat regelui Ferdinand și care și-a asumat responsabilitatea semnării unei păci foarte grele pentru România. De altfel, însuși Ion I.C. Brătianu sublinia, la o consfătuire a majorității liberale desfășurată in acele zile, că Marghiloman „se sacrifică primind să se înhame la o operă tragică dar patriotică”. Prevăzând faptul că mai târziu Marghiloman „va fi calomniat, ofensat, batjocorit”, Brătianu a subliniat: „trebuie să se știe că acest om a salvat Coroana și Moldova și că acest lucru primează”; el, în calitate de președinte al Partidului Național-Liberal, îi era „recunoscător în chip special d-lui Marghiloman, pentru marile servicii pe care le-a adus Coroanei și țării”[1] .

La tratativele de pace, Marghiloman s-a situat pe poziția acceptării de către Puterile Centrale a

dinastiei existente în

99 ***Ibidem;*** **Regina Maria,** ***op. cit.,*** **vol. III, p. 375-376.**
100 I.G. Duca, op. cir., vol. III, p. 74.
101 Arh. isl. centr., fond Casa Regală, dos. 6/1918, f. 1.
102 ***România în primul război mondial,*** **p. 329.**

România; unul dintre negociatorii germani transmitea la Berlin: „Nimeni nu cunoaște mai bine ca el slăbiciunile regelui. El consideră însă că e posibil, prin alegerea cu grijă a ambianței și un sfat clar dat lui în mod special, ca el să fie ținut din punct de vedere politic ferm pe calea care este necesară pentru politica viitoare”[†††††††††††††††††††††††††††].

în ziua de 24 aprilie/7 mai 1918, guvernul Marghiloman a semnat - în sala de la Palatul Cotroceni, unde se ținuse Consiliul de Coroană din august 1916 care hotărîse intrarea României în război - tratatul de pace cu Puterile Centrale[†††††††††††††††††††††††††††]. O pace tipic imperialistă, impusă României prin forță și dictat.

Tratatul prevedea ca Dobrogea să fie ocupată de Aliați, România urmând să aibă acces la mare pe un drum comercial până la Constanța; „rectificările” de frontieră în favoarea Austro-Ungariei se ridicau la 5 600 km^2 (incluzând Parângul, Cozia, Negoiul, Caraimanul, munții Vrancei, Ceahlăul, Rarăul, un număr de 131 comune și sate cu o populație de 725 000 locuitori); practic, armata română era desființată; România se obliga să licențieze pe toți ofițerii străini și inamici, să sprijine trecerea trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa; statul român trebuia să predea întregul surplus de cereale, petrol și alte produse; exportul românesc era stabilit la un preț derizoriu; Germania putea arenda, pe termen de 90 de ani, terenuri rurale în România, monopoliza, pe diferite termene, exploatarea și prelucrarea lemnului; obținea dreptul de control asupra

†††††††††††††††††††††††††††**103** ***1918 la români,*** **vol. II, p. 1090.**
†††††††††††††††††††††††††† **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 10/1918, f. 1.**

navigației pe Dunăre și în porturile dunărene, de a lua in stăpânire șantierele navale; Germania deținea, pe 90 de ani, monopolul asupra petrolului, două societăți germane avînd dreptul de exploatare și comercializare; Germania păstra pe teritoriul României un aparat militar și polițienesc.

în urma păcii de la București, starea de război a fost înlocuită cu regimul de ocupație. Țara era împărțită în două: teritoriul ocupat și Moldova - unde administrația română continua să-și exercite atribuțiile și autoritatea[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

P.P. Carp exprima aspre critici la adresa lui Al. Marghiloman, care „n-a voit să înțeleagă că în vremurile acestea oamenilor politici nu le mai este îngăduit luxul de a face pe trepădușii palatului în detrimentul neamului lor. D-l Marghiloman a voit să-și facă un titlu de glorie salvând dinastia, dar pierzând din vedere faptul că, angajându-se pe calea aceasta, pacea e dorită și impusă de Austria și în special de unguri și bulgari sub auspiciile cărora a lucrat în detrimentul țării și în profitul - trecător de altfel - al dinastiei pe care își închipuie că a salvat-o definitiv”. După opinia lui Carp, „pacea pe care trebuia s-o semneze România era pacea punctului de vedere german, cu sacrificarea dinastiei și în schimb apărarea integrală a tuturor intereselor ei vitale în prezent și în viitor”. Bătrânul conservator conchidea că „fericirea acestei țări nu stă în menținerea actualei dinastii, care cu prilejul acesta a vândut-o în mod josnic, ci in prietenia cu un stat puternic care i-ar putea da o dinastie de pe urma căreia ar putea repara toate nenorocirile inaugurate de d-l Marghiloman cu cedarea Carpaților”[106]. Era, desigur, un punct de vedere cu totul subiectiv, deoarece pacea de la București fusese impusă de Germania, care nu urmărea în nici un caz „fericirea” României, ci subjugarea ei.

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***România tn primul război mondial,* p. 330-331.**

Cu toate presiunile care s-au exercitat asupra sa, regele Ferdinand a refuzat să ratifice tratatul de pace de la București. Acest tratat n-a fost - în conștiința poporului român și a oamenilor politici lucizi - decât rezultatul unei conjuncturi militare și politice, el neavînd valoare juridică.

Paralel cu problemele războiului și ale păcii - fundamentale pentru istoria națională -, monarhia a fost confruntată și cu alte chestiuni, ale căror implicații s-au evidențiat în anii următori.

Pe lângă activitățile sale politice, prin care urmărea, în principal, să-l influențeze pe Ferdinand, și preocuparea pentru acțiunile organizate de Crucea Roșie, care i-a atras apelativul de „mama răniților", regina Maria și-a găsit o nouă pasiune sentimentală: colonelul canadian Joe Boyle[107]. Acesta venise

106 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 70/1918, f. 1-2.
107 Terence Elsberry, *Marie of Romania,* p. 146.

53 în România la sfârșitul anului 1917 în numele Crucii Roșii Canadiene, insinuându-se la Curte și reușind să ia locul lui Barbu Știrbey, ca principal favorit al reginei Maria. Evident, acest aspect era bine cunoscut de oamenii politici și de o bună parte a opiniei publice.

Cel care a făcut din aventurile sale sentimentale adevărate probleme de stat a fost principele Carol. în timpul războiului, regele Ferdinand s-a preocupat ca principele Carol să nu participe la lupte, să nu-și pună viața in pericol. Pe de altă parte, regina Maria era revoltată de faptul că moștenitorul tronului se ținea de chefuri și petreceri, în loc să fie în mijlocul ostașilor. Ea îi reproșa lui Carol într-o scrisoare: „Cum poți sta liniștit când patria ți-e cotropită, când fiecare zi aduce vești și mai disperate? Nu-nțelegi noblețea rolului pe care ai putea să-l joci? [...] Ai putea fi idolul armatei, credința ei, speranța ei; in loc de toate astea tu nu ești nimic, nimic altceva

decât un băiat care-și pierde vremea acasă”**********.

în contextul greutăților prin care treceau țara și Coroana, Carol devenise sceptic în legătură cu perspectivele monarhiei în România. Potrivit unor informații, el ar fi declarat: „Știu bine că în 20 de ani România, ca toate celelalte țări, va fi republică; de ce să fiu împiedicat atunci să trăiesc cum vreau?”†††††††††††††††††††††††††††† Principele nu mai era dispus să-și onoreze obligațiile care-i reveneau în calitate de moștenitor al tronului. De altfel, chiar regele relata că principele spusese prietenilor săi: „Nu sunt iubit; simt că nu voi putea face nimic; îmi vine să plec”‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.

La 27 august/9 septembrie 1918, el a părăsit, deghizat în uniformă de ofițer rus, unitatea militară pe care o comanda§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ (aflată la Târgu Neamț) și în ziua de 31 august/13 septembrie 1918 s-a căsătorit la Odessa cu Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino, fiica decedatului maior Constantin Lambrino**********. Astfel, Carol săvârșise o dublă ilegalitate: abandonase unitatea, ceea ce în limbajul justiției militare însemna dezertare, pasibilă cu pedeapsa capitală, și încălcase spiritul Statutului Casei Regale, care

---

********** **Apud Paul al României, *op. cit,* p. 23-24.**

†††††††††††††††††††††††††††† **Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. IV, 1918-1919, București, 1927, p. 137.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,* p. 40.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Carol comanda, onorific, Regimentul 8 vânători.**

********** **Familia Lambrino, de origine greco-levantină, avusese un anumit rol politic în secolul al XVIII-lea. Astfel, Constantin Lambrino a ajuns paharnic în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, iar Mihalache Lambrino a fost mare ban sub Constantin Brâncoveanu, cu a cărui fiică, domnița Bălașa, s-a și căsătorit. (Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Regele Carol II, Arh. personală, dos. 21/1918, f. 1)**

interzicea membrilor acesteia să se căsătorească cu persoane care nu aparțineau unei familii domnitoare.

în aceeași zi, el a adresat regelui o telegramă prin care-și anunța căsătoria și cerea să i se indice „dacă trebuie să mă întorc în țară sau să rămân în străinătate, soluție pe care eu o găsesc preferabilă până la clarificarea situației”††††††††††††††††††††††††††††† . Telegrama a provocat o vie îngrijorare la curte, precum și în cercurile guvernamentale, deoarece atitudinea lui Carol punea lntr-o lumină dintre cele mai defavorabile însăși instituția monarhică. îndată ce a primit telegrama, regele a trimis pe colonelul Ernest Baliff la Odessa, cu următoarele instrucțiuni: „în interesul lui, chiar dacă este irevocabil hotărît să-și pună planul în execuție, arătați monstruozitatea ca ruperea definitivă cu familia și țara să se facă pe pământ străin, sub paza unor baionete străine, ieri încă în luptă cu noi”†††††††††††††††††††††††. Colonelul aducea cu el și o scrisoare din partea primului-ministru Al. Marghiloman, datată 4/17 septembrie 1918, în care se spunea: „Fac apel la sentimentele lui de fiu și de român ca să curme cu o oră mai înainte îngrijorarea ce a cauzat actul lui [...] Prințul nu poate uita că, în orice situație s-ar pune in viitor, nu se cuvine să i se reproșeze că, ofițer comandant fiind, și-a părăsit Regimentul și a trecut în țară străină fără concediu. Tot asemenea, prințul nu trebuie să uite că nu poate să stea un moment peste graniță cu pașaport falș. [...] La nevoie trebuie ca Alteța Sa Regală să știe că guvernul va uza de toate mijloacele pentru a

---

††††††††††††††††††††††††††††† **Arh. ist. centr., fond Regele Ferdinand, Arh. personală, dos. V-187/1918, f. 1.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Acte fi corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe moștenitor,*** **București, 1926, p. 5.**

opri drumul mai departe”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

în urma multor insistențe, Carol a acceptat să se întoarcă în țară, fără a renunța însă la căsătoria contractată. în fața intransigenței acestuia, Al. Marghiloman a declarat suveranului: „Prințul trebuie decăzut din prerogativele sale; prințul Nicolae proclamat în locul său și pentru el făcută o educație severă și serioasă”[*******************************]. Suveranul era însă șovăitor, pentru că, zicea el, „și eu am avut o chestiune sentimentală”[†††††††††††††††††††††††††††††††]. Ferdinand a luat inițiativa consultării foștilor președinți ai Consiliului de Miniștri (Ion I.C. Brătianu și Al. Averescu), precum și a altor oameni politici, pentru a adopta o decizie, în timp ce Ion I.C. Brătianu s-a declarat împotriva unei hotăriri pripite și radicale, întrucât Carol „nu era încă matur” și trebuia să i se dea timp „să se coacă la minte”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡], Al. Averescu a susținut categoric că principele nu avea „nici o calitate pentru domnie”. Cu acest prilej, generalul a relatat faptul că la 29 octombrie 1916, când a primit ordinul să se retragă din Valea Prahovei în fața trupelor de ocupație, Carol a rămas să benchetuiască până la ora 2 noaptea, astfel că inamicul ajunsese la număr 20 de km de localitatea in care se afla principele moștenitor[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§]. Acest act, ca și multe altele, influențau negativ moralul trupei și al ofițerilor, spre indignarea lui Al. Averescu, comandantul Armatei a 11-a.

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 229-230 (Anexa XIV).**

******************************* ***Ibidem,*** **vol. IV, p. 21.**

††††††††††††††††††††††††††††††† **Regele făcea aluzie la faptul că atunci când era principe moștenitor încercase să se căsătorească cu Elena Văcărescu.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Acte și corespondenți..,*** **p.6.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **Alexandru Marghiloman, *op. cit,* vol. IV, p. 26-27.**

Regele a convocat un „consiliu al generalilor” pentru a discuta problema părăsirii unității militare de către Carol. în urma dezbaterilor avute, generalii C. Hârjeu - ministrul de Război -, C. Coandă, Arthur Văitoianu și Eremia Grigorescu - inspectori de armată - au conchis că „nu aparține decât Majestăți^Sale Regelui de a decide asupra interpretărilor ce se pot face pentru încălcări de regulamente militare de către un membru al familiei regale, întrucât aceștia nu pot fi supuși prescripțiunilor regulamentare și legilor militare ordinare”[120].

In calitatea sa de șef suprem al armatei și de cap al familiei domnitoare, Ferdinand a hotărit să-l pedepsească pe Carol cu 75 de zile „arest” la mănăstirea Horaița (județul Neamț), începând cu data de 9/22 septembrie[121]. „Arestul” consta în interdicția de a părăsi mănăstirea; aici el a fost vizitat de rege și de regină, care i-au arătat necesitatea desfacerii căsătoriei, sugerându-i-se că ar putea întreține, în continuare, raporturi „neoficiale” cu Zizi Lambrino. Pe de altă parte, se făceau puternice presiuni asupra acesteia, „sfătuind-o, făcându-se oarecare sacrificii bănești in folosul său”[122], pentru a o determina să renunțe la mariajul oficial cu principele Carol. Ea insă ținea să devină „Zizi de Hohenzollem”, astfel încât toate încercările s-au dovedit zadarnice.

în urma unor mari insistențe, Carol a acceptat, la 29 oc- tombrie/11 noiembrie, să declare în scris că nu se opune la „anularea actului de căsătorie încheiat la Odessa”[123]. în aceeași zi, regele Ferdinand a hotărit „amnistierea” principelui, care a revenit la Iași. Aici el a avut, la 31 octombrie/13 noiembrie, o discuție aprinsă cu Ion I.C. Brătianu, care i-a spus „să asculte părinții, să nu uite că tinerețea poate întotdeauna să învețe, și că, pentru suverani, a ști să asculte este o calitate de căpetenie”[124]. Carol, profund nemulțumit de tutela

pe care Brătianu o exercita asupra regelui Ferdinand, era hotărit să nu țină seama de asemenea sfaturi. în consecință, principele moștenitor a respins toate argumentele experimentatului politician. Practic, această discuție a declanșat conflictul Carol- Brătianu, care avea să-și pună amprenta asupra instituției monarhice și a vieții politice din România până în 1927.

în toamna anului 1918 s-a încheiat primul război mondial prin înfrângerea Puterilor Centrale. Mai întâi a capitulat Bul-

120 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 43/1918, f. 1.
121 *Ibidem,* fond Casa Regală, Carol Caraiman, dos. 3/1918, f. 2.
122 *Ibidem,* fond Casa Regală, dos. 43/1918, f. 5.
123 *Acte și corespondență...,* p.7.
124 *Ibidem.*

57 garia (29 septembrie), apoi Turcia (30 octombrie), Austro- Ungaria (3 noiembrie), Germania (11 noiembrie)**********. în acest context, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Marghiloman a fost înlăturat, iar parlamentul ales sub acest guvern a fost dizolvat prin decretul regal din 5/18 noiembrie care preciza: „Toate lucrările efectuate de Adunările dizolvate în timpul funcționării lor se declară nule și inexistente și lipsite de orice putere de lege”††††††††††††††††††††††††††††††. Era pentru prima dată în istoria modernă a României când se aprecia astfel activitatea unui parlament și a unui guvern, ambele constituite legal, în limitele regimului dat, cu consimțământul șefului statului. Aceasta nu însemna însă o modificare a sistemului de guvernare, ci o modalitate - unică în felul ei - de a ieși dintr-o situație excepțională, creată prin semnarea

********** **Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914-1918,* p. 437-442.**
†††††††††††††††††††††††††††††† **„Monitorul oficial”, nr. 183 din 6 noiembrie 1918.**

păcii de la Buftea- București. De altfel, cu excepția lui Marghiloman și a câtorva adepți ai săi, nimeni n-a protestat împotriva acestei decizii care, în esența ei - dincolo de anumite prescripții constituționale - era conformă cu spiritul public, cu dorința poporului român de a-și redobândi drepturile suverane, de a fi stăpân în propria-i țară.

S-a creat un nou guvern, prezidat de generalul Constantin Coandă, care a trecut la mobilizarea armatei române, a adresat Comandamentului superior german din teritoriul ocupat al României un ultimatum prin care se cerea ca „trupele germane să părăsească în termen de 24 de ore teritoriul român”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]. în proclamația adresată ostașilor și poporului român, regele Ferdinand preciza că reîncepea lupta pentru înfăptuirea visului „nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

în istoria României, anul 1918 a marcat făurirea statului național unitar român, a idealului pentru care au luptat și s-au jertfit numeroase generații de înaintași.

întrunit la Chișinău în ziua de 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării - organ reprezentativ al populației din Basarabia - a hotărît unirea acestui străvechi pământ românesc cu patria-mamă[*********************************]. Aducându-i-se la cunoștință această hotărîre, regele Ferdinand a trimis lui Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, următoarea scrisoare: „Cu adâncă emoțiune și cu

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,* nr. 176 bis din 28 octombrie/10 noiembrie 1918.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Proclamația M.S. regelui către ostași și popor,* în „Steagul”, IV, nr. 188 din 12 noiembrie 1918.**

********************************* ***Basarabia s-a unit cu patria mamă,* în „România nouă”, Chișinău, II, nr. 57 din 28 martie 1918; vezi pe larg, Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei Studiu si documente,* București, 1929.**

inima plină de bucurie am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național ce se deșteptase așa de puternic în timpurile din urmă în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit, prin votul înălțător al Sfatului Țării, o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zilele de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd, după o sută de ani, pe frații basarabeni revenind iarăși la patria mamă. Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri domniilor-voastre și Sfatului Țării, ale cărui patriotice sforțări au fost încoronate de succes. în aceste momente solemne și înălțătoare pentru patrie, de aici înainte comună, vă trimit la toți cetățenii din noua Românie de peste Prut regescul meu salut, încon- jurându-vă cu aceeași inimoasă și caldă iubire părintească”††††††††††††††††††††††††††††††††.

La 30 martie/12 aprilie, actul unirii Basarabiei a fost prezentat regelui și guvernului României. între cei decorați pentru contribuția adusă la unirea Basarabiei s-a numărat și C. Stere‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. Prin decretul regal din 9/22 aprilie 1918 se ratifica unirea Basarabiei cu România, iar doi reprezentanți ai acestei provincii (Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu) au intrat în com-ponența guvernului român.

în ziua de 14/27 octombrie 1918, Adunarea Constituantă a Bucovinei a decis unirea acestei provincii istorice cu România; hotărirea a fost

---

†††††††††††††††††††††††††††††††† **Apud Ion Nislor,** ***Istoria Basarabiei,*** **Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1991, p. 285.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***C.*** **Stere,** ***Documentări si lămuriri politice. Preludii Partidul Național- Țărănesc si „cazul Stere”,*** **București, 1930, p. 246; Ioan Căpreanu,** ***Eseul unei restituiri Constantin Stere,*** **Iași, Editura Junimea, 1988, p. 294.**

întărită de Congresul General al Bucovinei, întrunit la 15/28 noiembrie . Congresul a adresat regelui Ferdinand o telegramă prin care-i aducea la cunoștință hotărîrea de unire necondiționată a Bucovinei cu România. în răspunsul său, suveranul saluta cu „nespusă bucurie actul măreț” de unire a Bucovinei cu patria-mamă, omagiind pe cei care au ținut vie în inima poporului român memoria lui Ștefan cel Mare și sentimentul național, pregătind astfel acest eveniment istoric[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] [**********************************].

în aceeași zi, 28 noiembrie, o delegație, în frunte cu lancu Flondor, a plecat la Iași pentru a înmâna regelui Ferdinand *Actul Unirii Bucovinei cu Patria-mamă*[††††††††††††††††††††††††††††††††††]. Ea a ajuns în momentul plecării autorităților spre București, străbătând împreună drumul până în capitala României, în care au intrat în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918.

Regele a coborît din tren în gara Mogoșoaia, de unde, călare, în capul oștirii române și al detașamentelor aliate francez și englez, a străbătut orașul până la statuia lui Mihai Viteazul, unde a primit defilarea. S-a remarcat faptul că regele era încadrat de regina Maria și de generalul Berthelot, in timp ce Carol, moștenitorul tronului, a defilat în fruntea vânătorilor de munte.

Cu acest prilej, ministrul de Război, generalul Eremia Grigorescu, a înmânat regelui Ferdinand cartea de mareșal[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡], în

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Declarația de Unire a Bucovinei cu România,*** **în „Mișcarea”, Iași, XII, nr. 259 din 18 noiembrie 1918.**

********************************** ***Cuvântări de Ferdinand I,*** **p. 171.**

†††††††††††††††††††††††††††††††††† **Ion I. Nistor, Amintiri *răzlețe din timpul Unirii,* Cernăuți, 1938, p. 76.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ **„Steagul”, IV, nr. 208 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.**

cuvântarea rostită la revenirea în București, suveranul, după ce a amintit că a rămas „mereu credincios” hotărîrii ce luase în august 1916, că are „conștiința curată”, a conchis: „Ceea ce strămoșii au visat, ideea pentru care generațiile trecute au suferit și au lucrat, idealul pentru care toată suflarea românească a nădăjduit, iar ostașii noștri și-au vărsat sângele, azi a devenit un fapt împlinit. Azi mama România poate strânge pe toți copiii iarăși la sânul ei. Basarabia și Bucovina, cele două fiice răpite, s-au întors una după alta în casa părintească, iar Ardealul, frumosul leagăn al poporului român, de unde au descălecat întâii voievozi ai țărilor românești, a votat azi la Alba Iulia unirea cu regatul român”[§].

într-adevăr, o fericită coincidență a făcut ca în ziua în care Bucureștiul redevenea capitala țării, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia să hotărască[*], prin votul unanim al românilor din Transilvania, unirea acestui străvechi teritoriu românesc cu patria-mamă. Peste puțină vreme, la 1/14 decembrie 1918, delegația Marelui Sfat Național ales de Adunarea de la Alba Iulia a prezentat guvernului și suveranului actul unirii Transilvaniei cu România[†]. în discursul rostit cu acest prilej, Ferdinand I a ținut să sublinieze: „Ne-ați adus nu numai dorul împlinit a câtorva milioane de suflete, ne-ați adus inimile lor și în primirea plină de dragoste frățească ce ați găsit-o la noi, ați putut simți pulsul țării mume ce bate in același ritm cu al vostru [...] După Basarabia, după Bucovina, mai lipsea o piatră din

---

[§] ***Cuvântări de Ferdinand I,*** **p. 125.**

[*] ***Rezoluția privind Unirea Transilvaniei cu România,*** **în „Românul”, Arad, nr. 20 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.**

[†] **„Viitorul”, XI, nr. 3191 din 2/15 decembrie 1918.**

cele mai scumpe: Ardealul cu ținuturile din Ungaria locuită de români. Azi ne-ați adus și această ultimă piatră a clădirii, care încoronează marea operă de Unire. Putem privi cu încredere în viitor, căci temeliile sunt puternice, bazate pe principii democratice ce sunt o chezășie pentru dezvoltarea firească a unei vieți sănătoase, ele sunt alimentate prin credința nestrămutată a unui șir întreg de generații, de apostoli ai idealului național, ele sunt și sfințite prin sângele vitejilor mei ostași care au luptat și au murit pentru Unire”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡].

Prin decretul din 11/24 decembrie 1918 a fost ratificată unirea Transilvaniei cu România[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§], iar trei fruntași ardeleni (Vasile Goldiș, Șt. Cicio-Pop, Al. Vaida-Voevod) au intrat în componența guvernului țării. De asemenea, la 18/31 decembrie 1918, regele a semnat decretul privind unirea Bucovinei cu România[************************************] și pe cel de numire a lui Ion Nistor și lancu Flondor ca miniștri de stat în guvernul român.

Pregătită de o îndelungată evoluție istorică, Marea Unire din 1918 se încadra în procesul mai larg al dezvoltării națiunilor europene, cu deosebire a celor din aria centrală și de sud-est a continentului. Sub loviturile luptei de eliberare a popoarelor, s-au prăbușit, în 1917-1918, cele două mari imperii multinaționale: țarist și habsburgic. în

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Cuvântări de Ferdinand I,* p. 177-178.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ **„Monitorul oficial”, nr. 212 din 13 decembrie 1918.**

************************************ ***Ibidem,* nr. 217 din 19 decembrie 1918.**

virtutea dreptului națiunilor la autodeterminare, românii au scuturat vechile dominații, exprimându-și, in cadrul unor largi adunări plebiscitare, hotărîrea de a se uni cu patria-mamă.

A fost o adevărată revoluție de eliberare națională, așa cum prevăzuse, la vremea sa, Nicolae Bălcescu. Vechile autorități imperiale au fost înlăturate, iar în locul lor s-au constituit consilii naționale române, care au preluat efectiv conducerea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Au fost organizate alegeri - pe baza votului universal - in cadrul cărora au fost desemnați deputății care să participe la marile foruri de decizie: Sfatul Țării in Basarabia, Congresul General in Bucovina, Marea Adunare Națională în Transilvania. Alături de depu- tați, la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia au fost prezenți numeroși cetățeni, care au ținut să ia parte la aceste mari evenimente, să susțină și să aclame actele de Unire. A fost un entuziasm general, care izvora din sufletele unor oameni ce fuseseră nevoiți să lupte din greu, secole de-a rândul, împotriva dominației străine, care n-au încetat o clipă să spere în ziua eliberatoare. Și acea zi a venit în memorabilul an 1918.

Unirea n-a fost opera unui singur partid, a unei clase sau categorii sociale, ea a fost rodul acțiunii întregului popor. Nicolae lorga, cu excepționala-i putere de sinteză, aducea un vibrant elogiu tuturor celor care au contribuit la făurirea marelui act al Unirii: „Fără a uita pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a Unirii, de la general și de la fruntaș ardelean, până la ultimul ostaș și țăran, omagiul recunoștinței noastre să se îndrepte azi către poporul acesta întreg de oriunde și din toate veacurile, martir și erou”[142].

în același timp, se cuvine subliniat faptul că - în acele momente decisive - poporul român a fost

condus de mari personalități, in rândul cărora se înscrie, la loc de frunte, regele Ferdinand. Trăind o stare euforică, regina Maria i s-a adresat în acele zile de decembrie 1918: „Spune-mi, Nando, iți dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin în imaginația ta ce reprezinți de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viață întreagă ai fost modest, ai fost un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi cu mintea ta toată semnificația de a întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?”[143] Dar Ferdinand nu se socotea un „om mare”, un „erou”, o „personalitate istorică”. El considera că așa a vrut soarta, așa a hotărît Dumnezeu, ca el să devină regele tuturor românilor.

142 „Neamul românesc”, XXII, nr. 268 din 2 decembrie 1928.
143 I.G. Duca, *op.cit,* vol. III, p. 146.

CAPITOLUL III

REGE AL TUTUROR ROMÂNILOR. ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA (OCTOMBRIE 1922)

Făurirea statului național unitar român, legiferarea votului universal și a reformei agrare au imprimat vieții politice din România trăsături noi. Sistemul partidelor politice a devenit mult mai complex, rotativa guvernamentală - care funcționase vreme de șase decenii - s-a prăbușit, statul român a făcut noi și însemnați pași pe calea modernizării. Un suflu democratic s-a afirmat în sistemul de guvernare a țării, care a devenit mult mai deschis și receptiv la aspirațiile și voința milioanelor de cetățeni.

Destrămarea celor două partide conservatoare și lipsa de unitate a noilor partide politice au permis Partidului Na- țional-Liberal să domine cu autoritate viața politică în primul deceniu interbelic.

Faptul că la sfârșitul războiului și in anii imediat următori s-au înregistrat mari mișcări sociale, că monarhia s-a prăbușit o dată cu imperiile habsburgic, țarist, german și otoman, iar mai multe state europene s-au organizat în republici (Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Germania, Rusia, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Turcia), a exercitat o reală influență asupra situației din România.

Și în țara noastră au existat unele acțiuni cu caracter antimonarhic și republican. Organele Ministerului de Interne semnalau că în adunările

zilnice care aveau loc la sediul Partidului Socialist din București, „la care iau parte foarte mulți lucrători și lucrătoare, membri ai acestui partid, vorbitorii, conducători ai mișcării socialiste, ca I.C. Frimu, Gh. Cristescu,

Ilie Moscovici ș.a., criticau dinastia, în timp ce mulțimea aplauda și striga Trăiască republica”[††††††††††††††††††††††††††††††††††††].

în ziua de 10/23 decembrie 1918, după un miting organizat la sediul Partidului Socialist și al sindicatelor, muncitorii tâmplari au manifestat pe stradă scandând: „Jos regele, să se ducă unde s-au dus ceilalți monarhi”[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]. în aceeași zi, par- ticipanții la o mare manifestație populară - ceferiști, tâmplari, tipografi, lucrători la Regia Monopolurilor Statului ș.a. - nu numai că nu s-au descoperit atunci când au văzut automobilul regal, dar au început să scandeze: „Trăiască republica”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

Un puternic caracter antimonarhic au avut și acțiunile din 13/26 decembrie 1918[*************************************]. Referindu-se la acest aspect, fostul ministru V. Cancicov nota: „Trecând azi spre casă pe la ora 1 pe Calea Victoriei, am văzut Ministerul de Industrie - Casa Vernescu - complet înconjurat, curte și stradă, de o imensă mulțime... Erau greviștii Capitalei. Nici urmă de autoritate. Pe poarta mare a intrării era înfipt un imens steag roșu. Pe ușa de la intrarea în minister

[††††††††††††††††††††††††††††††††††††] **C. Cușnir-Mihailovici, FI. Dragne, Gh. Unc, *Mișcarea muncitorească din România. 1916-1921. Crearea Partidului Comunist Român,* București, Editura Politică, 1971, p. 184.**

[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡] ***Ibidem,* p. 163.**

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] **Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. IV, p. 185.**

[*************************************] **Vezi, pe larg, Gh. Unc și C. Mocanu, *13 decembrie 1918,* București, Editura Politică, 1968, p. 96-97.**

era fixată o placardă de câțiva metri lungime, tot de pânză roșie, pe care sta scris cu litere de o palmă: «Trăiască Republica Socialistă». Pe zidurile clădirii și pe tot lungul grilajului de fier erau înfipte alte placarde roșii... «Jos ciocoii!», «Jos burghezia capitalistă!», «Jos regele!»”[†] Guvernul liberal, cu aprobarea regelui Ferdinand, a adus la porțile Capitalei unele unități militare, între care și Regimentul 9 vânători, aflat sub comanda nominală a principelui Carol[‡]. în după-amiaza zilei de 13/26 decembrie, când coloanele de manifestanți au ajuns în piața Teatrului Național, armata a început să tragă, la ordinul generalului Alexandru Mărgineanu, fiind uciși mai mulți muncitori. Generalul Mărgineanu avea să afirme: „S-au scris multe despre «măcelul de la 13 decembrie»... Am primit chiar și unele reproșuri... Dar marea mea satisfacție e că am fost felicitat și sărutat pe ambii obraji de regele Ferdinand”[§]. într-un manifest editat la 14 decembrie 1918 de conducători socialiști nearestați se spunea: „Stăpânirea, în frunte cu regele Ferdinand, uită soarta lui Nicolae al ILlea, a Kaiserului și a clicilor ce-i înconjurau”, documentul în'cheindu-se cu un sever apelativ: „Trăiască răzbunarea poporului! Trăiască greva generală! Trăiască Republica Socialistă Română!”[*]

în cursul anului 1919, in cadrul unor întruniri, în manifestele și broșurile editate de socialiști și de grupurile comuniste se cerea înlăturarea monarhiei

---

[†] **Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României Jurnal zilnic,* vol. II, București, 1921, p. 717.**

[‡] **I.G. Duca, *Amintiri politice,* vol. III, p. 156.**

[§] ***Azi ne vorbește: generalul Mărgineanu,* în „Ordinea”, I, nr. 4 din 14 decembrie 1928.**

[*] ***Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916-1921,* București, Editura Politică, 1966, p. 137-138.**

și instaurarea unei forme de guvernământ republicane. Siguranța Generală a ordonat organelor în subordine să confiște imediat materialele care conțineau „atacuri și injurii la adresa suveranului și a dinastiei”, iar cei ce le răspândeau să fie arestați și „trimiși în judecată curților marțiale”[†][‡]. La întrunirile muncitorești organizate cu ocazia zilei de 1 Mai 1919 au fost formulate critici aspre la adresa regelui, s-a cerut abolirea monarhiei și proclamarea republicii[1].

Un episod inedit s-a consumat in toamna anului 1919, când muncitorul tipograf Gheorghe Tănase, secretarul sindicatelor din Iași, militant de frunte al Partidului Socialist, a publicat în numărul din 24 octombrie 1919 al gazetei „Moldova socialistă” articolul intitulat *Armata, Coroana* și *forma de guvernământ,* care, în partea intitulată *Să nu atacăm Coroana ?* afirma: „Coroana țării românești, iresponsabilă din punct de vedere politic, se folosește și ea de răbdarea acestui popor, pentru a face politica liberală. Coroana țării românești se apleacă părtinitoare către acei ce asupresc poporul și jefuiesc această țară [...] în felul cum astăzi guvernează Coroana în țara românească, împotriva voinței poporului, ea s-a scoborît la rolul de a primi îndemnuri și a asculta de interesul familiei Brătianu și ca atare vom duce lupta împotriva acestui nenorocit fel în care Coroana își înțelege menirea”.

Pentru acest articol, Gh. Tănase, acuzat de lesmajestate, a fost trimis in judecată și condamnat la doi ani închisoare și 2 000 lei amendă[§]. Din detenție, Gh.

[†] ***Pentru Republică In România,* coordonator Aron Petric, București, Editura Politică, 1972, p. 36.**

[‡] ***Ibidem.***

[§] **M.C. Stănescu, *încrederea noastră: guvernul republicii socialiste,* în „Magazin**

Tănase a trimis regelui Ferdinand o scrisoare********** prin care făcea un aspru rechizitoriu la adresa monarhiei, afîrmându-și idealurile socialiste și republicane: „Nu știu dacă surdul zgomot al judecării procesului meu și al sentinței care mi-a răpit libertatea timp de doi ani a ajuns la augustele urechi ale Majestății-Voastre; nu știu dacă aveți cunoștință de urzeala acestui proces și în care scop a fost el înscenat; nu știu dacă cu consimțământul augustei voastre persoane s-a judecat și condamnat nemernicia mea personală, care, în fața idealurilor permanente ale omenirii, se pierde asemenea gloriei deșarte și măririi adulatoare cu care vă înconjoară ipocrizia sfetnicilor M.V.; nu știu dacă în sferele înalte în care tronați vă puteți da seama de frămîntările și năzuințele care vă valorifică numele ce-1 purtați, care în altfel era un Ferdinand oarecare, pierdut prin văgăunele Germaniei; nu știu dacă simțiți laolaltă cu poporul ceea ce îl face să tresalte, să se revolte și să se avânte în lupta pentru consolidarea României Mari; nu știu dacă nu mai sonor și mai impunător ar fi sunat particula de rege al României noi, decât aceea de rege al României Mari [...] nu știu dacă le știți toate acestea; dar cu o datorie imperioasă de muncitor cinstit cu convingeri socialiste internaționale care implică republicanismul socialist, vi le înșirui pe toate tocmai în interesul României Mari ce va să vie, dar care nu implică în fruntea ei prezența voastră care să contrasteze cu viața și voința poporului muncitor”. După ce prezenta o seamă de aspecte din activitatea regelui și din suferințele maselor, autorul scrisorii continua: „Fierbe țara, Maj estate, chiuie văzduhul, vâjâie durerea unui popor care cere libertate, dreptate și lege pentru toți. Nu vă

istoric”, nr. 12/1972, p. 79.

********** ***Ibidem,* p. 79-80.**

ascundeți fața, căci cu nimic nu seva putea opri să fie bătută de crivățul vremii [...] Nu uitați, Majestate, că trăiți în vremuri când «cascada tronurilor», prevestită acum câțiva ani, azi se înfăptuiește și nu mai e o himeră pentru nimeni". Ca urmare a mișcării de solidaritate cu militantul socialist Gheorghe Tănase, la 11 aprilie 1920 el a fost eliberat.

în România, curentul republican n-a avut consistență, n-a putut pune sub semnul întrebării forma de guvernământ existentă. Monarhia era considerată, de covârșitoarea majoritate a oamenilor politici români, o instituție necesară și utilă. Ferdinand I era în conștiința publică „regele tuturor românilor", fiind supranumit „cel loial".

Semnificativă a fost primirea sărbătorească, plină de simpatie ce i-a fost făcută, lui și reginei Maria, în provinciile unite cu patria-mamă. în mai 1919, ei au vizitat Transilvania, oprin- du-se in localitățile Brașov, Făgăraș, Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Brad, Țebea, Abrud, Câmpeni, Turda, Cluj, Bistrița, Careii Mari, Baia Mare, Oradea. Câteva luni mai târziu, in februarie 1920, regele Ferdinand a participat la inaugurarea Universității românești din Cluj, unde a ținut un discurs in care a apreciat că nicăieri „nu s-a simțit mai nemilos pumnul stăpânirii trecute pe sufletul românimii, ca in Clujul unguresc cu Universitatea lui". Regele a adus un prinos de recunoștință eroilor neamului, începând cu Mihai Viteazul, „izbăvitorul dintru început", și terminând cu cei care s-au jertfit în războiul pentru întregirea patriei[13]. Cu acest prilej, Ferdinand I a dăruit un fond de 400 000 lei, a căror dobândă urma să fie utilizată pentru înființarea pe lângă Universitatea din Cluj a unui Institut pentru studiul istoriei românilor, „atât de vitreg tratată sub stăpânirea trecută"[14].

în mai 1920, regele Ferdinand a vizitat Bucovina, oprindu-se la Suceava, mănăstirea Putna și Cernăuți. A fost prezent la inaugurarea cursurilor Universității române din Cernăuți (24

13 *Cuvântări de Ferdinand I,* p. 28-29. 14 *ibidem,* p. 30.

69 octombrie 1920), asistând și la dezvelirea portretului său în aula acestei prestigioase instituții. Regele a oferit suma de 200 000 lei „spre a servi ca prim fond pentru ajutorarea culturală a studenților merituoși de la toate facultățile acestei Universități”[††††††††††††††††††††††††††††††††††††††].

în mai 1920, suveranul a vizitat Basarabia, având întâlniri cu numeroase oficialități din Chișinău. Cu acest prilej a evocat figurile istorice ale neamului românesc - în primul rând pe Ștefan cel Mare și pe Mihai Viteazul -, pe eroii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, pe fruntașii politici „cu inimă românească din Basarabia” care au proclamat Unirea din 1918[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡].

Apelul la istoria națională, cinstirea marilor eroi ai poporului român au constituit coordonate esențiale ale activității regelui Ferdinand. în acest cadru se înscrie și participarea sa, în august 1920, la ceremoniile de la mănăstirea Dealu, cu prilejul reașezării în acest lăcaș a capului marelui voievod Mihai Viteazul, care fusese dus la Iași, în decembrie 1916, pentru a nu cădea în mâinile inamicului. în cuvântul rostit cu acest prilej, Ferdinand I a adus, „ca rege al României întregite, prinosul de recunoștință și preaslăvire față de osemintele acestei mărețe figuri a istoriei românilor. Cu evlavie și plini de admirație ne descoperim și plecăm capetele noastre înaintea ta, Viteze Mihai, care ne-ai fost o stea lucitoare în timpuri de grea încercare și un izvor nesecat de îmbărbătare pentru ostașul nostru în toiul luptei, iar pentru întregul neam românesc ai fost încă mai mult: simbol viu și glorios al unității naționale”[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§].

In timp ce la Paris se purtau discuții privind

---

†††††††††††††††††††††††††††††††††††††† ***Ibidem,* p.38.**

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ***Ibidem,* p. 207.**

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ ***Ibidem,* p. 87.**

încheierea tratatelor de pace, delegația română desfășurând o vie activitate pentru confirmarea hotărîrii Marii Adunări Naționale din 1 decembrie 1918, armata guvernului Republicii Ungare a Sfaturilor a atacat trupele române aflate în Munții Apuseni, în urma unor lupte grele (16-18 aprilie 1919), atacul a fost respins, iar la 20 iulie armata română a trecut la contraofensivă.

în legătură cu aceste evenimente s-a consumat un nou episod din istoria monarhiei. La 31 iulie 1919, principele Carol a fost vizitat in localitatea Mănăstirea**
††, din județul Ilfov, de generalul Arthur Văitoianu, ministrul de Război in cabinetul prezidat de Ion I.C. Brătianu, care i-a transmis ordinul regelui dea pleca imediat, in fruntea regimentului său, pe front. Carol a apreciat acest ordin ca o manevră menită să-l despartă de Zizi Lambrino; de aceea, a replicat ministrului de Război: „Mă trimiteți forțat pentru că nu mai aveți alt mijloc să mă despărțiți de dânsa [Zizi Lambrino]. Ei bine! Aceasta nu o să se intâmple niciodată, pentru că mi-am dat cuvântul de onoare și voiesc să mi-1 țin .

Revenit în București în seara aceleiași zile, Carol a găsit o scrisoare din partea regelui Ferdinand și una semnată de regina Maria, în care i se cerea să plece pe front, iar in caz contrar, trebuia să se exileze în Elveția, atrăgându-i-se totodată atenția că

70

** **Deși, la 8 ianuarie 1919, Tribunalul de Ilfov hotărise desfacerea căsătoriei dintre Carol și Zizi Lambrino, sub motiv că nu se făcuseră publicațiile și chemările cerute de legile în vigoare, cei doi au continuat să trăiască împreună; pentru a scăpa de supravegherea familiei regale, ei s-au retras la moșia din Mănăstirea, proprietatea principelui Carol, moștenită de la unchiul său Carol I.**

†† **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, Principele Carol, dos. 2/1919, f. 70.**

toate legațiile României au primit ordinul de a refuza să accepte cununia lui cu Zizi Lambrino[‡].

în fața acestei situații, înainte de a pleca pe front, Carol a redactat două scrisori, datate 1 august 1919, una către Zizi Lambrino, pentru a o utiliza in caz de necesitate, și alta către rege, prin care-și anunța hotărîrea de a renunța la prerogativele de principe moștenitor[§]. Câte o copie de pe această ultimă scrisoare a fost trimisă șefilor de partide (Ion I.C. Brătianu, Al. Marghiloman, Take Ionescu, N. lorga și Al. Averescu), precum și „Comitetului Partidului Socialist”.

Armata română a înfrânt trupele maghiare și la 4 august 1919 a ocupat Budapesta. Regele Ferdinand a interzis ca pe palatul fostului rege al Ungariei și împărat al Austriei să se înalțe tricolorul românesc, iar Ion I.C. Brătianu n-a acceptat ca vreun ministru al României să meargă la Budapesta atât timp cât in capitala Ungariei se aflau trupele române. Cei doi oameni politici apreciau că „înfrângerea ungurilor era destul de deplină și de dureroasă ca să nu o accentuăm prin inutile acte de umilință și de învingătoare trufie”[*].

După încheierea ostilităților, din ordinul regelui Ferdinand, principele Carol a fost sechestrat în castelul Gbdeli din Ungaria, iar la 7 noiembrie în orașul Bistrița. Sub motiv că orașul se afla în „zona de război”, s-a interzis orice vizită la Carol fără aprobarea prealabilă a regelui[†].

[‡] **Alocandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, p. 356.**

[§] ***Acte și corespondență...*, p. 9-10.**

[*] **Arh. ist. centr., fond Regele Ferdinand. Arh. personală, dos. V-693/1919, f. 1.**

[†] ***Ibidem*, fond Casa**

în noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri pe baza votului universal din istoria României și cele dintâi in care românii din întreg spațiul în care ei constituiau majoritatea votau pentru unul și același parlament. în condițiile in care nici un partid nu a obținut majoritatea mandatelor, iar noile partide „se simțeau observate și pândite din umbră de liberalii furioși de neprevăzutul rezultat al alegerilor”‡‡‡ §§§, acestea au format un Bloc parlamentar în scopul constituirii unui guvern majoritar. în privința șefului noului cabinet, regele considera că „atâta timp cât se mai discută la Paris interesele românești contestate și atacate, e bine ca guvernul român să fie condus de o personalitate ardeleană” . Astfel s-a ajuns la formarea guvernului Blocului parlamentar, prezidat de Alexandru Vaida-Voevod, care la 9 decembrie 1919 a semnat tratatul de pace cu Austria, prin care se recunoștea unirea Bucovinei cu România.

în ziua de 5 ianuarie 1920, Al. Vaida-Voevod, președintele Consiliului de Miniștri, și N. lorga, președintele Adunării Deputaților, au avut o discuție cu Carol, urmată de vizita suveranilor la Bistrița. Cu acest prilej, principele a promis o „revenire solemnă” asupra deciziei luate la 1 august 1919[26].

La rândul său, Zizi Lambrino - care la 8 ianuarie 1920 născuse un băiat, botezat Mircea Grigore[27] - a recurs la un șantaj, dând publicității scrisoarea prin care Carol se recunoștea părintele copilului și soțul ei. Principele i-a răspuns printr-o notă tipărită în ziarul „Universul” din 19 ianuarie, în care arăta că

Regală. Principele Carol, dos 2/1919, f. 213.

‡‡‡ N. lorga, *Romdnia contimporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi,* București, 1932, p. 331.

§§§ *Ibidem,* p. 330.

scrisoarea era „departe de a fi menită ochilor tuturor” și ținea „să se știe indignarea mea față de acest procedeu și că dezaprob cu desăvârșire astfel de fapte necinstite”[28].

In ziua de 20 februarie, Carol cerea regelui să considere „ca nulă și neavenită scrisoarea ce am trimis-o Majestății Voastre la 1 august 1919 și a primi declarațiunea că, în conformitate cu spiritul Constituției și al legilor noastre de familie, mă devotez serviciului țării și al Majestății Voastre și recunosc că nu mă voi căsători fără consimțământul Majestății Voastre”[29]. A doua zi, principele pleca într-o „excursie de studii” în jurul globului, finanțată din bugetul statului român, și așa destul de greu încercat prin datoriile de care era grevat în perioada imediat următoare primului război mondial.

în 1919-1920, regele Ferdinand a fost confruntat cu atitudinea unor miniștri care manifestau o mare toleranță față de mișcarea socialistă și urmăreau adâncirea reformei agrare. Astfel, dr. N. Lupu - care în 1918 voise să se înscrie în Partidul Social-Democrat - fusese numit, în decembrie 1919, la stăruința lui N. lorga, ministru de Interne în guvernul Blocului parlamentar prezidat de Alexandru Vaida-Voevod. în această calitate, dr. N. Lupu a vorbit muncitorilor greviști, care fluturau steagul roșu și scandau lozinci împotriva burgheziei, declarând că nu va acționa prin forță pentru restabilirea ordinii publice. Regele Ferdinand trăia cu impresia că „s-a format un complot, că dr. N. Lupu face parte dintr-însul”[30] și că

26 N. lorga, *Memorii,* vol. II, p. 312; *idem, O viață deom,p.* 559.

27 *Pruncul prințului Carol înscris la Oficiul stării civile,* în „Universul”, XXXVIII, nr. 54 din 14 ianuarie 1920.

28 *O protestare a principelui Carol, Ibidem,* nr. 58 din 19 ianuarie 1920.

29 Arh. ist. centr., Casa Regală. Principele Carol, dos. 2/1919 (nepaginat).

30 N. lorga, *O viață de om,* vol. III, p. 32.

73 el și familia sa vor împărtăși aceeași soartă cu țarul Rusiei. Pentru a se asigura împotriva unui eventual „complot”, regele a dispus aducerea câtorva mitraliere la palatul său de la Cotroceni[***] și a făcut vizite inopinate la Regimentul 9 vânători, dorind să se convingă de fidelitatea trupelor[†††]. Când dr. N. Lupu i-a prezentat proiectul de lege pentru închirierea obligatorie a spațiului locativ disponibil, regele a refuzat să semneze mesajul pentru trimiterea lui în dezbaterea parlamentului, considerându-1 „bolșevic”[‡‡‡].

La rândul său, ministrul Agriculturii și Domeniilor, Ion Mihalache - fruntaș al Partidului Țărănesc - elaborase un proiect de lege agrară vizând extinderea exproprierii peste limita celor 2 milioane ha stabilite de Constituanta de la Iași, precum și reducerea prețului de răscumpărare a pământului[§§§]. Aprobat de Consiliul de Miniștri la 6 martie 1920, proiectul a fost înaintat regelui pentru a aviza trimiterea lui in dezbaterea parlamentului. Regele a refuzat să accepte proiectul de lege, cerând ca reforma agrară să se limiteze la exproprierea a 2 milioane ha din proprietatea particulară. în fața acestei situații, la sugestia lui N. lorga, in ziua de 12 martie 1920, I. Mihalache și-a dat demisia din guvern, lăsând ca proiectul de lege să *fie* depus din inițiativă parlamentară.

*** ***Idem, Memorii,*** **vol. II, p. 340.**

††† ***Mărturii contimporane,*** **p. 321.**

‡‡‡ **N. lorga,** ***Memorii,*** **vol. II, p. 344.**

§§§ **Ioan Scurtu,** ***Din viața politică a României întemeierea fi activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926),*** **București, Editura Litera, 1975, p. 35-39.**

în acea zi, regele s-a deplasat la cazarma Regimentului 9 vânători. Generalul Rasoviceanu avea să relateze: „Am fost foarte surprins de această inspecție intempestivă. La ora fixată, M.S. regele vine pe câmpul de la Cotroceni și trece regimentul în revistă. Era o zi mohorită, rău de tot. La început, căutam să dau explicații suveranului. Am observat că, deși trecea de la o unitate la alta, era profund preocupat. Am tăcut. A observat rezerva mea. Deodată se întoarce spre mine și cu ochii sclipitori îmi spune: «Știi, când se strică vremea, vin la 9 Vânători.» M-am înclinat profund. Am aflat tocmai târziu că a venit la «al 9-lea» pentru a nu primi un ministru în audiență, dând a înțelege guvernului din acele vremuri să tragă concluzii”[35].

La motivele de ordin intern care-1 îngrijorau pe rege, se adăuga faptul că președintele Consiliului de Miniștri, aflat la Londra, a intrat în legătură cu Gheorghi Vasilievici Cicerin - comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice - „fără a-1 consulta”[36]. Nemaiașteptând sosirea lui Vaida în țară, regele a demis guvernul, la sugestia lui Brătianu, in ziua de 13 martie 1920, încredințând mandatul de formare a noului cabinet generalului Al. Averescu. Deși în acel moment Averescu se bucura de o largă popularitate, el a preferat să ajungă la guvern pe calea manevrelor de culise. în februarie 1920 se realizase un acord între Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, și Al. Averescu: generalul va restabili „ordinea” în țară și va aplica reforma agrară în limitele stabilite de Constituanta de la Iași, iar președintele Partidului Național-Liberal se angaja să sprijine venirea lui la putere[37].

în ziua de 25 martie 1920, parlamentarii au ascultat „decretul de dizolvare pus de Ion I.C. Brătianu în mâinile regelui Ferdinand ca să-l citească generalul Averescu”[38]. Comentând semnificația schimbării de guvern, ziarul „Socialismul” scria: „Nu trebuie să ne facem iluzii:

guvernul d-lui general Averescu înseamnă pentru democrația românească o grea și dureroasă lovitură". N. lorga aprecia că aducerea lui Averescu la putere semnifica „întoarcerea spre un trecut care, hotărît, îi pare mai comod regelui"[40].

Și acest guvern a trebuit să se ocupe de problemele familiei domnitoare. După puternice presiuni, Zizi Lambrino a fost nevoită să părăsească țara împreună cu fiul său, în schimbul

35 ***Mărturii contimporane,*** **p. 321.**
36 N. lorga, ***Memorii,*** **vol. II, p. 253.**
37 C. Argetoianu, ***Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,*** **în Arh. ist. centr., Arh. CC al P.C.R., fond 104, dos. 8590, f. 303.**
38 N. lorga, ***O viață de om,*** **vol. III, p. 38.**
39 „Socialismul", XIV, nr. 55 din 15 martie 1920.
40 N. lorga, ***Supt trei regi,*** **P- 341.**

75 unei substanțiale pensii viagere. La rândul său, Carol și-a încheiat excursia la 17 septembrie 1920, dar nu s-a întors imediat in țară, ci a rămas in Elveția unde, prin grija reginei Maria, se afla principesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei, care era in căutarea unui soț. Căsătoria lui Carol cu Elena s-a oficiat la 10 martie 1921, iar la 25 octombrie același an s-a născut Mihai - viitorul rege al României. Se părea că totul a intrat in normal, că aventurile lui Carol nu vor mai pune sub semnul întrebării chestiunea succesiunii la tron.

Vii comentarii a generat crearea postului de ministru al Casei Regale, în octombrie 1920. Cunoscutul ziarist Tudor Teodorescu-Braniștescria: „Casa Regală avea nevoie de un om și de un aparat funcționăresc care să îngrijească de grajduri, de metehnele cailor, de cauciucurile automobilelor, de arcurile trăsurilor, de curățenia parcurilor, de itinerarul vânătorilor de iarnă, de primăvară, de vară și de toamnă. Trebuia un funcționar care să organizeze petrecerile câmpenești, manifestațiile din gări și din sate sărace, primirile triumfale, discursurile cațavenciene. Că acest slujbaș se numea director sau se numește ministru, e egal

într-o țară latină, de vreme ce acum atâtea mii de ani, un împărat bizar și-a numit calul consul. Ba îndrăznim chiar să credem că e mai bine să se numească ministru, acest slujbaș. Va mai fi un loc pe care se vor bate atâția ministeriabili, atâția juni nerăbdători care ard de dorința de-a avea un portofoliu, un lacheu și un automobil”**********. în această funcție a fost numit Constantin Hiott, prieten și rudă cu Ion I.C. Brătianu.

Până la mijlocul anului 1921, colaborarea între rege și primul său sfetnic, Alexandru Averescu, a fost lipsită de asperități semnificative. Ca rege constituțional, Ferdinand I a contrasemnat toate mesajele la proiectele de lege care i s-au prezentat, iar după adoptarea lor de către parlament le-a promulgat. Astfel, in mai 1921, regele Ferdinand a semnat mesajele pentru dezbaterea proiectelor de lege agrară elaborate de guvern și care, în esență, se circumscriu în limitele stabilite de Constituanta de la Iași. Votate în iulie 1921, legile pentru reforma agrară au exercitat o puternică înrâurire asupra evoluției societății românești din perioada interbelică, au contribuit la o adâncire a cadrului democratic al vieții politice în ansamblul ei. Pe baza legii agrare au fost expropriate și domeniile Coroanei, regele și membrii familiei domnitoare păstrându-și suprafețele arabile statornicite pentru cetățenii români.

Deși părăsise puterea în septembrie 1919, Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, a continuat, în fapt, să conducă destinele României, folosindu-se adesea de regele Ferdinand. Evenimentele din timpul războiului și din perioada imediat următoare i-au întărit regelui credința că Ion I.C. Brătianu era un om „providențial”, pe care

---

********** **Tudor Teodorescu-Branișteș, *Intre presă fi literatură,* vol. I, București, Editura Minerva, 1989, p. 21.**

trebuie să se bizuie. Fiind un temperament slab, regele s-a lăsat dominat de Brătianu, nesfiindu-se să declare că știe că mulți apreciază pe Brătieni ca a doua dinastie în România, dar că el nu vede nimic rău în aceasta[†]. Iar cu un alt prilej a mărturisit: „Prefer să cad cu Brătianu, dacă ar fi să se întâmple, dar este singurul în care am încredere”[‡].

Ion I.G Brătianu - după ce avusese un rol hotărîtor în demiterea guvernului Vaida și aducerea lui Averescu la putere - aprecia în vara anului 1921 că sosise vremea ca Partidul Național-Liberal să preia conducerea guvernului. în consecință, a anunțat declanșarea campaniei de răsturnare a lui Al. Averescu. La rândul său, regele Ferdinand l-a susținut îndeaproape și fără rezerve pe Brătianu. Este semnificativ faptul că regele, încălcând conivențele privind raporturile dintre suveran și șefii de partide, a făcut o vizită lui Ion I.C. Brătianu la vila sa de la Florica (Argeș), exprimându-și public preferința pentru venirea Partidului Național-Liberal la putere.

în proiectul de Mesaj elaborat de guvern în noiembrie 1921, suveranul a introdus fraza următoare: „Timpurile sunt însă atât de grele, încât țara are nevoie de concursul oamenilor de bine din toate partidele”[§]. Astfel, regele aprecia că guvernul nu mai putea face față situației și trebuia să tragă consecințele; în forma în care a fost prezentat parlamentului, nu era un Mesaj de deschidere, ci - așa cum se exprima Virgil Madgearu - unul „de

---

[†] **M. Theodorian-Carada, *Efimeridele. însemnări și amintiri,* Roman, 1937, p. 51.**

[‡] **Ioan Lupaș, *Regele Ferdinand,* Cluj, 1929, p. 20.**

[§] **„D.A.D.”, nr. 1, ședința din 28 noiembrie 1921, p. 1.**

lichidare”[*].

încă de la 30 noiembrie, regele Ferdinand a spus lui Take Ionescu că-1 va numi foarte curând în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri; făcând jocul regelui - și, fără să-și dea seama, pe cel al lui Ion I.C. Brătianu - Take Ionescu a demisionat la 11 decembrie din funcția de ministru de Externe, provocând o criză de guvern. La 13 decembrie, Averescu a depus mandatul. Conform normelor democratice, regele ar fi trebuit să încredințeze misiunea formării noului guvern unui fruntaș al Partidului Țărănesc sau al Partidului Național, partide de opoziție, care aveau cele mai multe locuri în parlament. Dar suveranul a cerut lui Take Ionescu să constituie guvernul, deși baza parlamentară a acestuia era infimă. Regele a recurs la această soluție întrucât, după ce in Mesaj ceruse un cabinet de concentrare, „a chema a doua zi pe Ionel Brătianu cu un guvern de partid, ar fi fost o lipsă de tact și descoperirea prea fățișă a Coroanei”[†]. Un cunoscător al vieții politice românești scria că Take Ionescu nu exercita puterea „decât în vederea unui scop, acela de a o încredința liberalilor la prima ocazie și în timpul cel mai scurt”[‡].

într-adevăr, așa cum era de așteptat, la 17 ianuarie 1922, guvernul a primit vot de blam din partea parlamentului, fiind nevoit să-și depună mandatul[§]. Este semnificativ faptul că în numele grupului de deputați socialiști-comuniști, Gheorghe Tănase, membru al Comitetului Executiv Provizoriu al P.CR., a depus o moțiune în care se arăta: „N-am

---

[*] ***ibidem*, nr. 12, ședința din 9 decembrie 1921, p. 82.**

[†] **C. Xeni, *Take Ionescu*, p. 481.**

[‡] **Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, p. 144.**

[§] **„D.A.D.”, nr. 18, ședința din 17 ianuarie 1922, p. 246.**

avut încredere în guvernele burgheze trecute, cum nu vom avea încredere în nici un guvern burghez. încrederea noastră merge la un singur guvern: la guvernul izvorît din conștiința maselor muncitoare socialiste, la guvernul republicii socialiste”[49].

Fără a mai proceda la o amplă consultare a liderilor partidelor politice, regele a încredințat mandatul lui Ion I.C. Brătianu, care, la 19 ianuarie 1922, a format un guvern alcătuit exclusiv din membri ai Partidului Național-Liberal. Justificând această decizie, regele mărturisea: „Vrajba înveninată dintre partide, ca și toți de aci mă silesc să nu mă pot sprijini decât pe un singur om: pe Ion Brătianu”[50].

Profund nemulțumiți de soluția dată crizei de guvern, toți șefii partidelor politice din opoziție au refuzat, în mod ostentativ, să meargă la Palat cu prilejul botezului lui Mihai, fiul lui Carol, întrucât - după expresia lui lorga - Coroana ajunsese „vasală Brătienilor” .

Prin acțiunea sa, regele Ferdinand abuza de dreptul constituțional de a dizolva parlamentul, procedând într-o manieră subiectivă, în conformitate cu sugestiile primite de la președintele Partidului Național-Liberal. Demiterea guvernului Vaida și crearea guvernului Averescu, dizolvarea parlamentului, apoi demisia lui Averescu și numirea în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a lui Take Ionescu, fără a i se da și decretul de dizolvare a Corpurilor legiuitoare, investirea lui Ion I.C. Brătianu in calitate de prim-ministru și dizolvarea parlamentului - acte înregistrate pe parcursul a mai puțin de doi ani, deși parlamentul era ales pentru patru ani, iar între acesta și guvern nu interveniseră conflicte - demonstrează preponderența factorilor subiectivi, a manevrelor de culise asupra sistemului democratic de conducere a statului. în fond, Ferdinand a contribuit direct la menținerea vechiului sistem ca parlamentul să fie emanația guvernului și nu invers

- guvernul ca expresie a parlamentului, a voinței naționale.

Prin decret regal s-a hotărît ca alegerile parlamentare să se desfășoare în martie 1922; noul parlament căpăta caracterul

49 ***Ibidem,*** **p. 245; „Socialismul", XV, nr. 94 din 26 ianuarie 1922.**
50 ***Mărturii contimporane,*** **p. 428 (relatarea lui M.C. Vlădescu).**
51 N. lorga, ***Memorii,*** **vol. II, p. 262.**

79 de Adunare Națională Constituantă, încălcându-se astfel articolul 128 din Constituție, care prevedea organizarea de alegeri obișnuite, în urma cărora Corpurile legiuitoare aveau să se pronunțe dacă sunt de acord cu revizuirea; după adoptarea deciziei se trecea la o nouă convocare a corpului electoral pentru a alege Adunarea Națională Constituantă. Cu toate aceste prevederi legale, deși toate partidele din opoziție au protestat împotriva conferirii caracterului de Constituantă parlamentului ce urma să fie ales în martie 1922, regele Ferdinand a rămas ferm pe poziția sa.

Campania electorală a prilejuit unele luări de atitudine deschisă împotriva monarhului. „Gazeta țăranilor", aparținând Partidului Țărănesc, publica o *Scrisoare către Măria Sa* în care se arăta: „S-a zvonit pe la noi prin sat cum că Măria Ta te-ai cam oțărît pe țară [...] leșitu-ți-a prin țară o vorbă de ocară, cum că adică Măria Ta ai fi căzut in lanțurile unei cocoane, Camarila, pripășită pe la curtea Măriei Tale și că acea cocoană ar li pusă la cale de jurații de ciocoi să te poarte după pofta inimii lor"**********. Organele Ministerului de Interne informau că în unele localități din județele Călărași și Dolj se făcea propagandă pentru

********** **„Gazeta țăranilor", II, nr. 8 din 5 martie 1922.**

republică[†].

Prima jumătate a anului 1922 a fost puternic marcată de „procesul din Dealul Spirii” intentat delegaților la Congresul I al Partidului Comunist din România, precum și altor militanți. Cu toate eforturile depuse, justiția militară n-a putut dovedi cu probe materiale vinovăția comuniștilor. Pentru a ieși din acest impas, regele a semnat, la 4 iunie 1922, un decret de amnistie[‡], pe baza căruia au fost eliberați 213 din cei 271 acuzați[§].

în concepția oamenilor politici, încoronarea regelui la Alba Iulia trebuia să simbolizeze actul Unirii tuturor românilor sub sceptrul aceluiași monarh. Problema încoronării fusese discutată încă în timpul guvernului Averescu, dar regele a cerut amânarea ei sub pretextul că „costumele regale, al său și al reginei, comandate în străinătate, nu erau gata”[56]. Chestiunea a fost reluată de cabinetul liberal, care la 24 august 1922 - într-o ședință desfășurată la Sinaia[57] - a decis organizarea în toamnă a festivităților încoronării.

Pentru a evita disputele și a asigura actului „solemnitatea” și „unanimitatea” necesare, regele a avut discuții cu șefii partidelor din opoziție. Succesul convorbirilor a fost numai parțial: Al.

[†] **Arh. St. Călărași, fond Prefect, jud. Ialomița, dos. 1/1922, f. 193; Arh. St. Craiova, fond Prefect, jud. Dolj, dos. 35/1922, f. 390.**

[‡] **Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 16/1922, f. 2. Decretul a fost prilejuit de căsătoria principesei Marioata cu regele Alexandru al Iugoslaviei; această căsătorie făcea parte din planul reginei Maria de a se înrudi cu familiile domnitoare din această zonă, devenind o „soacră a Balcanilor”. (Terence Elsberry, *Marie of Romania,* p. 164)**

[§] **M.C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România tn anii 1921-1924,* București, Editura Politică, 1971, p. 123.**

Averescu a acceptat fără rezerve să participe la festivități, iar N. lorga a consimțit și el, „din devotament față de Coroană și din iubire față de buna rânduială", făcând precizarea: „Bineînțeles însă, când se va încorona d. Ion Brătianu nu voi avea aceeași atitudine"[58]. Conducătorii Partidului Național și ai Partidului Țărănesc au refuzat să participe, sub motiv că încoronarea a fost coborîtă „la rolul unei simple demonstrații de partid"[59], fapt ce a mâhnit adânc pe regele Ferdinand, care n-a putut uita niciodată afrontul liderilor celor două partide. O impresie penibilă a creat absența Partidului Național, despre care N. lorga scria că a avut „cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezentanții naționalităților au participat, până și ungurii iredentiști în fond, el a refuzat, in propria casă, să apară pentru a primi pe suveran și pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite și ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebește școala d-lui Maniu cel dibaci și întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ supt înfățișarea sa timidă, nu era să ierte niciodată"[60].

56 C. Argetoianu, *op. cit., loc. cit.,* dos. 8592, f. 926.
57 „Viitorul", XV, nr. 4340 din 1 septembrie 1922.
58 *Un interviu cu ii N. lorga,* în „Neamul românesc", XVII, nr. 232 din 14 octombrie 1922.
59 „Patria", Cluj, IV, nr. 197 din 10 septembrie 1922; „Aurora", II, nr. 274 din 23 septembrie 1922.
60 N. lorga, *O viață de om,* ed. 1972, p. 600.

Cât privește Unirea, regele Ferdinand „era fericit că providența divină i-a hărăzit să întrupeze visul secular al neamului peste care îi fusese dat să domnească. Nu-și atribuia lui meritele acestei minunate ursite, o privea ca o favoare cerească în fața căreia se înclina cu

smerenie”[*] [†]. Conform programului pregătit, in ziua de 15 octombrie 1922 a avut loc un serviciu religios in catedrala din Alba Iulia, recent construită. Momentul culminant a fost cel în care regele Ferdinand și-a pus pe cap coroana de oțel, căreia i s-au adăugat însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. A urmat „ospățul încoronării”, in sala Unirii (pentru oficialități) și pe platoul din fața cetății (pentru circa 30 000 de participant) . A doua zi s-a desfășurat în București un spectacol evocând lupta poporului român pentru unitate statală[‡] [§]. în parcul Carol, 10 000 de primari, imbrăcați in costume naționale, au prezentat omagiul lor regelui Ferdinand. La ceremonie au participat oficialități din Franța, Italia, Spania, Cehoslovacia, Grecia, Iugoslavia, Marea Britanie, Olanda, Norvegia, Danemarca, Japonia, Belgia și Portugalia, fapt ce semnifica o largă recunoaștere internațională a existenței statului național unitar român . Au fost prezenți mareșalul Foch, comandantul armatei Franței în primul război mondial, și generalul Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România (1916-1918).

Astfel, printr-un fericit destin, i-a fost dat regelui Ferdinand să poarte „coroana stropită cu mult și scump sânge”, să culeagă „după trei sute de ani moștenirea lui Mihai Vitea-

---

[*] **I.G. Duca, op. czc, vol. III, p. 206.**

[†] **Arh. ist. cenlr., fond Președ. Cons, de Min., dos. 14/1922, f.l.**

[‡] **Vezi, pe larg, Ion Gorun, *încoronarea primului rege al României întregite la Alba Iulia fi la București,* fa.; Hannah Pakula, *The Last Romantic. A Biography of Queen Marie of Romania,* New York, 1984, p. 318-321.**

[§] **Ion Bitoleanu, *Din istoria României modeme. 1922-1926,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 60.**

zul”**********.

CAPITOLUL IV

DE LA CONSTITUȚIA DIN 1923 LA OFICIALIZAREA CRIZEI DINASTICE

Acceptând să se încoroneze sub guvernul Ion I.C. Brătianu, regele dovedise că era hotărît să mențină Partidul Național- Liberal la putere, fără a ține seama de opinia partidelor din opoziție. încurajat de atitudinea lui Ferdinand, guvernul a decis să pună în dezbaterea Corpurilor legiuitoare proiectul noii Constituții. Aceasta a suscitat noi și ample discuții, opoziția organizând numeroase adunări de protest, în care se cerea regelui demiterea imediată a liberalilor de la guvern.

Atmosfera în care s-a dezbătut proiectul Constituției a fost de-a dreptul incendiară: manifestații de stradă, confruntări cu. poliția și cu armata, strigăte și insulte în parlament; „ba, un cucernic părinte din Teleorman, suflet dat de mult pe bătaie, cu oricine ar fi, a putut aduce la ședință niște fiole cu gaze asfixiante” pe care le-a spart in incinta Adunării Deputaților, silindu-i pe parlamentari să părăsească in grabă sala . Agitația principalelor partide de opoziție a nemulțumit pe suveran, care a declarat că „trebuie să se facă Constituția” și că „cu scandal de stradă nu se vine la putere”[2].

****

N.lorga,*Oviafădeom,ei.* 1972,p.601.

Nicolae lorga a fost neplăcut surprins de faptul că regele Ferdinand a stăruit ca legea fundamentală să mențină dreptul „la succesiune al rudelor de la Sigmaringen care, după datoria lor, de altfel, luptaseră în armata germană ca să ajungem la pacea de la București”[3]. Această stăruință a apărut cel puțin

1 N. lorga, *O viață de om,* ed. 1972, p. 613.
2 Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. V, p. 199.
3 N. lorga, *op. cit.,* p. 613.

83 bizară, având în vedere că regele avea moștenitor legitim, născut în România și botezat în religia ortodoxă a răsăritului.

Proiectul de Constituție a fost votat de Adunarea Deputaților la 26 martie 1923 și de Senat la 27 martie[†]. în ziua de 28 martie, guvernul a înaintat regelui raportul pentru sancționarea noii Constituții. Partidul Țărănesc și Partidul Național au adresat „un ultim apel” suveranului, rugându-1 să „nu-și pună semnătura pe Constituția liberală”[‡]. Dar regele nu a luat în seamă acest apel și a promulgat noua Constituție, care a apărut la 29 martie 1923 în „Monitorul oficial”.

Constituția[§] consfințea principiul fundamental potrivit căruia România era un „stat național, unitar și indivizibil”, proclama drepturile și libertățile democratice ale cetățenilor. Articolul 5 prevedea: „Românii, fără

[†] „D.A.D.”, nr. 56, ședința din 26 martie 1923, p. 1604; „D.S.”, nr. 52, ședința din 27 martie 1923, p. 828.

[‡] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 3/1923, f. 1.

[§] „Monitorul oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923.

deosebire de origine etnică, de limbă și de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate drepturile și libertățile stabilite prin legi".

Prerogativele monarhului rămâneau cele stabilite în Constituția din 1866, cu modificările din 1881. Prevăzând eventualitatea ca regele să nu poată fi disponibil sau în stare să-și exercite prerogativele, Constituția stipula: în caz de vacanță a tronului se constituia o locotenență regală, formată din trei persoane, care exercită prerogativele regale până la urcarea regelui pe tron (art. 79); de la data morții regelui până la depunerea jurământului de către succesorul său la tron, puterile constituționale ale regelui erau exercitate de Consiliul de Miniștri (art. 81); regele, fiind în viață, putea numi o regență, compusă din trei persoane, care, după moartea acestuia, exercita puterile regale în timpul minorității succesorului la tron, numirea regenților făcându-se cu acordul Reprezentanței Naționale (art. 83).

Pentru a lovi în presa și literatura antimonarhică, în Constituția din 1923 s-a menținut prevederea potrivit căreia delictele de presă se judecau de către jurați, cu unele excepții - între care și delictele „împotriva suveranilor țării, principelui moștenitor, membrilor familiei regale și dinastiei" (art. 26) - care se judecau de tribunalele ordinare, potrivit dreptului comun.

Regele Ferdinand, sfătuit de Brătianu, n-a ezitat să facă uz de noile prevederi ale Constituției, intentând proces lui N. D. Cocea pentru articolul *Răspunzătorul,* publicat în „Facla" la 24 martie 1923. în articol se prezenta atmosfera în care s-a dezbătut proiectul de Constituție, agitația partidelor din opoziție și măsurile „de mână forte" luate de guvern. Responsabil pentru această

situație era considerat regele Ferdinand, care, în ianuarie 1922, „a adus pe Brătieni la putere și-i menține de-atunci la cârma statului”, a susținut direct guvernul în acțiunea lui, inclusiv când acesta a scos armata în stradă. De aceea, N. D. Cocea ținuse să avertizeze că: „Baionetele, oricât de numeroase, n-au apărat niciodată pe regii nemernici de inevitabila răspundere. Baionete destule au avut și monarhii Franței și țarii Rusiei. Regele Ferdinand al României nu poate avea prezumția deșartă să creadă că va avea mai multe baionete decât au avut predecesorii lui pe căile opresiunii și ale ghilotinei”[*][†].

Profund iritat, regele Ferdinand a hotărit să se adreseze justiției. Comentând această decizie, N. D. Cocea aprecia că pentru paginile antimonarhice din timpul lui Carol I ar fî putut să înfunde pușcăria „de sute de ori”, dar fostul rege s-a dovedit a *fi* prudent și echilibrat. După opinia sa, Ferdinand „s-a înscris fățiș în clubul liberal , apărând acest partid împotriva adversarilor politici. în urma procesului, Cocea a fost condamnat la 18 luni. Datorită intervențiilor lui O. Goga și ale altor personalități[‡], el a fost eliberat după 9 luni.

Procesul a avut însă efectul politic scontat, Întrucât după 1923 n-au mai apărut, în presa legală, articole în care să fie atacată deschis instituția monarhică și să se preconizeze un regim republican. A contribuit la aceasta și cenzura

---

[*] „Facla”, VII, nr. 12 din 24 martie 1923.

[†] *Ibidem,* nr. 19 din 12 mai 1923.

[‡] Vezi interviul lui N. D. Cocea în „Rampa”, XVI, nr. 3955 din 28 martie 1931.

preventivă, care nu îngăduia publicarea materialelor prin care erau criticați suveranul sau membrii familiei domnitoare.

în spiritul noii Constituții au fost adoptate legile de unificare - din rândul cărora se detașează legea administrativă din iunie 1925 - pe care suveranul le-a aprobat. De asemenea, Ferdinand a susținut politica economică promovată de liberali, semnând mesajele de trimitere a proiectelor legilor minelor, energiei, apelor, comercializării bunurilor statului spre dezbatere in parlament și apoi, după votarea lor, le-a promulgat. Aceste legi au avut un rol important în organizarea și dezvoltarea statului național unitar, în potențarea și valorificarea capacităților creatoare ale poporului român. în ace-lași timp, regele a aprobat măsurile anticomuniste inițiate de guvern, prin care Partidul Comunist din România a fost scos în afara legii (decembrie 1924).

Regele Ferdinand s-a implicat și în problematica vieții internaționale. Momente semnificative s-au înregistrat cu prilejul vizitelor suveranului României la Paris, Londra, Bruxelles, Berna, la Liga Națiunilor, Varșovia și Belgrad. De altfel, rege-le Ferdinand a fost primul șef de stat care a vizitat Biroul Internațional al Muncii, precum și sediul Societății Națiunilor (mai 1924). Cu acest prilej, regele a declarat: „Poporul român - având realizată, după secole de suferințe și persecuții, unitatea sa națională, preocupat de organizarea și menținerea păcii, spre a se consolida, fără să urmărească nici un scop agresiv, dorind menținerea integrității teritoriale a țării sale și respectul fidel al tratatelor existente - este în mod profund atașat operei de pace, solidarității și înțelegerii, care formează obiectul activității Societății Națiunilor”[1] .

Sfârșitul guvernării liberale a fost dominat de criza dinastică. Principele Carol, moștenitorul tronului, era profund re-§§ voltat de tutela pe care

---

§§§**10 Apud Mihai**

Ion I.C. Brătianu o exercita asupra regelui Ferdinand și era hotărit să acționeze pentru creșterea rolului monarhiei în viața de stat. El își exprimase în repetate rânduri opinia că trebuia făcută „curățenie la palat" pentru a se înlătura influența ocultă a lui Barbu Știrbey și a reginei Maria și, mai ales, pentru a „elibera" Coroana de sub „dominația" lui Ion I.C. Brătianu.

Atitudinea lui Carol a depășit cadrul curții regale, devenind obiect de controversă publică. în calitate de moștenitor al Coroanei, Carol avea titlul onorific de inspector general al armatei; dar el, depășindu-și atribuțiile, a elaborat un plan de înzestrare a armatei române cu avioane, pe care a încercat să-l traducă în viață peste capul guvernului. Cum realizarea lui necesita fonduri însemnate, Consiliul de Miniștri n-a aprobat decât o sumă mică, anihilând astfel intențiile principelui. în primăvara anului 1925, când regele Ferdinand s-a îmbolnăvit, neputându-și exercita - pentru câteva săptămâni - prerogativele ce-i reveneau, Carol a luat - așa cum remarca N. lorga - „tonul de stăpân în palatul care era să fie al lui și in care n-aveau ce să caute suspecte influențe străine și față de miniștrii de care ar fi avut a se servi"**********. în consecință, el a încercat să-l aducă „la ordine" pe Ion I.C. Brătianu și să-l îndepărteze de la Curte pe Barbu Știrbey. însănătoșirea regelui a făcut ca aceste planuri să nu se poată realiza. în vara aceluiași an s-a ivit un nou conflict, generat de plecarea regelui în străinătate pentru a-și căuta de sănătate. Principele Carol a pretins ca, în calitate de moștenitor al tronului, să preia el prerogativele

lacobescu, *România fi Societatea Națiunilor, 1919-1929,* București, Editura Academiei, 1988, p. 131.

********** **N. lorga, *Supt trei regi,* p. 396.**

regale în lipsa suveranului. Dar și de această dată s-a izbit de rezistența lui Ion I.C. Brătianu, care i-a amintit că, potrivit Constituției, în absența suveranului, prerogativele regale erau exercitate de Consiliul de Miniștri[†].

La rândul ei, regina Maria era profund nemulțumită de atitudinea lui Carol. Sub domnia regelui Ferdinand ea avea un rol politic major, influențând sau participând direct la luarea unor decizii importante pentru statul român. Regina constata cu îngrijorare că fiul ei Carol urmărea s-o anihileze din punct de vedere politic; pentru ea era limpede că sub regele Carol al II-lea o aștepta soarta de „regină-mamă” sau „regină-văduvă”, despuiată de toate onorurile și avantajele puterii.

Barbu Știrbey a jucat un rol important, el fiind administratorul Domeniilor Coroanei, favoritul reginei Maria și cumnatul lui Ion I.C. Brătianu. Având un talent deosebit în manevrele de culise, Barbu Știrbey acționa fie direct, fie prin intermediul reginei Maria asupra regelui Ferdinand, in calitate de purtător de cuvânt al lui Ion I.C. Brătianu. Carol îl socotea pe Știrbey un lago al curții regale și nu pierdea nici un prilej pentru a-i arăta ostilitatea. La rândul său, Barbu Știrbey n-a ezitat să răspundă principelui moștenitor cu aceeași monedă, astfel încât între cei doi exista un conflict declarat.

Ferdinand nu vedea cu ochi buni atitudinea lui Carol, atră- gându-i în repetate rânduri atenția că trebuie să-și corecteze comportarea și să nu cadă pradă firii sale impulsive[‡]. Regele

[†] **Despre aceste conflicte, vezi pe larg, Ioan Scurt u, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ tn istoria moderna ți contemporană,* p. 186-189.**

[‡] **într-o scrisoare, nedatată, adresată de regele Ferdinand principelui Carol,**

socotea că atitudinea lui Carol putea pune in pericol însăși instituția monarhică, coalizând împotriva ei nu nur ai nemulțumirea maselor, dar și a celei mai puternice grupări politice.

Repetatele eșecuri în tentativa de a face „ordine la curte" și de a se impune ca factor de decizie în România i-au creat principelui o stare de spirit extrem de încordată. El devenise obsedat de ideea că „este nu numai sabotat in acțiunile sale, dar și îndușmănit în funcțiunile pe care le îndeplinea"[14]. în consecință, Carol a decis să renunțe la sarcinile ce-i reveneau în calitate de principe moștenitor. între timp se atașase de Elena Lupescu, o „amantă de profesie", cum o caracteriza principele Nicolae[15]. Legăturile dintre ei au început prin anul 1922, dar membrii familiei regale nu le-au dat nici o importanță. Intrat în relații cu Elena Lupescu, Carol și-a abandonat soția și copilul, dedicându-se, cu o pasiune de care numai el era capabil - în văzul tuturor -, noii sale aventuri sentimentale.

Ferdinand și regina Maria au hotărît să-l despartă pe Carol măcar pentru câteva săptămâni de Elena Lupescu, trimițându-1 la Londra pentru a reprezenta familia regală română la funeraliile reginei Alexandra a Marii Britanii, decedată la 20

---

citim: „Am preferat să-ji scriu decât să-ți vorbesc, pentru că vorbind spui câteodată mai mult decât trebuie, pe când scriind cumpănești cu mai multă grijă Fiecare cuvânt. Dragă Carol, sunt adânc mișcat că tu și Sitta [principesa Elena] nu trăiți împreună cum ar trebui". După ce-i reproșa că se afișează în văzul lumii cu tot felul de femei, fără a încerca sâ salveze măcar aparențele, că n-a învățat nimic din lecția amară a trecutului, că și-a uitat îndatoririle pe care le avea ca principe moștenitor, regele conchidea: „Nu lăsa să ajungă lucrurile până acolo ca eu să Fiu silit să iau măsuri severe spre a te obliga de a te conduce ca prinț, ca soț, ca fiu și ca gentleman... întoarce-te la calea dreaptă cât mai e timp, Carol, răbdarea lumii nu este ilimitată." (Arh. ist. centr., fond Carol II. Arh. personală, dos. V-254/1921, f. 1-8)

noiembrie 1925.

Considerând că această decizie fusese pusă la cale de regina Maria și de Barbu Știrbey, Carol a refuzat să plece. A simulat un accident de cal, apoi s-a împușcat în picior, dar n-a reușit să schimbe decizia luată. Văzând că nu mai are nici o șansă și nici un argument, a apostrofat-o trivial pe regină și l-a pălmuit pe Barbu Știrbey sub privirile stupefiate ale personalului de la palat, după care i-a declarat regelui: „De la Londra o să mă duc să mă plimb. Nu voi reveni atât de curând în țară. Am nevoie să respir, căci simt că mă înăbuș”[16]. La insistențele lui Ferdinand, Carol a promis că se va întoarce în țară înainte de 25 decembrie.

După ce a asistat la funeralii, Carol a plecat la Paris, unde a întâlnit-o pe Elena Lupescu[17], și de aici împreună la Veneția, în ziua de 12 decembrie 1925, el a adresat regelui Ferdinand o scrisoare[18] prin care - pentru a treia oară în decurs de șapte

14 Nae Ionescu, *Despre „alungarea ''principelui Carol,* în „Cuvântul”, V, nr. 1602 din 2 octombrie 1929.

15 Prințul Nicolae de Hohenzollem, *în umbra Coroanei României* Documente, amintiri și comentarii editate de Gh. Buzatu în colaborare cu Stela Cheptea și Sorin Pârvu, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 47.

16 M.I. Costian, *Regele Carol II* și *partidele politice,* București, Tipografia Lupta, 1933, p. 11.

17 A.L. Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu,* London, 1942, p. 40-43.

18 Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Principele Carol, dos. 2/1925, f. 146-147; *Acte și corespondentă...,* p. 15-16.

89 ani - renunța la obligațiile ce-i reveneau în calitate de principe moștenitor, punând instituția monarhică intr-o situație dificilă.

Ferdinand, profund nemulțumit de această atitudine, a arătat scrisoarea membrilor familiei regale, precum și câtorva oameni politici, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. S-a hotărît trimiterea lui Constantin Hiott, ministrul Casei Regale, in Italia cu misiunea de a vedea „dacă principele este conștient de

consecințele atitudinii sale”[§§]. în instrucțiunile date de regele Ferdinand lui C. Hiott, în momentul plecării sale, la 24 decembrie, se arăta că dacă principele se afla într-o „gravă criză psihologică” trebuia să dea o declarație scrisă „prin care regretă actul nejustifîcat comis și se angajează să urmeze fără șovăire ordinele tatălui său și să se întoarcă singur în 24 de ore in România și a se supune la Sinaia la ordinele regelui și să nu comunice decât cu persoanele indicate de tatăl său”. Dacă însă era vorba de „o decizie gândită și irevocabilă”, principele trebuia să scrie și să semneze o nouă declarație de renunțare, care întărea scrisoarea din 12 decembrie și adăuga idcea că renunță și la toate drepturile care, în virtutea legilor țării, i-ar reveni asupra fiului său Mihai. Această declarație fusese redactată de ministrul Al. Constantinescu, colaborator apropiat al lui Ion I.C. Brătianu[**].

Pus în fața unui ultimatum, Carol a copiat noua declarație de renunțare prezentată de C. Hiott, a adăugat: „Milano, 28 decembrie 1925” și a înapoiat-o ministrului Casei Regale spre a o prezenta regelui[††].

După ce C. Hiott a ajuns în țară, la 30 decembrie, regele a hotărît convocarea pentru a doua zi a Consiliului de Coroană la Sinaia. Au fost invitați: președinții Corpurilor legiuitoare (M.G. Orleanu și M. Pherekyde), foștii prim-miniștri (generalul C. Coandă și Al. Vaida-Voevod), președintele înaltei

---

§§ **Arh. ist. centr., fond Ferdinand. Arh. personală, doc. V-745/1925, f. 1-2.**

** **C. Argetoianu, *op. cit.,* în *Monarhia...,* p. 371.**

†† **Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Principele Carol, dos. 2/1925, f. 143;**

***Acte și corespondență...,* p. 16-17.**

Curți de Casație (Gh. Buzdugan), patriarhul bisericii ortodoxe române (Miron Cristea), șeful Marelui Stat-Major al armatei române în timpul primului război mondial (generalul C. Prezan), membrii guvernului, șefii partidelor politice „de guvernământ" (luliu Maniu, N. lorga, I. Mihalache, Al. Averescu), în total 23 de persoane. Pentru a evita o dezbatere pe tema crizei dinastice, nu s-a comunicat motivul convocării.

Consiliul de Coroană a început printr-o scurtă cuvântare a regelui Ferdinand[1]. După ce a arătat situația grea în care era pusă dinastia prin actul renunțării lui Carol, suveranul a spus: „Dacă un asemenea act ar fi fără precedent din partea lui aș mai păstra poate iluzii și speranțe [...] Grija ce port acestei Coroane nu-mi îngăduie să las vreo posibilitate de reînnoire a unei asemenea crize care e deja prea mult că s-a putut repeta"[2]. în concluzie, regele a cerut participanților să-i dea sprijinul „pentru ca această hotărire să fie înțeleasă de țară și adoptată fără frământări, cu formele legale pe care le reclamă. Și penfru aceasta chiar in ziua de azi vă rog să luați cunoștință de renunțarea principelui Carol, în urma căreia să se păşească fără întârziere la măsurile legale pentru recunoașterea principelui Mihai ca principe moștenitor al

---

[1] **Deoarece nu s-a făcut o stenogramă a discuțiilor, desfășurarea ședinței este reconstituită pe baza relatărilor din presa vremii, precum și din: C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine,* în Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dos. 8595, f. 2249-2257; N. lorga,*Memorii,* vol. V, p. 79-82; M.I. Costian, *Regele Carol II și partidele politice,* p. 14-17; Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934 (memoriul lui luliu Maniu); C. Stere, *Preludii Partidul Naponal-Țărănesc și „cazul Stere",* București, Atelierele „Adevărul", 1930, p. 74-75.**

[2] **Arh. ist. centr., fond Ferdinand, Arh. personală, dos. III-80 (f.a.), f. 1.**

României”**********. Așadar, nu era vorba de o dezbatere, in urma căreia să rezulte o hotărire; ea fusese deja luată, iar cei convocați erau solicitați să contribuie la îndeplinirea acestei decizii regale.

Luând primul cuvântul, Ion Mihalache a declarat că regele era singurul în măsură să aprecieze dacă gestul principelui periclita interesele monarhiei sau ale statului; în consecință, Partidul Țărănesc va urma decizia suveranului. luliu Maniu a afirmat că dreptul de a hotărî într-o asemenea problemă aparține regelui, dar că ar fi necesar încă un demers „solemn și oficial” pe lângă principe, pentru a-1 determina să revină asupra declarației de renunțare. Până la aflarea rezultatului, să se suspende ședința Consiliului de Coroană, urmând ca decizia să fie luată ulterior. El a încheiat prin a arăta că Partidul Național va fi alături de hotărîrea suveranului. La rândul său, N. lorga s-a oferit să meargă chiar el în Italia pentru a-1 aduce pe principe și a arătat că regențele au fost întotdeauna dezastruoase pentru dinastie și pentru țară. După un schimb de cuvinte „destul de accentuate”†† cu suveranul, N. lorga a conchis că va accepta hotărîrea luată, în intervenția sa, Al. Averescu s-a declarat întru totul de acord cu decăderea lui Carol din calitatea de moștenitor al Coroanei, exprimându-și regretul că această hotărire nu a fost luată încă din 1918. Ultimul a luat cuvântul Ion I.C. Brătianu, care l-a asigurat pe rege de întregul sprijin al guvernului în aducerea la îndeplinire a deciziei luate. „Cine se opune n-are patriotism”, a conchis el bătând cu pumnul în masă și strigând: „Trăiască regele!”

Până la urmă, toți participanții au acceptat punctul de vedere al regelui. Chiar dacă unii au

---

********** ***Ibidem,*** **f. 2.**

†† ***Ibidem,*** **fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 4.**

încercat să se opună, ei n-au pierdut din vedere faptul că, potrivit Constituției, suveranul numea pe primul-ministru, iar momentul unei asemenea decizii nu era departe. Cum regele Ferdinand a declarat categoric că prințul Carol este „o creangă putredă în dinastie, pe care trebuie să o tai spre a salva Coroana”[‡‡‡], liderii politici prezenți la Sinaia s-au supus voinței suveranului.

Hotărîrea luată de rege trebuia confirmată de Corpurile legiuitoare - Reprezentanța Națională - care au fost convocate pentru 4 ianuarie 1926. Chestiunea însă nu era deloc simplă și clară.

In primul rând deoarece Constituția nu prevedea modalitățile de procedare în cazul renunțării la calitatea de principe moștenitor și de aceea se invocau articolele 79 și 83, care însă nu se refereau în mod expres la problema ce urma să facă obiectul ședinței Reprezentanței Naționale din 4 ianuarie 1926; posibilitățile de interpretare erau variate. în al doilea rând, acceptarea renunțării principelui moștenitor năștea alte probleme, neprevăzute în Statutul familiei domnitoare: exilarea unui membru al familiei, schimbarea numelui, tutela asupra moștenitorului minor, situația mamei moștenitorului, modul de administrare a averii celui decăzut din drepturile sale, domiciliul acestuia etc. Hotărîrea Consiliului de Coroană se luase pe baza unei scrisori a principelui, neautentificată de ministrul României în Italia sau de notarul public din Milano, și ca atare ea putea fi considerată o simplă scrisoare particulară. în plus, Consiliul de Coroană decisese asupra unei succesiuni ce nu fusese încă deschisă, act ce era lovit de nulitate,

---

[‡‡‡] **Armand Călinescu, *însemnări politice, 1916-1939.* Ediție îngrijită și prefață de Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, p. 54.**

conform prevederilor Codului Civil în vigoare.

La 3 ianuarie 1926 s-a ținut un consiliu intim la Sinaia, prezidat de rege, la care au participat: regina Maria, Ion I.C. Brătianu, G. Mârzescu, Al. Constantinescu, Miron Cristea și principesa Elena; cu acest prilej au fost aprobate proiectele de lege elaborate, iar suveranul a anunțat componența Regenței: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan.

întrucât la clubul Partidului Țărănesc și mai ales la cel al Partidului Național se discuta cu aprindere atitudinea ce trebuia luată la 4 ianuarie, regele a venit în București unde - sub pretext că voia să comunice componența Regenței - a chemat in audiențe succesive pe I. Mihalache, luliu Maniu și N. lorga. în timp ce primii doi au comentat doar necesitatea Regenței, N. lorga a repus în discuție însăși chestiunea acceptării actului de renunțare a lui Carol, susținând că hotărîrea regelui era rodul influenței lui Ion I.C. Brătianu și a lui Barbu Știrbey[§§§].

Lucrările Corpurilor legiuitoare, care aveau

---

§§§ **Iată, redat chiar de N. lorga, dialogul pe care l-a avut cu regele: ' Lumea mă crede mai slab decât sunt.**

- Nu știu, dar sunt sigur că Majestatea Voastră se crede mai tare decât este.

- Eu am făcut-o, eu singur.

- Supt influența a doi oameni [aluzie la Ion I.C. Brătianu și la B. Știrbey] cărora niciodată nu le voi întinde mâna pentru partea ce au avut în acest act.

- Nu! Nu!

- O țară întreagă o știe și o spune. De azi înainte, țară și dinastie sunt la dispoziția unei bande de politicieni răufăcători.

- Sunt oamenii în care am pus încrederea mea.

- Și o țară întreagă se întreabă de ce nu li retrageți această încredere până nu e prea târziu.” (N. lorga, *Memorii,* vol. V, p. 86-87)

calitatea de Adunare Națională Constituantă**********, s-au deschis prin mesajul regal citit de președintele Consiliului de Miniștri; el începea cu scrisoarea lui Carol din 28 decembrie 1925 și apoi făcea constatarea că „pentru a treia oară de când se află la vârsta bărbătească, A.S.R. principele Carol nu voiește să îndeplinească marile îndatoriri ce-i incumbă ca principe moștenitor și printr-o hotărîre irevocabilă și repetată cere să fie descărcat de această sarcină". Mesajul regal continua: „în fața acestei hotărîri și stăpânit de grija viitorului țării și a intereselor permanente ale Coroanei, atât de neclintit legate de ea, mă simt nevoit să înfățișez «actul de renunțare» al A.S.R. principelui Carol și să vă cer să primiți renunțarea, precum am primit-o eu, și să constatați că AS.R. principele Carol a renunțat definitiv la succesiunea tronului României, la drepturile, titlurile și prerogativele de care se bucura până astăzi, în virtutea Constituției și Statutului familiei regale, ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei domnitoare". Ca urmare firească a acceptării renunțării lui Carol, regele cerea „să recunoașteți că succesiunea tronului României revine de drept A.S.R. principelui Mihai, cobo- rîtorul direct și legitim, în ordinea de primogenitură bărbătească a dinastiei domnitoare". în continuare, șeful guvernului a prezentat proiectul de lege pentru primirea renunțării lui Carol și proclamarea principelui Mihai drept moștenitor al Coroanei.

Apoi, Ion I.C. Brătianu a citit mesajul regal și

********** **Desfășurarea ședinței este relatată după: „D.A.D.", nr. 41, ședința din 4 ianuarie 1926; „D.S.", ședința din 4 ianuarie 1926; Ioan Scurtu, *începutul crizei dinastice tn România,* în *Istorie și civilizație. Profesorului Constantin Cihodariu, la a 80-a aniversare,* Iași, Tipografia Universității, 1988.**

proiectul de lege privind actele civile ale familiei sale, prin care se aduceau importante modificări Statutului Casei Regale. în mod special se prevedea excluderea din rândul acestei familii a celui care renunța la prerogativele sale; mai multe articole se refereau la situația politică, militară și matrimonială a acestuia, la administrarea averii sale. Proiectul prevedea: membrii familiei regale care renunțau sau își pierdeau această calitate nu mai aveau dreptul la reședință în palatele regale sau princiare (art. 6); moștenitorul tronului sau membrii familiei regale care renunțau la titlurile, drepturile și prerogativele de care se bucurau conform Constituției, legilor țării și Statutului familiei domnitoare pierdeau drepturile politice prin Însuși efectul renunțării și nu-și puteau stabili reședința pe teritoriul statului român decât cu autorizarea regelui sau a Regenței. Prin efectul renunțării, aceștia pierdeau de drept proprietatea gradelor militare, Hind șterși din controalele armatei. O dată cu pierderea calității de membru al familiei domnitoare încetau funcțiile și însărcinările ce au dobândit, sub orice titlu, in această calitate, in instituțiile publice sau recunoscute de utilitate publică (art. 7). De asemenea, proiectul de lege stabilea: cel ce a renunțat sau a pierdut calitatea de membru al familiei domnitoare nu mai putea folosi numele princiar, ci trebuia să-și ia un alt nume, cu autorizația regelui; averea lui era administrată de un împuternicit sau curator; el renunța „de plin drept la puterea părintească și la uzufructul legal al averii personale a copiilor lui. în acest caz, puterea părintească, tutela, administrațiunea și folosința averii trecea asupra regelui sau Regenței", care puteau „delega mamei exercițiul total sau parțial al puterii părintești".

începând discuțiile asupra primului proiect de lege, N. lorga a urcat cel dintâi la tribuna Adunării Deputaților pentru a-și „striga convingerea"[29]. El a ținut să precizeze, din capul locului, că un „proiect al guvernului se discută; nu se poate face astfel cu un act al suveranului îndurerat, cu care s-a

prezentat în Consiliul de Coroană, chemat numai pentru a primi o

29 N. lorga, *O viață de om,* ed. 1972, p. 625.

95 comunicare, ca irevocabil, și aceasta chiar când, dezgustat de calomniile care ating și onoarea unui prinț [...] conștiința ne cere să vorbim". El a menționat că Partidul Național înțelegea să slujească „cu lealitate Coroana, împotriva unui guvern care, preocupat de răzbunările sale și ale complicilor săi ascunși, n-a prevăzut nimic, n-a luat nici o măsură pentru a împiedica nenorocirea de astăzi ce atinge grav prestigiul dinastiei, care n-a căutat să se informeze direct, prin șeful său, asupra situației reale, care n-a cutezat să ia asupră-și răspunderea, descoperind astfel pe suveran". Și N. lorga a încheiat cu această apreciere: „Dintre faptele rele ale guvernului Brătianu, cea mai condamnabilă este cea de azi, prin toate drepturile pe care le sfarmă, prin toate sentimentele pe care le jignește, prin toate amenințările pe care le provoacă".

Discursul a fost salutat cu aplauze pe băncile naționalilor și țărăniștilor, care au scandat în mai multe rânduri „Jos Știrbey!", „Jos Brătianu!", subliniind astfel împotriva cui se îndreptau vehementele critici ale profesorului.

Ion Mihalache a citit o declarație în care se arăta că „Partidul Țărănesc ia act de renunțarea principelui Carol și de devoluțiunea dreptului de succesiune asupra principelui Mihai". El acuza guvernul că „nu a știut să pună Coroana la adăpostul răspunderilor" și că prin procedura adoptată „expune țara și Coroana la eventuale frământări". în consecință, „Partidul Țărănesc își declină răspunderea pentru consecințele acestei atitudini a guvernului". Dar, ținea să precizeze Ion Mihalache, Partidul Țărănesc asigură încă o dată pe rege de sprijinul său, „solidarizându-se cu voința Coroanei de a întemeia și întări un regim

democratic, constituțional și parlamentar”.

La rândul său, Al. Averescu a arătat că proiectul de lege supus dezbaterii „nu este decât urmarea firească a hotărîrii la care suveranul a fost nevoit să ajungă. împrejurările care ne-au adus in situațiunea de azi s-au înlănțuit in așa fel, încât ne găsim astăzi nu la o răspântie, ci la o cotitură, deci nu avem înaintea noastră decât o singură soluțiune”. Venind în contradicție cu opinia naționalilor și țărăniștilor, șeful Partidului 96
Poporului declara: „Pentru motive curat personale, prințul Carol nu a izbutit să oprească libertatea sa de acțiune la marginile impuse de situațiunea sa ca membru al familiei regale și mai cu seamă ca moștenitor al tronului”. Făcând aluzie la renunțările lui Carol din 1918 și 1919, Al. Averescu aprecia că „toate sforțările de a întări în sufletul prințului sentimentul datoriei” s-au „dovedit zadarnice”. Astfel încât regele a fost nevoit să primească cea de-a treia renunțare a principelui. „în fața acestei situațiuni, linia de conduită este neted indicată partidelor politice, fidele principiului monarhic”. El socotea că datoria tuturor era de a se strânge în jurul tronului „pentru ca suveranii să găsească în noi sprijinul de care au nevoie în greaua încercare prin care trec”. Și a mai făcut o precizare pe care timpul avea s-o infirme: „Acesta este punctul de vedere nestrămutat al Partidului Poporului, pe care nu îl va părăsi niciodată și cu nici un preț”. în încheiere, el a declarat că partidul său „va vota fără nici o rezervă legea pentru proclamarea A.S.R. principelui Mihai ca moștenitor al tronului României”.

Dezbaterile asupra acestui proiect de lege au fost încheiate de Ion I.C. Brătianu, care a susținut că în acele momente era necesară tăcerea, exprimată printr-un vot unanim, pentru a nu frământa durerea „aceluia care ca rege și ca părinte a fost silit să ia o asemenea hotărire”. După ce a declarat că nu va răspunde acuzațiilor ce i s-au adus, șeful Partidului

Național- Liberal a ținut să afirme că în cei 25 de ani de când avea un rol politic activ în România și-a demonstrat în repetate rânduri sentimentele față de monarhie, pe care a slujit-o întotdeauna cu devotament. Făcând aluzie la cei ce l-au acuzat că fuge de răspundere, Ion I.C. Brătianu a declarat: „iau răspunderea întreagă a actului la care v-am invitat". Apoi, referindu-se la cauzele care au determinat renunțarea lui Carol, el a afirmat: „Nu cunosc, nu am cunoscut, nu știu cauzele politice ale actului de renunțare care ni s-a prezentat. Declar hotărît și limpede: nu le-am cunoscut, nu le cunosc și nu cred că există". Și a continuat: „în ceea ce privește alte cauze, chiar dacă le-aș cunoaște, desigur că nu ar face obiectul dezbaterilor la care

97 v-am invitat". Pentru a nu lăsa loc la comentarii, șeful guvernului a apreciat că era o insultă să se spună că principele nu știa ce face când a semnat actul de renunțare. Și-a încheiat: „D-lor, cu regretul că am fost chemat să iau cuvântul, pentru că nu puteam să fac altfel în această tristă împrejurare, rog să votăm astfel, încât să închidem această chestiune pentru astăzi, pentru mâine, pentru totdeauna". Majoritatea liberală a primit cu aplauze „prelungite și repetate" această propunere. Proiectul de lege a fost adoptat cu 231 bile albe (pentru) și 3 negre (contra).

A urmat dezbaterea celui de-al doilea proiect de lege, primul luând cuvântul deputatul Grigore Iunian. El a spus că ar fi fost de așteptat ca, cel puțin în chestiuni de o asemenea gravitate, șeful guvernului și președintele Adunării „să fie ceva mai respectuoși față de drepturile parlamentului de a lua cunoștință de proiectele supuse în dezbaterile sale". Proiectul de lege fusese depus la orele 16,00, iar la 17,20 era deja adus în dezbaterea parlamentului, fără să fie măcar împărțit deputaților, în timp ce articolul 63 din Regulamentul de funcționare a Adunării Deputaților

prevedea că, chiar în caz de urgență, trebuiau 24 de ore între prezentarea și luarea în discuție a unui proiect de lege. Referindu-se la apelul lui Ion I.C. Brătianu către partidele din opoziție de a realiza un consens cu guvernul, Grigore lunian se întreba cum putea fi realizat acest consens devreme ce ele nu au fost încunoștințate despre conținutul proiectului. Declarând, în numele Partidului Țărănesc, că modificarea Statutului membrilor familiei regale era necesară, Grigore lunian a apreciat că condițiile în care aveau loc discuțiile făceau proiectul „lipsit de bază legală" și de aceea, „cu regret", țărăniștii nu puteau lua parte Ia dezbateri. O declarație similară a făcut, în numele Partidului Național, D.R. loanițescu. Apoi, proiectul de lege a fost supus la vot, fiind adoptat in unanimitate (naționalii și țărăniștii abținându-se și de această dată de la vot).

Simultan s-a desfășurat ședința Senatului, care a dezbătut aceleași proiecte de legi. în legătură cu primul proiect a luat cuvântul N. Bușureanu, care a citit o declarație scrisă de **98** N. lorga, cuprinzând o vehementă critică la adresa guvernului liberal. Următorii vorbitori n-au făcut decât să condamne poziția senatorului, care exprimase punctul de vedere al Partidului Național. în încheiere a intervenit ministrul Al. Con- stantinescu, care n-a pierdut ocazia de a atrage atenția asupra faptului că partidele „conștiente de menirea lor" și „bărbații politici care au simțul realității" trebuie „să priceapă până unde se poate da drumul patimilor ce-i muncesc". Numai că, aprecia Al. Constantinescu, „din nenorocire, de multe ori, cum e și în cazul de față, patima orbește pe mulți". Apoi, făcând o discretă aluzie la N. lorga, ministrul liberal a continuat: „Eram in drept să cred că cel puțin în momentul acesta, când țara prin organele ei constituționale este chemată să subscrie la un act atât de dureros și pentru ea și pentru scumpii noștri suverani, eram în drept să cred că se va respecta

ceea ce s-a făgăduit în Areopagul fruntașilor țării, strânși abia acum trei zile în jurul regelui îndurerat". Dar, „cu adâncă părere de rău", constata că Partidul Național nu-și ținea făgăduiala dată de a respecta hotărîrea suveranului. Totodată, Al. Constantinescu a ținut să respingă „cu toată energia și cu tot disprețul" afirmațiile că Partidul Național-Liberal și suveranul ar fi recurs la „mașinațiuni clandestine".

A fost prezentat proiectul de lege privitor la actele civile ale membrilor familiei domnitoare, în legătură cu care n-a cerut nimeni cuvântul. Puse succesiv la vot, ambele proiecte de lege au fost adoptate în unanimitate, naționalii și țărăniștii abținându-se, ca și in Adunarea Deputaților.

Apoi, senatorii și deputății s-au întrunit într-o ședință comună; aici președintele Consiliului de Miniștri a citit mesajul regal și proiectul de lege pentru primirea Regenței, numită pe baza art. 83 din Constituție. După aprobarea proiectului de către comisia parlamentară a luat din nou cuvântul Ion I.C. Brătianu, care a spus: „Socotesc de o datorie către conștiința mea, să fac un apel călduros la toți, și mai ales la adversarii noștri, să uite pentru mai puțin de 24 de ore tot ce ne poate despărți, să uite persoana și guvernul care le poate sta in față și să privească numai în viitor eventualitățile pentru care o

Regență trebuie să fie constituită". în legătură cu componența Regenței, el aprecia că aceasta „prezintă toate caracterele necesare pentru ca să dea încredere tuturor, că va fi ferită de patimile care pot să primejduiască interesele statului. Prin persoanele lor, prin caracterul lor, prin trecutul lor, ele sunt în afară de patimile și de luptele care ne pot separa. Prin ei înșiși și prin caracterul instituțiilor cărora aparțin, ei se impun respectului tuturor". Și Ion I.C. Brătianu a încheiat cu un nou

apel: „Vă rog inălțați-vă pentru câteva ore, pentru câteva minute deasupra patimilor, care ne pot despărți, și dați viitorului țării siguranța de care are nevoie, votând Regența care vi s-a propus”.

Urcat la tribună, luliu Maniu a început cu o rugăminte, adresată primului-ministru, de a-1 absolvi „de la îndatorirea să răspund apelului d-sale”. Intrând în fondul problemei, el a arătat că „instituirea Regenței este o prerogativă regală, iar noi nu voim să discutăm”. Președintele Partidului Național a formulat însă obiecții asupra necesității și oportunității Regenței de vreme ce regele „se bucură de o sănătate completă”. După opinia sa, nu era bine să se constituie alături de rege „o autoritate latentă”. în încheiere, luliu Maniu a declarat că parlamentarii aparținând Partidului Național nu vor participa la discutarea acestui proiect de lege, pe care-1 socoteau prematur. Reprezentantul Partidului Țărănesc, dr. N. Lupu, a afirmat că, în fața știrii neașteptate, căzute „ca din senin”, a renunțării principelui Carol, partidul său „și-a văzut ochii plini de lacrimi” și este silit să primească hotărîrea. El a ținut să accentueze că Partidul Țărănesc s-a raliat „din primul moment în jurul Coroanei făcând zid în jurul ei, și apărând pe regele Ferdinand cu orice preț, până la moartea noastră”. Liderul țărănist a criticat graba cu care fusese depus proiectul de lege pentru primirea Regenței și a propus ca acesta să fie amânat măcar până la 18 ianuarie, când se deschidea sesiunea ordinară a parlamentului. El motiva: „Lăsați răgazul necesar pentru a intra în convorbiri cu noi [...] De ce să nu ne consfătuim cu toții împreună, ca să găsim garanția, ca să găsim chezășia cea mai bună că vom putea fi feriți de orice patimă, 100 de orice încercări de a tulbura viitorul acestei țări?” Prin aceasta, dr. N. Lupu voia să arate că partidul său era dispus să răspundă apelului adresat de primul-ministru. Și cum nu se aștepta ca liberalii să accepte propunerea, el a ținut să-i avertizeze:

„Băgați de seamă ce faceți. Veți fi acuzați că ați făcut o Regență de partid și va fi rău pentru țară". în încheiere, dr. N. Lupu a declarat, în numele parlamentarilor țărăniști: „Noi ne opunem instituirii Regenței, nu discutăm această Regență și ne abținem de la vot". Proiectul de lege pentru primirea Regenței a fost adoptat in unanimitate, naționalii și țărăniștii neparticipând la vot.

Cele trei legi adoptate - pentru acceptarea renunțării lui Carol și proclamarea lui Mihai ca moștenitor, pentru modificarea Statutului Casei Regale și pentru primirea Regenței - constituie ceea ce s-a numit „actul de la 4 ianuarie 1926". Acest act marca o serioasă dereglare a mecanismului parlamentar-constituțional, punea într-o situație delicată însăși instituția monarhică, având implicații asupra formei de guvernământ. El a provocat vii frământări în viața politică, a determinat importante regrupări de forțe, care s-au răsfrânt asupra evoluției regimului politic din România. Așa cum remarca C. Argetoianu, criza dinastică „a devenit peste noapte pivotul politicii românești. Oamenii politici și partidele au fost supuși unei noi clasificări și socotiți apți sau inapți pentru guvernare după cum puteau fi sau nu bănuiți că ar favoriza o eventuală revenire a prințului"[30].

Comentând acest act și apreciind că prin deciziile luate influența dominatoare a lui Brătianu la Curte crescuse considerabil, N. lorga nota: „Acum nu mai erau doi stăpâni în România, ci unul singur: Ion Brătianu. Dinastia de Argeș biruise cu totul pe cea de Sigmaringen"[31].

Chiar dacă această apreciere pare exagerată, este limpede că regele Ferdinand - cu firea iui atât de influențabilă - a acționat și sub impulsul unor factori exteriori, iar decizia luată

30 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, loc. cit*, dos. 8595, f. 2331.
31 N. lorga, *O viață de om,* ed. 1972, p. 625.

101 consolida pozițiile Partidului Național-Liberal și mai ales ale lui Ion I.C. Brătianu.

Dincolo de orice interpretări, rămâne faptul că prin declanșarea crizei dinastice autoritatea politică a regelui Ferdinand și a instituției monarhice s-a diminuat. Pe de altă parte, a afectat prestigiul moral al dinastiei, ca rezultat al repetatelor abateri ale principelui Carol de la cel mai elementar civism. Evident, familia domnitoare nu oferea un bun exemplu pentru cetățenii României.

Dând curs dorinței lui Carol de a i se acorda un nume de persoană particulară, regele a hotărît ca el să poarte numele de Carol Caraiman, in amintirea locului unde s-a născut, iar pentru a-i facilita șederea în străinătate, la 11 februarie 1926, i s-a eliberat un pașaport diplomatic pe numele de Carol Caraiman. Fostul principe moștenitor, care păstra în continuare calitatea de cetățean român, s-a stabilit, împreună cu Elena Lupescu, la Paris, unde primea regulat importante sume de bani și alte mijloace materiale din partea Casei regale.

La testamentul său, semnat in ziua de 2 iulie 1925, regele Ferdinand a adăugat un codicil, datat 11 ianuarie 1926: „A fost vrerea cerului să pedepsească țara, pe mine și pe regină, cu grea încercare, prin renunțarea la tron a principelui Carol. N-am să uit niciodată amărăciunea de-a fi fost obligat să iau asemenea holărire pe care o impuneau interesele statului și ale Coroanei. Situația ce a rezultat de aici cere următoarea modificare în testamentul meu: anulez donația castelelor și a domeniilor către fiul meu Carol, căci acestea sunt absolut necesare viitorului rege al României. Principele Carol își va primi partea în bani și în bonuri de stat. Mă rog Domnului să-i ajute fiului meu în noua existență ce și-a ales-o, împotriva voinței noastre, și să îngăduie ca această alegere să se dovedească binefăcătoare pentru el și pentru

România.”[††]

CAPITOLUL V

SFÂRȘITUL UNEI DOMNII

în primăvara anului 1926, regele Ferdinand trebuia să ia o decizie privind succesiunea guvernului liberal, al cărui mandat de patru ani expira. Principalii pretendenți erau Partidul Național și Partidul Țărănesc.

Convinși că prin atitudinea lor față de criza dinastică au câștigat un ascendent serios asupra suveranului, liderii Partidului Țărănesc au cerut Partidului Național încheierea unui acord de guvernare pe baza repartizării egale a ministerelor, a locurilor în parlament și *a* funcțiilor administrative[1]. Regele, care urmărea cu atenție evoluția acestor negocieri, îi mărturisea lui luliu Maniu îngrijorarea că naționalii s-ar putea lăsa „incălecați” de țărăniști. Pentru a-1 liniști pe suveran, luliu Maniu i-a dat cuvântul de onoare că, dacă i se va încredința conducerea guvernului, iar I. Mihalache și Virgil Madgearu „s-ar apuca de nebunii, el nu va lăsa să treacă nici 24 de ore ca să prezinte demisia tuturor”[2]. Suveranul s-a arătat mulțumit de răspuns, exprimându-și disponibilitatea de a încredința mandatul formării noului guvern lui luliu Maniu. Văzând că nu puteau obține rezultatul scontat, țărăniștii au rupt tratativele privind o listă comună de guvernare cu Partidul Național[3].

---

†† **„Monitorul oficial", nr. 160 din 22 iulie 1927.**

Tocmai acum, când principalii pretendenți la succesiune se acuzau reciproc de nesinceritate, s-a produs demisia guver-

1 ***Portului Național și realizarea acordului cu țărăniștii,*** **în „Adevărul", 39, nr. 12920 din 28 ianuarie 1926.**
2 ***Mărturii contimporane,*** **p. 60.**
3 ***Comunicat,*** **în „Aurora", VI, nr. 1310 din 30 martie 1926.**

103 nului liberal (27 martie 1926). Comentând acest act, N. lorga scria: „Astfel Ion Brătianu se retrase, după ce mersese unde vroise și întărise astfel declarația sa mândră că Partidul Liberal, adică el, stăpânul absolut al acestui partid, vine la putere și pleacă de la putere când îi place”[‡].

A doua zi, 28 martie 1926, regele a primit succesiv pe Al. Averescu, șeful Partidului Poporului, pe N. lorga, președinte al Partidului Național, și pe I. Mihalache, președintele Partidului Țărănesc, propunându-le să realizeze un guvern de concentrare politică, iar în caz de nereușită să prezinte liste separate. Conform înțelegerilor stabilite, N. lorga l-a propus ca prim-ministru pe luliu Maniu. Formula utilizată avea să fie prezentată astfel de N. lorga: „Majestate, din toată inima și fără nici un sentiment de jignire, recomand Majestății Voastre pe domnul Maniu, și nu sunt așa de bătrân încât să nu sper că voi ajunge a împărtăși cândva și eu mulțumirea și onoarea de a servi pe Majestatea Voastră”[§].1. Mihalache și Al. Averescu au admis, în principiu, ideea guvernului de concentrare.

Căutând să arate că se conformează sugestiei suveranului, Al. Averescu a propus fuziunea

---

[‡] **N. lorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 452-453.**

[§] **„Viitorul”, XXI, nr. 6216 din 3 noiembrie 1928.**

imediată și „fără condiții”[*] a Partidului Poporului, Partidului Țărănesc și Partidului Național și formarea unui guvern unitar. Șefia noului partid și a guvernului trebuia să fie încredințată generalului Al. Averescu. Liderii naționali au respins oferta, întrucât considerau că Partidul Național își putea asuma singur misiunea de a alcătui noul cabinet. La rândul lor, țărăniștii apreciau că numai un guvern național-țărănesc putea să „împiedice pe liberali de a-și continua guvernarea sub președinția generalului Al. Averescu”[†].

Deși țărăniștii erau dispuși să facă mari concesii[‡], luliu Maniu nu a acceptat alcătuirea unei liste comune de guvern; după lungi conciliabule, s-a convenit ca atât I. Mihalache, cât și N. lorga să prezinte regelui liste de partid, făcând fiecare precizarea că un guvern național-țărănesc „se poate constitui într-o oră”[9]. La noua audiență, I. Mihalache, N. lorga și Al. Averescu au înfățișat suveranului liste de partid, urmând ca regele să decidă asupra noului guvern. Convinși că vor fi chemați la putere, liderii Partidului Național și ai Partidului Țărănesc au început o nouă rundă de tratative pentru definitivarea listei guvernului de concentrare. în timp ce luliu Maniu împărțea ultimele posturi în cabinetul pe care se pregătea să-l prezideze[10], Al. Averescu era chemat la palat și însărcinat de regele Ferdinand cu formarea guvernului. în ziua de 30

---

[*] ***Mersul crizei politice,* în „îndreptarea”, VIII, nr. 73 din 30 martie 1926.**

[†] ***Cum s-a rezolvat criza de guvern,* în ,.Aurora", VI, nr. 1320 din 1 aprilie 1926.**

[‡] **N. lorga, *Memorii,* vol. V, p. 115.**

martie, ora 13, noul cabinet depunea jurământul în fața regelui Ferdinand. Câteva ore mai târziu, generalul Eracle Nicoleanu, prefectul Poliției Capitalei, a venit acasă la lorga - unde continuau pertractările între țărăniști și naționali - pentru a-i informa despre constituirea guvernului Al. Averescu și a-i atenționa să nu pună „la cale ceva", căci trupele erau pregătite să intervină. Martor al scenei, C. Argetoianu nota: „Maniu și Mihalache, galbeni de ciudă, au asigurat pe prefectul poliției că nu se va întâmpla nimic și l-au însărcinat să transmită tot disprețul lor celui care a pus la cale «această adevărată lovitură de stat»"[11], adică lui Ion I.C. Brătianu.

Soluția dată nu exprima, în fond, opțiunea lui Ferdinand, ci a președintelui Partidului Național-Liberal. Regele nu-și putuse concretiza promisiunea de a-1 chema pe Maniu la putere, nici dorința de a se realiza un guvern de coaliție. în schimb, Ion I.C. Brătianu își onorase asigurarea dată încă din 1924 lui Al. Averescu și o dată cu aceasta continuitatea operei de guvernare, mai ales menținerea Constituției din martie 1923, precum și respectarea actului de la 4 ianuarie 1926. Un ziar contemporan aprecia cu deplin temei: „Nimeni nu trebuie să uite că actul de naștere al guvernului actual este tocmai evenimentul de la 4 ianuarie, când Averescu a consimțit să facă jocul loviturii liberale". în schimbul angajamentelor luate în

9 ***Cum s-a rezolvat criza de guvern, loc. cit.***
10 M. Theodorian-Carada, *Efimeridele,* p. 132.
11 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, loc. cit*, dos. 8595, f. 2436.

 această chestiune, Partidul Poporului „a fost adus tocmai ca o garanție indispensabilă pentru dinastia Brătianu că, în tot timpul cât Partidul Liberal va sta în opoziție, nu se va putea încerca nici o schimbare cu privire la modificarea

succesiunii la tron”[§].

Ion LC. Brătianu a speculat cu abilitate atitudinea liderilor Partidului Național față de criza dinastică, convingându-1 pe rege că aducerea lui Maniu la putere punea sub semnul întrebării actul de la 4 ianuarie[*]. Pe de altă parte, monarhul nu putea uita cuvintele ofensatoare ce i-au fost adresate de unii țărăniști. De asemenea, suveranul se temea că masele care urmau Partidul Țărănesc ar putea trece peste capul conducătorilor. Liberalii au alimentat aceste temeri ale regelui, susținând că în Partidul Țărănesc ar exista elemente „revoluționare”, care așteptau un moment prielnic pentru a se manifesta. Partidul Național-Liberal a lansat zvonul că s-ar pregăti anumite mișcări în țară, ba chiar că s-ar putea declanșa o lovitură de stat militară, și era absolută nevoie de o mână „tare” la cârma guvernului.

Este limpede că regele Ferdinand nu-și putea îndeplini sarcina constituțională de arbitru în disputa dintre partidele politice[†]. Frânele statului se aflau, practic, în mâinile lui Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal. în același timp, se cuvine menționat faptul că la adoptarea hotă- rîrii privind succesiunea la guvern un rol important a avut faptul că liderii naționali și țărăniști desfășuraseră o intensă campanie peste graniță împotriva liberalilor, cu consecințe negative

---

[§] **„România”, IV, nr. 767 din mai 1926.**

[*] **Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist ți național-țărănist,* voi. II, Madrid, 1963, p. 146.**

[†] **Ioan Scurtu și Ion Bulei, *Democrația la români, 1866-1938,* București, Editura Humanitas, 1990, p. 170.**

asupra imaginii generale a României în Europa și în lume. Un om politic nota că regele, deseori, „îmi vorbea de răul pe care-1 fac țării prin campania dusă în străinătate în contra stării de lucruri de aici, pe care o prezentau în culori neadevărate și era surprins că interesul de partid putea intr-atâta să întunece mintea și sufletul conducătorilor"[15].

Crearea guvernului Averescu a fost primită cu satisfacție de liberali; era și firesc, deoarece noul cabinet era, în fond, rodul urzelilor de culise ale lui Ion I.C. Brătianu. La rândul său, Partidul Național își exprima indignarea pentru modul în care s-a rezolvat criza și aprecia consultarea șefilor de partid ca „o farsă" a regelui, care a fost „concepută, lucrată și pusă în scenă de marele regizor al diabolismului intrigant, d-1 Ion Brătianu"[16]. Partidul Țărănesc afirma că Al. Averescu era „umbra d-lui Ion Brătianu"[17] și că noul guvern s-a constituit în urma manevrelor de culise ale liberalilor, care au speculat dezbinarea între partidele de opoziție și mai ales greșelile Partidului Național.

în vara anului 1926, regele Ferdinand urma să facă o vizită în Franța; generalul N. Condeescu a fost trimis la Paris pentru a pregăti întâlnirea suveranului cu „fiul rătăcitor". Condeescu i-a arătat fostului principe că regele ar fi dispus să-l ierte, dacă se despărțea de Elena Lupescu și își relua viața alături de principesa Elena[18]. Discuția dintre Carol și Ferdinand, din iulie 1926, n-a dat nici un rezultat. Președintele Consiliului de Miniștri, Al. Averescu, avea să scrie: „Prințul a crezut că i s-a întins puntea. El a pus condițiuni pentru întoarcere. Regele s-a arătat nemulțumit: «să nu pună condițiuni, ci să primească»"[19]. După întrevedere, Ferdinand a spus primului său sfetnic: „Ni jamais, ni a tout prix"[20], ceea ce l-a determinat pe Al. Averescu să afirme că „în sufletul regelui se produsese un reviriment, pe care mi l-a destăinuit și

care reviriment tindea spre o conciliere a suveranului cu fiul său”[21]. La o concluzie similară ajunsese și luliu Maniu, care scria că în urma acestei

15 *Mărturii contimporane,* p. 59 (relatarea lui N.D. Chircuiescu).
16 *între granițele absurdului,* în „Patria”, Cluj, VIII, nr. 72 din 1 aprilie 1926. 17 *Noul guvern,* în „Țărănismul”, I, nr. 50-51 din 4-11 aprilie 1926.
18 Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 56.
19 Dionisie Nobilescu, *Restaurația,* București, 1930, p. 34.
20 Nici niciodată, nici cu orice preț.
21 „îndreptarea”, IX, nr. 111 din 18 iunie 1930.

107 întrevederi „sentimentele regelui Ferdinand evoluează în mod favorabil” împăcării cu Carol[‡].

Principele Carol s-a întâlnit la Paris și cu regina Maria, în octombrie 1926, aflată în drum spre S.U.A.[§] Aceasta s-a dovedit mult mai intransigentă: „El a greșit grav - a declarat ea ziariștilor - și cu toate că inima unei mame este deschisă pentru orice iertare, o regină nu poate întotdeauna să șteargă o greșeală comisă în contra statului, nici să absolve o lipsă de la obligațiile superioare”[*].

La 10 octombrie 1926 s-a realizat fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc, luând astfel ființă Partidul Național-

---

[‡] **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 4.**

[§] ***Ibidem,* dos. 32/1925, f. 258.**

[*] ***Declarațiile suveranei despre întrevederea cu fiul său,* în „Adevărul”, 39, nr. 13148 din 27 octombrie 1926.**

Țărănesc[†] [‡]. Referindu-se la semnificația fuziunii, Al. Vaida-Voevod declara: „Ceea ce Majestatea Sa a dorit: partide mari și omogene, iată, s-a împlinit. Țara dispune de Partidul Liberal și de partidul nostru. Reține atenția faptul că primul dintre cele 10 principii care stăteau la baza Partidului Național-Țărănesc era „monarhia constituțională”, care sintetiza concepția potrivit căreia „regele domnește dar nu guvernează”. Prin crearea Partidului Național-Țărănesc, Ion I.C. Brătianu avea în față un adversar redutabil, care se opunea cu înverșunare dominației politice a Partidului Național-Liberal. în lupta sa pentru putere, noul partid nu a ezitat să susțină revenirea lui Carol în țară și anularea actului de la 4 ianuarie 1926.

Regele Ferdinand urmărea cu atenție evoluția vieții politice și spera să se ajungă la diminuarea intensității luptei între partide, care să permită crearea unui guvern de „uniune națională”, pentru pacificarea spiritelor.

Nici regele, nici cei din jurul lui nu au acordat atenție faptului că sănătatea sa - și așa destul de precară - se deteriora de la o zi la alta. In 1925, Ferdinand a făcut o operație de hernie, după care a avut o puternică criză de flebită, cu embolii succesive de care a scăpat ca prin minune. La începutul lui 1926, medicii au apreciat că suferea

---

[†] **Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național-Țărănesc,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 45-67.**

[‡] ***D-l Vaida-Voevod despre noul partid,* în „Adevărul”, 39, nr. 13136 din 13 octombrie 1926.**

de stomac, drept care i-au interzis orice băutură alcoolică. în vară a făcut o cură de Vichy, în Franța, dar fără a se constata vreo ameliorare. Din contră, slăbea mereu, fața căpătase o culoare galben-pământie accentuată; privirea-i era pierdută, urechile parcă-i deveniseră și mai blegi, iar hainele atârnau pe corp.

Regele nu se plângea nimănui, dar principesa Elena a sesizat că avea dureri îngrozitoare, că în unele momente suferința era atât de mare încât își înclești mâinile de birou și întreaga ființă i se crispa, trădând chinurile pe care se străduia să le ascundă celor din jur[27]. în toamna anului 1926 a fost adus de la Paris medicul Hartman - cunoscut specialist în bolile de stomac și intestine. Verdictul a fost necruțător: cancer la intestine în stadiul de metastază. Hartman i-a făcut imediat operație, punându-i un anus artificial.

Presa și unele agenții internaționale au lansat zvonul că suveranul României era pe moarte și că s-ar fi pus la cale un complot care urmărea să-l aducă pe Carol în țară[28]. Deoarece speculațiile pe această temă se înmulțeau, ministrul de Externe I.M. Mitilineu s-a văzut nevoit să adreseze tuturor legațiilor României o telegramă cu următorul conținut: „Știrile răspândite de ziare și agenții telegrafice referitoare la un complot ce s-ar fi descoperit în țară pentru întronarea fostului principe Carol sunt cu totul inventate”[29]. Alte ziare susțineau că regele însuși dorea să-l aducă pe Carol în patrie. Astfel, „Daily Mail” din 27 noiembrie 1926 scria: „Dorința supremă personală a regelui Ferdinand este să-l vadă pe fiul său Carol. El este gata să revină asupra angajamentelor prin care prințul

27 I.G. Duca, *op. cit.,* vol. III, p. 204.
28 Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 102. 29 *Ibidem.*

Carol a renunțat la tron, dacă se va vedea că acesta va merita să fie succesor”[§§].

Deoarece sănătatea regelui Ferdinand devenea tot mai precară, regina Maria a fost nevoită să-și întrerupă turneul în S.U.A, fiind rechemată urgent in țară[**][††]. în zilele de 6 și 8 decembrie, regele a fost supus unor noi operații chirurgicale. De asemenea, a fost adus un medic din Belgia, care i-a aplicat tratamente cu radium, continuate de medicul român Severi- neanu, astfel că durerile s-au diminuat considerabil .

Fiind la curent cu situația din România, Carol a hotărit să iasă din rezerva pe care și-o impusese, iar la 8 decembrie 1926 făcea prima declarație publică după renunțarea la prerogativele sale de moștenitor al Coroanei, prin care dezmințea zvonurile că ar încerca să recurgă la o lovitură de stat, dar nu și pe cele că ar urmări să revină în țară, lăsând astfel să planeze un echivoc semnificativ[‡‡].

Având aprobarea suveranului, Al. Averescu a trimis la Paris pe colonelul Al. Manolescu pentru a discuta cu fostul principe o eventuală „formulă de reîntoarcere”[§§]. Carol s-a arătat însă circumspect față de emisarul primului-ministru, mulțumin- du-se să-i înmâneze, la 16 decembrie, o scrisoare în care afirma: „Dorința mea sinceră și nestrămutată este de a fi util patriei și tronului, cu asentimentul regelui. Aș voi, ca și dv., ca zvonurile pătimașe [privitoare la o

---

§§ ***Ibidem,* dos. 2/1926, f. 60.**

** ***Ibidem,* f. 157.**

†† **I.G. Duca, *op. cit.,* vol. III, p. 205.**

‡‡ **Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 2/1926, f. 26.**

§§ **N. lorga, *Memorii,* vol. V, p. 178.**

așa-zisă lovitură de stat] să înceteze cu un moment mai devreme”[*]. La rândul lor, unii oameni politici din opoziție au început să facă tatonări pe lângă fostul principe, pentru a-i afla intențiile și a realiza, eventual, o colaborare. Astfel, la începutul lunii decembrie 1926, fruntașul național-țărănist M. Popovici i-a comunicat regelui că a hotărit să-l viziteze pe Carol la Paris. Suveranul l-a împuternicit să-i transmită acestuia că „dacă înțelege să facă oarecari corecturi in viața sa, el are calea întoarcerii deschisă”[†]. M. Popovici a plecat la Paris cu mandatul din partea lui luliu Maniu să spună fostului principe că Partidul Național-Țărănesc era gata să inițieze o acțiune pentru anularea actului de la 4 ianuarie, „cu condiția să părăsească pe d-na Lupescu”[‡][§].

în ziua de 24 ianuarie 1927, Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, a abordat deschis problema crizei dinastice: „Punctul nostru de vedere în chestia actului de la 4 ianuarie a fost limpede și a rămas același. S-a pus multă grabă și nu credem că s-a dat cea mai bună soluție [...]. Credem că interesul țării este garantat prin întronarea principiului de monarhie constituțională. Socotim că acest principiu este mai asigurat prin

---

[*] **Dionisie Nobilescu, *Restaurația,* p. 33.**

[†] ***Dezbaterile procesului Manoilescu,* în „Adevărul", 40, nr. 13469 din 13 noiembrie 1927.**

[‡] **Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 5.**

[§] **„Cuvântul”, III, nr. 669 din 27 ianuarie 1927.**

revenirea prințului Carol, decât printr-o Regență de 13 ani, care de fapt pune un partid politic pe tron, cu atribuții de monarh, dar fără răspunderea morală a monarhului [...] Cum la 4 ianuarie s-a făcut un act pe baza unui acord între Coroană și țară - tot așa pe baza unui acord între Coroană și țară se poate reveni" . Declarația vicepreședintelui Partidului Național-Țărănesc - prima luare de poziție publică în favoarea revizuirii actului de la 4 ianuarie făcută de un lider politic - a provocat îngrijorare în tabăra liberalilor.

Pentru „clarificarea" problemelor, a fost tipărită, la tipografia „Independența", aparținând Partidului Național-Liberal, broșura *Țara și dinastia. Fapte și documente privitoare la regularea succesiunii la tron,* care conținea: declarația lui Carol din 28 decembrie 1925, comunicatul Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925, legile adoptate de Adunarea Națională Constituantă la 4 ianuarie 1926, declarațiile făcute de Ion I.C. Brătianu și Al. Averescu în această problemă, precum și scrisoarea regelui Ferdinand adresată președintelui Consiliului de Miniștri la 28 noiembrie 1926. Concluzia era limpede formulată: „în fața acestor hotărîri regale, consfințite prin votul Adunărilor Naționale și prin sprijinul tuturor factorilor politici de răspundere, țara întreagă urmează cu încredere și devotament calea impusă de interesele superioare ale statului și ale dinastiei, pentru că numai astfel dinastia poate rămâne mai departe pârghia de susținere a țării întregite și numai astfel vom feri neamul de primejdia uneltirilor dușmănoase dinlăuntru și din afară"**********.

Liberalii nu s-au mulțumit să tipărească și să răspândească gratuit, pe cuprinsul întregii țări,

---

********** ***Țara fi dinastia. Fapte fi documente privitoare la regularea succesiunii la tron*** **[București, Tipografia Independența], 1927, p. 28-29.**

această broșură, ci au exercitat puternice presiuni asupra guvernului. La rândul său, Alexandru Averescu aprecia că după aproape un an de guvernare își consolidase poziția[†], astfel că putea ieși de sub tutela lui Ion LC. Brătianu. în consecință, socotindu-se stăpân pe situație, Al. Averescu i-a cerut lui Ion I.C. Brătianu să-l lase să guverneze așa cum crede el, în conformitate cu programul Partidului Poporului. Vexat de acest răspuns, trufașul șef al Partidului Național-Liberal a replicat imediat: „Va să zică, după ce te-am adus la guvern, acum vrei să te ridici și să mă domini?... Nu mai am încredere în d-ta”[‡]. Cu aceasta, soarta guvernului Al. Averescu era pecetluită.

Partidul Național-Liberal a declanșat o amplă campanie, prin care căuta să acrediteze ideea că țara se găsea într-o situație extrem de dificilă și că se impunea colaborarea tuturor partidelor „de ordine” în cadrul unui guvern de „uniune națională”[§]. Regele Ferdinand era foarte sensibil la ideea constituirii unui asemenea guvern și-l susținea deschis pe Ion I.C. Brătianu. în fond, fruntașul liberal urmărea ca printr-un asemenea guvern să se asigure menținerea actului de la 4 ianuarie și recunoașterea lui de către toate forțele politice, inclusiv de național-țărăniști.

[†] **Vezi, pe larg, Gh. I. Florescu, *Partidul Poporului* Oi *perioada celei de a doua guvernări (martie 1926 - iunie 1927),* în „Anuarul I.I.A.”, Iași, XIV, 1977.**

[‡] **Alexandru Averescu, *Uzurparea de la 4 iunie.* București, Atelierele grafice „îndreptarea” (f.a.), p. 11.**

[§] **Mihail Rusenescu și Ioan Saizu, *Viața politică în România. 1922-1928,* București, Editura Politică, 1979, p. 217.**

Intre timp, sănătatea lui Ferdinand se deteriora continuu, în aprilie a contractat o congestie pulmonară, care l-a adus în preajma morții; a fost Împărtășit în grabă, considerându-secă decesul putea surveni în orice moment. Dar, după câteva săptămâni, și-a mai revenit. în ziua de 27 mai 1927, regele, bolnav, a plecat din București la vila sa de la Scroviștea (Prahova).

Cu acest prilej, Ferdinand i-a spus lui Al. Averescu - care in calitate de prim-ministru îl însoțea - că este informat despre o campanie violentă a opoziției coalizate ce se va dezlănțui contra guvernului și că acea campanie ar putea fi evitată numai prin constituirea unui guvern de uniune națională[43]. Al. Averescu a căutat să-l „liniștească", afirmând că nu vedea cum s-ar putea coaliza o opoziție atât de dezbinată și nici platforma pe care s-ar realiza această colaborare. La 31 mai, Al. Averescu a primit în scris cererea suveranului de a se forma un guvern de uniune națională. în aceeași zi, regele a trimis prin C. Hiott câte o scrisoare șefilor partidelor politice prin care le exprima dorința de a se constitui un asemenea cabinet. Al. Averescu, care nu împărtășea ideea guvernului de uniune națională, a dezmințit „zvonul", iar O. Goga a dispus confiscarea ziarelor care comentau apelul regelui către șefii de partide. Acest fapt a suscitat vii și ample comentarii, nelipsind afirmațiile potrivit cărora guvernul intenționa să introducă un regim de dictatură.

Al. Averescu a cerut o audiență la suveran pentru a clarifica lucrurile, dar de la Scroviștea i-a sosit o a doua scrisoare, care o confirma pe prima și însărcina pe președintele Consiliului de Miniștri să ia inițiativa constituirii guvernului de uniune națională. După unele ezitări, Al. Averescu a trimis la 2 iunie câte o scrisoare lui Ion I.C. Brătianu, luliu Maniu, dr. N. Lupu, N. lorga și A.C. Cuza, invitându-i pentru o discuție la Președinția Consiliului de Miniștri[45]. Dar la ora indicată nu s-au

43 Alexandru Averescu, *Situația politică de azi,* București (1927), p. 15. 44 N. lorga, *Supt trei regi,* p. 409; „Viitorul”, XX, nr. 5791 din 17 iunie 1927;
„Cuvântul", III, nr. 784 din 15 iunie 1927.
45 „îndreptarea”, IX, nr. 125 din 3 iunie 1927.

113 prezentat decât N. lorga și A.C. Cuza, care de altfel nici nu-și vorbeau unul altuia din 1920. Astfel, Al. Averescu a trebuit să constate eșecul demersurilor sale[**].

La 4 iunie, Al. Averescu s-a deplasat la Scroviștea, unde a arătat regelui că, deși nu credea în utilitatea cabinetului de uniune națională - întrucât numai guvernele de partid pot fi omogene și puternice[††] - era convins că dacă i se va acorda un răgaz de două zile va putea constitui cabinetul dorit de suveran. Regele a rămas pe poziție, fără a-i cere însă demisia.

Dar, abia întors în București, pentru a prezida ședința Consiliului de Miniștri, Al. Averescu a fost vizitat de mareșalul Palatului, C. Hiott, care i-a prezentat decretul regal de demitere a guvernului și de însărcinare a lui Barbu Știrbey cu misiunea de a constitui noul cabinet[‡‡]. Pentru a respecta formele legale, Al. Averescu și-a scris mai întîi cererea de demisie, apoi a iscălit decretul regal[§§].

** ***Președintele Consiliului de Miniștri cere avizul șefilor departide,* în „Neamul românesc”, XII, nr. 57 din 5 iunie 1927.**

†† **Alexandru Averescu, *Ce guvern vrea fora?,* în „îndreptarea”, IX, nr. 150 din 2 iulie 1927.**

‡‡ ***Constituirea noului guvern,* în „Aurora”, VII, nr. 1675 din 7 iunie 1927.**

§§ **Mircea Ștefan Cioroiu, *O viață de prestigiu. Alexandru Averescu, mareșal al României,* București, 1938, p. 176.**

Ion I.C. Brătianu se gândise la un guvern de „uniune națională” prezidat de generalul C. Prezan, dar regele - care cunoștea relațiile foarte proaste între acesta și Al. Averescu - s-a opus, arătând că primul-ministru demisionat putea să considere această numire ca un act personal împotriva sa[*]. Astfel, sorții au căzut asupra lui Barbu Știrbey, principalul personaj al camarilei regale.

Barbu Știrbey a fost numit în fruntea guvernului ca urmare a insistențelor reginei Maria, ferm hotărită să ia parte la conducerea treburilor statului. Simona Lahovary - doamnă de onoare a reginei - nota în memoriile sale: „îmi ajung la ureche: omul de pe stradă spune fără înconjur că regina și-a adus ibovnicul (de fapt folosește un cuvânt mai tare), glume proaste, zeflemeli, plus indignarea”[†]. Barbu Știrbey avea avantajul de a fi un adversar înverșunat al fostului principe, astfel încât era limpede că va face totul pentru a împiedica o eventuală încercare a acestuia de a reveni în țară. Se adăuga faptul că el nu era înscris în nici un partid politic, dar era in relații personale bune cu aproape toți liderii politici. Regele spera că Barbu Știrbey va reuși să creeze guvernul de uniune națională, care trebuia să constituie „o chezășie de liniște și pace”[‡] în momentul morții sale.

---

[*] **C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine..., loc. cit.*, dos. 8596, f. 460.**

[†] ***„ Dragoste filială" la curtea regală Jurnalul Simonei Lahovary,* în „Magazin istoric”, nr. 4/1974, p. 94.**

[‡] **„Aurora”, VII, nr. 1674, din 6 iunie 1927.**

In noaptea de 4/5 iunie și in dimineața zilei de 5 iunie, Barbu Știrbey a avut consultări cu reprezentanții principalelor partide politice în vederea constituirii guvernului de uniune națională. Intr-un timp record, el a reușit să obțină acordul Partidului Național-Liberal, Partidului Național-Țărănesc, Partidului Țărănesc și al grupărilor conduse de C. Argetoianu și Stelian Popescu, constituind noul guvern, care a depus jurământul in dimineața zilei de 5 iunie 1927.

Și de această dată Ion I.C. Brătianu și-a impus voința regelui Ferdinand. Suveranul considera că cea mai bună soluție pentru curmarea luptelor politice și pentru desfășurarea unei activități rodnice era aceea a guvernului de concentrare, prin colaborarea tuturor partidelor. Totuși, regele a trebuit să accepte soluția urzită de președintele Partidului Național- Liberal. Mihail Manoilescu nota: „Instalarea în fruntea guvernului a lui Știrbey, care nu apăruse până atunci pe față în viața publică - după cum într-o casă decentă nu apar niciodată la vedere pe balcon anumite obiecte de întrebuințare intimă - constituia nu numai o culme a lipsei de pudoare, ci și o culme a imprudenței politice. Totodată lumea - și chiar unii liberali la care bunul simț învingea sectarismul de partid - socoteau îndrăzneață afișarea lui Știrbey în clipa in care bunul rege își trăia ultimele zile, drept impietate. Din ce întunecată și apocaliptică tragedie shakespeariană putuse scoate Ionel Brătianu acest scenariu de groază, in care agonia soțului trebuia să fie prezidată de trufia de învingător a prietenului!”[§§]

La 6 iunie 1927, întrunit sub președinția lui Barbu Știrbey, noul guvern dădea publicității un manifest către țară, prin care-și exprima voința de a

---

§§ **Mihail Manoilescu, *Memorii,* vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 103.**

asigura „temeiurile dinastiei naționale, urmând în totul hotărîrii M.S. regelui relative la succesiunea la tron și la desemnarea Regenței”**. Astfel, printr-o abilă manevră, liberalii au reușit să-i solidarizeze public pe național-țărăniști cu actul de la 4 ianuarie 1926. In aceeași zi s-a anunțat dizolvarea Corpurilor legiuitoare și organizarea de noi alegeri la 7 iulie pentru Adunarea Depu- taților, și în zilele de 10-14 iulie pentru Senat.

Dar, fiind alcătuit din „miniștri care se urau între ei și n- aveau nici un sentiment și nici o stimă pentru un conducător răsărit prin surprindere, mulțumită unor uneltiri personale pe drept osândite de conștiința publică”††, guvernul s-a dovedit total ineficient. La cererea lui Ion I.C. Brătianu, miniștrii liberali si-au prezentat demisia, provocând o criză de guvern, astfel că în ziua de 20 iunie 1927, Barbu Știrbey și-a depus mandatul.

Imediat regele a însărcinat cu formarea guvernului pe Ion I.C. Brătianu. După numai trei săptămâni, ideea guvernului de colaborare era astfel abandonată. în locul unui guvern de uniune națională, se constituia un guvern de partid, cu deosebirea că în locul lui Al. Averescu era acum Ion I.C. Brătianu.

în ziua de 22 iunie, noul guvern a depus jurământul la Scroviștea în fața unui rege care n-a avut măcar puterea de a se ridica din fotoliu. Ion I.C. Brătianu a mulțumit pentru „însărcinarea ce mi-ați dat cu conștiința deplină a răspunderii ce este legată de ea, dar și cu hotărirea de a o duce la bun sfârșit spre deplina satisfacție a nevoilor țării și a dorințelor Coroanei”‡‡. în

---

** **Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. Min., dos. 16/1927, f. 95.**

†† **N. lorga, *O viață de om,* ed. 1972, p. 693.**

‡‡ ***Solemnitatea jurământului noului guvern,* în „Aurora”, VII, nr.**

cuvântul său, regele Ferdinand și-a exprimat regretul că guvernul de uniune națională nu s-a putut realiza: „Fie că ideea aceasta este poate iluzia mea, fie că ea nu este încă destul de coaptă”. Regele a ținut să-și exprime dorința ca guvernul să nu piardă din vedere „spiritul de reconciliere”[57].

Desigur, acum era prea târziu pentru a se mai realiza mult doritul guvern de uniune națională. în fapt însă, Ferdinand însuși nu avusese tăria de a acționa pentru crearea lui. Prin aceasta, se deosebea fundamental de înaintașul său, regele Carol I, care a știut să acționeze cu energie și intransigență, să impună sistemul rotativei guvernamentale, care a asigurat stabilitate vieții politice. Nicolae lorga aprecia că „bunătatea lui Ferdinand I, aplicarea spre sentimentalități, dispoziția de a se lăsa necontenit influențat de familia sa și de prietenii familiei sale, și nu mai puțin criticabila pornire spre intrigi și curse contra oamenilor pe care-i ținea la putere, făcea ca asupra portofoliilor ministeriale să fie o continuă râvnire pătimașă, cu întrebuințarea forțelor oculte de la palat, fiecare crezând că pe alte căi decât ale luptelor politice fățișe se poate ajunge a guverna”[58]. în marea sa misiune constituțională, de a domina viața politică și a fi un arbitru între partide, regele Ferdinand era un învins, și, desigur, era conștient de această realitate.

După ceremonia depunerii jurământului de către membrii noului guvern, suveranul a făcut efortul de a sta de vorbă cu sfetnicii, interesându-se de lucrările ce urmau a fi îndeplinite, vorbind despre situația țării în cazul vacanței tronului[59]. Privea cu îngrijorare viitorul țării, când un copil nevârstnic urma să devină rege, iar viața politică devenea tot

1689 din 24 iunie 1927.

mai agitată, dominată de un subiectivism exacerbat, în care se punea mai presus interesul de partid decât cel general al națiunii române.

De fapt, după învestirea noului guvern, regele nu și-a mai putut îndeplini prerogativele constituționale, nu s-a întâlnit

---

57 *Ibidem.*
58 N. lorga, *O viață de am,* ed. 1972, p. 694.
59 *Mărturii contimporane,* p. 12 (relatarea dr. C. Angelescu).

117 în obișnuitele zile de lucru cu miniștrii, ci s-a limitat la semnarea documentelor pe care i le prezenta șeful guvernului.

Aducând la cunoștința opiniei publice vestea constituirii guvernului prezidat de Ion I.C. Brătianu, ziarul „Viitorul” afirma că obiectivul fundamental al acestuia era de a respecta întru totul „cele legal statornicite” la 4 ianuarie 1926§§. Cea dintâi grijă a președintelui Consiliului de Miniștri a fost aceea de a „aduce la respect” pe principele Carol, spre care începeau să se îndrepte tot mai mulți oameni politici, doritori să pună capăt dominației liberalilor.

La insistența lui Ion I.C. Brătianu, suveranul a trimis la Paris, în ziua de 4 iulie, pe generalul E. Baliff, șeful Casei Militare a regelui, cu următoarele instrucțiuni: „Să demonstreze cât mai limpede cu putință că nu există, pentru prinț, decât o singură alternativă: să fie consecvent cu el însuși în viața pe care, împotriva dorinței tuturor, a vrut să și-o creeze și să respecte în mod loial și fără reticențe consecințele inexorabile ale renunțării sale la tron”. Totodată, regele arăta că „este indispensabil ca principele să facă, fără nici o întârziere, o declarație publică, declarație care să nu lase pentru nimeni nici o îndoială și care să taie scurt agitațiile

---

§§ *în fața noului guvern,* în „Viitorul”, XX, nr. 5796 din 23 iunie 1927.

celor care, în scop criminal, vor să se servească de persoana lui”**********.
Discuția lui E. Baliff cu Carol n-a dat nici un rezultat, fostul principe refuzând categoric să facă declarațiile cerute de rege.

în fața acestei situații, la 15 iulie 1927, Ferdinand a încredințat lui Ion I.C. Brătianu o scrisoare pentru a face uz de ea atunci când va socoti necesar. în scrisoare, regele - după ce-i ura lui Carol „viață cinstită și fericită în noua soartă pe care și-a croil-o împotriva silințelor noastre” - afirma foarte limpede: „Cer ca să nu se mai întoarcă în țară decât, precum s-a legat, când autoritățile legale îi vor îngădui. Trebuie ca fiul meu Carol să caute astfel să impună oricăror rătăciți respectul situațiunii legale, create prin renunțarea sa la tron”. Totodată, suveranul făcea apel „la toți bunii și cinstiții cetățeni ai țării să ajute din toate puterile lor ca să înlesnească liniștea și pro-pășirea statului”[62].

Alegerile parlamentare din 7 iulie 1927 căpătau o importanță cu totul particulară: câștigarea lor de către Partidul Național-Liberal însemna impunerea actului de la 4 ianuarie 1926, în timp ce succesul opoziției deschidea perspectiva readucerii lui Carol în țară. Pentru a câștiga alegerile, Partidul Național-Liberal a apelat la sprijinul aparatului de stat. Comandantul jandarmeriei, generalul Davidoglu, a convocat pe comandanții de brigăzi și regimente, precum și pe alți ofițeri superiori, pentru a le comunica „dorința regelui” ca Partidul Național-Liberal să câștige alegerile și a acționa în consecință[63].

Intr-adevăr, victoria a aparținut liberalilor. Reține în mod special atenția faptul că Partidul Poporului,

---

********** ***Acte fi corespondență*, p. 23-24.**

abia plecat de la guvern, n-a reușit să întrunească decât 1,93% din totalul voturilor pe țară, neputând să-și trimită nici un reprezentant în Adunarea Deputaților. Așa cum remarca un ziar contemporan, „Brătianu a crezut că este momentul venit să dea o lecție averescanilor pentru necredința lor”[64].

Agonia regelui s-a prelungit. El și-a petrecut ultima lună de viață la Sinaia. A plecat de la Scroviștea cu o mașină și a urcat în tren la un canton aflat în apropiere de Periș. Un martor al scenei avea să scrie: „Suveranul a sosit împreună cu Majestatea Sa regina și principesa Ileana. Nici un ceremonial. A coborît încet din automobil și a răspuns cu același surâs blând la salutul nostru respectuos. Răul făcuse progrese înspăimântătoare. Cineva din personalul Curții a voit să-l sprijinească în drumul scurt către tren, dar regele făcu o sforțare și urcă singur puntea improvizată care ducea la vagonul său, ajulându-se numai de brațele ei”[65].

La Sinaia s-a instalat în castelul Pelișor, construit încă din timpul regelui Carol I. Din cauza căldurii și pentru că, datorită

62 „Monitorul oficial”, nr. 158 bis din 22 iulie 1927.
63 „Neamul românesc”, XII, nr. 75 din 3 iulie 1927.
64 *Ibidem,* nr. 86 din 16 iulie 1927.
65 *Mărturii contimporane,* p. 78 (relatarea lui C.D. Dimitriu).

119

bolii, corpul său degaja un miros extrem de neplăcut, prefera să stea afară, pe un scaun special amenajat sau într-un cort. Nemaiputând urca munții înalți a cerut să i se amenajeze în parcul castelului o stâncărie plantată cu flori alpine. Aici, în mijlocul florilor, și-a petrecut ultimele zile, cu câte o carte de rugăciune în mână.

Regele Ferdinand era profund religios. Faptul că a trebuit - conform Constituției României - să-și boteze copiii în rit ortodox a dus la excomunicarea lui de către papă. Acest fapt a constituit o grea lovitură pentru el și se temea că va muri fără a fi iertat. De aceea, a stăruit mult să se realizeze

concordatul cu Vaticanul, care a fost semnat de Vasile Goldiș (ministrul Cultelor) și cardinalul Gasparri la 10 mai 1927[†]. Acest act a provocat vii dispute, dar regele Ferdinand era mulțumit, putea să moară cu conștiința împăcată.

La rândul său, guvernul a făcut toate pregătirile pentru eventualitatea decesului suveranului: s-au întocmit documentele necesare, s-au dat dispoziții pentru ca armata să depună jurământul de credință către noul rege și către Regență, s-au întărit acțiunile de supraveghere a principelui Carol.

Ion I.C. Brătianu a obținut convocarea Corpurilor legiuitoare pentru 17 iulie, în loc de 27 iulie cum se stabilise inițial. în seara zilei de 19 iulie, o dată cu validarea a jumătate plus unul din totalul mandatelor, Adunarea Deputaților și Senatul s-au declarat legal constituite. Câteva ore mai târziu s-a anunțat moartea regelui Ferdinand.

Comunicatul oficial, dat publicității în dimineața zilei de 20 iulie 1927, afirma că regele a murit la orele 2.15[‡]. Mai multe surse indică faptul că regele a murit mai înainte. M. Theodo- rian-Carada scria că moartea suveranului a fost tăinuită timp de 34 de ore[§], în memoriile sale principele Nicolae preciza că regele Ferdinand a murit la 18 iulie 1927[*], iar N. lorga indica

[†] **Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea. Documente, însemnări și corespondențe,* Sibiu, 1987, p. 68-72.**

[‡] **„Monitorul oficial”, nr. 158 bis din 20 iulie 1927.**

[§] **M. Theodorian-Carada, *Efimeridele,* p. 139.**

[*] **Prințul Nicolae de Hohenzollem, *în umbra Coroanei României,* p. 57.**

ziua de 19 iulie ; la rândul său, Armand Călinescu nota: „S-a șoșotit stăruitor că regele ar fi murit cu câteva zile înainte și că lucrul a fost tăinuit pentru a nu se ivi complicații din lipsa unui parlament legalmente constituit”[71]. în eventualitatea că noul parlament nu ar fi fost validat, conform normelor constituționale ar fi trebuit să se întrunească vechile Corpuri legiuitoare, dominate de averescani, fapt pe care liberalii nu-1 puteau admite.

De la Sinaia, corpul neînsuflețit al regelui Ferdinand a fost adus în București. I.G. Duca relatează că pregătirea funeraliilor a fost presărată de mai multe incidente. Astfel, deoarece corpul regelui fusese depus într-un coșciug de duzină, cumpărat de la un oarecare întreprinzător de pompe funebre, s-a hotărît ca*el să fie îmbrăcat în catifea purpurie. Scena tapițerului ciocănind coșciugul în care regele își dormea somnul de veci oferea o imagine mai mult decât penibilă. Ferdinand fusese îmbrăcat în uniforma de vânător, dar regina Maria și-a amintit că el ceruse să fie îngropat în uniforma de cavalerie. în consecință, s-a hotărît scoaterea hainelor respective și îmbrăcarea lui cu noua uniformă. Operația fiind foarte grea, s-a adoptat soluția ca regele să fie îngropat într-o uniformă tăiată și necusută la spate. „Jalnic și nepermis” - notează I.G. Duca .

Corpul regelui a fost expus, timp de două zile, în marele salon de la palatul Cotroceni, după care a fost transportat la Gara de Nord, și de aici, cu trenul, la Curtea de Argeș. Sicriul era acoperit de steagul tricolor și de trandafirii tăia ți de regina Maria din grădina Cotrocenilor.

în ziua de 23 iulie 1927, regele Ferdinand a fost înmor- 77 mântat - „cu o pompă vană și rece” - în biserica

www...

mănăstirii Curtea de Argeș, alături de înaintașul său Carol I.

70 N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 455.
71 Armand Călinescu, *însemnări politice,* p. 70.
72 I.G. Duca, *op. cit.,* vol. III, p. 218.
73 N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 413.

Pe lespedea de marmură albă au fost gravate cuvintele: „Aici odihnește robul lui Dumnezeu Ferdinand I, regele României, născut la 24 august 1865 îa Sigmaringen, răposat la 20 iulie 1927 la castelul Pelișor. Luând cârma țării la 11 octombrie 1914 a tras sabia la 15 august 1916 pentru dezrobirea românilor de peste vechile hotare, înfăptuind întregirea neamului și încoronându-se la 15 octombrie 1922 la Alba Iulia ca primul rege al tuturor românilor”.

ÎN LOC DE CONCLUZII.
PORTRETE ÎN PARALEL

Regele Ferdinand a fost o personalitate complexă și, nu o dată, contradictorie. Devenind, printr-un concurs de împrejurări, moștenitorul Coroanei României (ca urmare a două renunțări - a fratelui mai mare al regelui Carol I și a nepotului mai în vârstă), principele Ferdinand s-a aflat în această situație timp de peste 25 de ani. A trăit sub imperiul dominator al unchiului său, regele Carol I, care nu i-a îngăduit să se amestece în treburile politice ale țării pe care urma să o conducă. Urcat pe tron în octombrie 1914, Ferdinand a inaugurat un mod nou de domnie, care a frapat pe contemporani, obișnuiți cu metodele și stilul lui Carol I. Umbra regelui Carol I l-a urmărit pe Ferdinand I pe parcursul întregii domnii, iar o privire comparativă - prin înfățișarea unor portrete paralele ale celor doi regi - se impune cu necesitate.

Principele Carol a urcat pe tron într-un moment dificil creat de abdicarea forțată a lui Alexandru Ioan Cuza, de declinarea ofertei adresate lui Filip de Flandra de a primi Coroana României, precum și de războiul dintre Austria și Prusia. Se adăugau rivalitățile dintre oamenii politici români, existența a peste 20 de pretendenți la tron (foști domnitori sau fii ai acestora), care nu socoteau că au pierdut partida. De aceea, Carol I a avut de înfruntat, mai ales in primii ani de domnie, un curent ostil puternic, care a luat forma unor manifestații de stradă zgomotoase, iar o parte a presei La atacat în

permanență, cu o înverșunare rar întâlnită.

El venea totuși cu prestigiul de principe german, chiar dacă vârsta (27 de ani la urcarea pe tron) putea constitui un han- 123 dicap. Cu timpul - mai ales după Războiul de Independență - Carol I s-a impus ca o personalitate de prim rang a vieții românești, acceptată de cvasiunanimitatea oamenilor politici. O propagandă stăruitoare și bine întreținută i-a creat aureola de rege înțelept și energic.

La rândul său, Ferdinand I a devenit rege într-o perioadă tensionată, generată de confruntarea între tabăra filoantan- tistă și cea germanofilă, vizând intrarea României în primul război mondial. Noul rege era pentru opinia publică un necunoscut din punct de vedere politic, un mare semn de întrebare. Faptul că la urcarea pe tron s-a angajat să fie un bun român a creat un anumit sentiment de încredere, care s-a întărit de-a lungul anilor. în momentul de cumpănă din august 1916, Ferdinand - învingându-și propriile sentimente - s-a pronunțat pentru intrarea României în război împotriva țării sale de origine, pentru colaborarea militară cu Antanta, în vederea eliberării Transilvaniei și Bucovinei, ceea ce a demonstrat în mod limpede că era hotărît să-și țină angajamentul luat în octombrie 1914. Avatarurile războiului și mai ales Marea Unire din 1918 au făcut din Ferdinand I un rege stimat, căruia i s-a atribuit calitatea de „cel loial".

Carol I a ajuns în *fruntea unei țări pe care n-o cunoștea,* dar care apelase la el, oferindu-i Coroana, cea mai înaltă demnitate în stat. Pășind pe pământul românesc, el era convins că avea de îndeplinit un rol civilizator în acest colț de lume. A reușit, cu multă greutate, să învețe limba română, dar i-au lipsit cunoștințele profunde privind istoria românilor. Nicolae lorga avea să scrie că, fiind solicitat să facă lecții de istorie cu principele Carol

(fiul lui Ferdinand), „am ținut să învederez ce nu i se spusese lui Carol 1: că aici nu e o mână de barbari, care să trebuiască a fi ridicați de o dinastie energică și inteligentă la rangul națiunilor civilizate, ci un vechi și nobil popor care-și are locul, deși pe nedrept necunoscut, în istoria lumii”[††].

Domnitorul și apoi (din 1881) regele Carol I discuta puțin și aproape numai probleme politice și militare. Prefera să stea singur, să se plimbe prin pădurile din jurul castelului Peleș, care reprezenta mândria vieții lui. Era de fapt un castel tipic german, ridicat în munții Carpați. Nu avea nimic românesc în el, nici ca arhitectură, nici ca stil, nici ca mobilier. în fond, castelul îl reprezenta pe Carol Anton de Hohenzollern-Sig- maringen.

Venit în România în calitate de principe moștenitor, Ferdinand s-a aplecat cu multă stăruință asupra istoriei și culturii românești, ajungând să cunoască bine sufletul și mentalitatea poporului român, să se acomodeze cu ambianța societății in care trăia. Se simțea bine nu numai la castelul Pelișor din Sinaia, dar și la Scroviștea, la Cotroceni sau la Buftea (palatul lui Barbu Știrbey). în mod cert, Ferdinand s-a integrat, treptat, în lumea românească a vremii, cu calitățile și defectele ei.

Datorită contextului în care a ajuns domn, dar și în conformitate cu propria-i fire, Carol I era un om distant, rece, mândru, protocolar. Permanent preocupat de asigurarea prestigiului dinastiei, el ducea o viață izolată, nu avea prieteni, nici favoriți sau favorite. Soția sa, Elisabeta, mărturisea că „și în somn el poartă Coroana pe

---

[††] **N. lorga, *O viață de om. Așa cum a fost,* București, Editura Minerva, 1972, p. 431.**

cap”[1]. Era meticulos și exact în tot ce făcea, căutând să impună și colaboratorilor săi același stil de activitate. A continuat să se considere, până la sfârșitul vieții, principe german. De la tatăl său și de la rudele sale din Sigmaringen a cerut adesea sfaturi și sprijin, iar o bună parte a arhivei sale personale se află și astăzi în posesia familiei de Hohenzollern.

Spre deosebire de unchiul său, lui Ferdinand nu-i plăceau manifestările solemne. Aceasta și pentru că era un om timid. Avea oroare de festivitățile care impuneau un protocol rigid și fastuos. Nu concepea să țină oamenii la distanță, să le atragă atenția, direct sau prin comportarea sa, că are „sânge albastru” și provine dintr-o familie ilustră a unei mari puteri.

Prefera discuțiile lungi, neprotocolare, „la o țigară”, pe subiecte diverse: biologie, istorie, lingvistică, politică etc. Un contemporan al său nota: „în botanică putea să rivalizeze cu cei mai buni reprezentanți ai acestei științe. Asistența rămâne năucită, când în tovărășia lui Pârvan descifrează în Histria niște inscripții grecești și latinești. Abatele Mugniere c profund impresionat când constată în cursul unei conversații pe care a avut-o la Paris cu regele Ferdinand că suveranul României cunoaște limba ebraică. Tot așa de profund impresionat rămâne ambasadorul Franței, Billy, când, în audiența de adio, regele îi vorbește de meritele prozei lirice japoneze și chineze. Dacă întâmplător la masă, în cursul conversației, vine vorba despre Wagner, asistența are prilejul să

---

[1] **Grigore Antipa, *Câteva amintiri despre regele Carol I,* în *Din viața regelui Carol I. Mărturii contemporane și documente inedite.* Culese de Tzigara- Samurcaș, București, 1939, p. 30.**

asculte din gura suveranului o dizertație în toată regula, cât se poate de substanțială și judicioasă, asupra muzicii wagneriene și a personalității marelui compozitor. Aceste cazuri răzlețe, constatate numai în chip incidental, pot totuși să ne dea o imagine sumară a culturii multilaterale a regelui Ferdinand”[§§§].

Ținuta lui Carol se deosebea fundamental de cea a nepotului său. Deși era mic de statură, Carol era mândru, țanțoș, avea mers viu, de militar, cu capul ridicat și privirea în sus. Ferdinand, deși mai înalt, părea gârbovit, avea un mers „de rață” și parcă mereu căuta ceva pe jos. Carol I vorbea tare și apăsat, într-o română stâlcită. Ferdinand avea glasul mai mult șoptit, iar frazele, frumoase și bine construite, erau rostite cu un evident accent german.

Viața de familie a lui Carol I a fost lineară, calculată, fără evenimente imprevizibile. Elisabeta nu-i crea probleme deosebite, se ocupa de literatură, de artă, de muzică. Cei doi au avut un singur copil, o fetiță, care a murit la vârsta de 5 ani. în existența lui Carol I femeile n-au jucat aproape nici un rol. Avea chiar plăcerea să taie de pe lista invitatelor la palat, cu prilejul unor festivități, doamnele din „lumea bună” despre ale căror aventuri sentimentale aflase câte ceva.

Viața personală a lui Ferdinand I a fost mult mai bogată. Eșuând în tentativa sa de a se căsători cu Elena Văcărescu, principele Ferdinand și-a legat viața de principesa Maria - femeie de o rară frumusețe, dar cu o fire total deosebită de a sa, amatoare de petreceri și escapade sentimentale de notorietate publică. A avut șase copii, dintre care

---

§§§ **Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici,* p. 6.**

unul (Mircea) a murit la vârsta de 3 ani. Mai ales în timpul manevrelor militare, Ferdinand nu ezita „să se încurce” cu vreo țigancă sau o țărăncuță frumoasă.

Copiii lui Ferdinand și ai reginei Maria au crescut într-o libertate vecină cu libertinajul, cu consecințe negative pentru viața lor personală. Astfel, cu excepția Măriei - al cărei soț (regele Alexandru al Iugoslaviei) a decedat -, toți ceilalți au avut o viață de familie eșuată. Elisabeta a divorțat de regele George al Greciei, Nicolae și Ileana au avut câte două căsătorii, iar Carol a fost căsătorit de trei ori. Această viață de familie a influențat negativ însăși istoria României. Astfel, principele Carol, moștenitorul tronului, angrenat în complicate probleme sentimentale, a renunțat în repetate rânduri la prerogativele sale, ajungându-se astfel la criza dinastică din 1925-1930. La rândul său, principele Nicolae a fost înlăturat, pe aceleași considerente, în 1937, din rândul membrilor familiei regale.

Carol I era foarte gelos pe *puterea* sa, pe care *nu accepta s-o împartă cu nimeni.* A interzis soției sale, Elisabeta, să se ocupe de politică și nici măcar pe moștenitorul tronului nu-1 incunoștința asupra problemelor politice, ținându-1 la distanță de orice act de decizie.

Lipsit de orgolii și având o fire influențabilă, regele Ferdinand a acceptat ca soția sa Maria - care potrivit Constituției nu avea nici un fel de prerogative - să joace un rol politic activ, să primească diplomați străini, să discute cu lideri de partide și cu miniștri, să-și expună punctele de vedere, să dea sfaturi. In timpul regelui Ferdinand, „eminența cenușie” a devenit Barbu Știrbey - administratorul domeniilor Coroanei - care, fiind nelipsit de la Curte, a intervenit adesea în rezolvarea problemelor politice. El avea o dublă calitate - de amant al

127 reginei Maria și de cumnat al lui Ion I.C. Brătianu - pe care a știut s-o valorifice, jucând un rol politic de prim rang în România acelor ani, deși, potrivit Constituției, nu era persoană publică, exponent autorizat al unor curente de opinie.

Atât Carol I, cât și Ferdinand au fost *monarhi constituționali.* Prerogativele lor fuseseră stabilite prin legea fundamentală din 1866 și din 1923 (textele fiind identice). Aplicarea normelor constituționale a fost sensibil diferită. Carol I a practicat sistemul monarhiei active, nu s-a mulțumit să gireze prin semnătura sa deciziile guvernelor sau ale miniștrilor, ci a manifestat el însuși inițiativă, a venit cu propuneri și soluții pentru realizarea cărora a stăruit cu o perseverență tipic germană. A trebuit să învingă numeroase piedici și împotriviri, dar nu s-a lăsat descurajat, a recurs la o gamă largă de metode și mijloace, menite să-i asigure succesul. A recurs chiar la amenințări cu abdicarea, la jocul pe o singură carte, pentru a-și atinge obiectivul. Semnificativ este gestul său din martie 1871, când - pe fondul unor ample mișcări antimonarhice și republicane, la care se asociau mulți lideri politici - Carol I a amenințat cu abdicarea în cazul în care nu se restabilește ordinea și liniștea în țară. Momentul a fost bine ales, atât din punct de vedere extern, când Franța, spre care gravitau republicanii, era înfrântă de Prusia, spre care se îndrepta simpatia lui Carol, și intern, opoziția fiind lipsită de coeziune și de un program limpede conturat. Rezultatul a fost că, atât guvernanții, cât și opoziția l-au „implorat" pe Carol să renunțe la această hotărâre, care putea duce la „falimentul statului" și instaurarea anarhiei în țară. Carol nu a dat un răspuns categoric, ci a declarat că vrea să mai chibzuiască și că „ar consimți poate să-și schimbe părerea în caz când interlocutorii săi ar fi în stare să-i prezinte un minister capabil să treacă bugetul și legea finanțelor prin Cameră. Dar nu poate da o

asigurare formală, iar dacă parlamentul nu răspunde acestei invitații, va părăsi de îndată țara”**********.
Domnitorul cerea deci nu numai un guvern „tare”, capabil să stăpânească situația
din țară, dar și adoptarea unor anumite legi de către parlament, deși - conform Constituției - domnitorul nu avea dreptul să influențeze activitatea Corpurilor legiuitoare. Factorii politici responsabili au decis să satisfacă aceste cereri ultimative adresate de domnitor. Evident că procedeul lui Carol I însemna o „forțare” a normelor constituționale, el depășin- du-și prerogativele stabilite prin legea fundamentală, precum și spiritul acesteia potrivit căruia monarhul „domnește dar nu guvernează”. în urma acestei acțiuni energice, Carol I a obținut o victorie decisivă, astfel că după 1871 problema formei de guvernământ n-a mai constituit obiect de licitație zilnică. Viața politică s-a stabilizat, ajungându-se la constituirea celor două partide, liberal (1875) și conservator (1880), care au asigurat, prin rotație, guvernarea țării. O răbufnire mai puternică s-a înregistrat doar în 1888 - când opoziția a organizat mari manifestații în București, încercând să ia cu asalt palatul regal -, dar armata a intervenit energic, restabilind ordinea. Au urmat „douăzeci de ani de dominație a Coroanei”[78], în care regele a știut să țină în mână balanța puterii, să descurajeze acțiunile antimonarhice și să cultive - prin diferite metode, inclusiv prin literatură și muzică - un cult al instituției monarhice. Opinia publică s-a obișnuit cu ideea și realitatea că România are un rege care, chiar dacă este străin, urmărește creșterea prestigiului și dezvoltarea ei în liniște.

Prin energia și fermitatea sa, Carol I și-a pus o

****

Memoriile regelui Carol I. De un martor ocular, **vol. VI, București, Tip.**
Universul, 1909, p. 10.

puternică amprentă pe evoluția istorică a României, contribuind efectiv la accelerarea procesului de modernizare a statului român și la lichidarea multor „balcanisme", specifice societății românești până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Un alt exemplu care ilustrează forțarea normelor constituționale de către Carol I este cel al dosarelor privind înăbușirea răscoalei din 1907 de către guvernul liberal. Aflați la putere, în 1912, conservatorii au descoperit că de la Ministerul de Interne dispăruseră circa 30 de dosare privind răscoala din 1907. Alexandru Marghiloman, ministrul de Interne, și Nicolae Filipescu, ministrul de Război, au denunțat public

78 N. lorga, *Istoria românilor,* vol. X, p. 250.

129 pe liberali, care ar fi sustras dosarele. După cinci săptămâni de agitație pe această temă, Carol I i-a declarat lui Marghiloman: „Dosarele sunt la mine"[78]. Stupefiat, fruntașul conservator a apreciat că ele ar trebui să se întoarcă la Ministerul de Interne, dar Carol a replicat scurt: „Dosarele sunt acolo unde trebuie să fie; oricând pot avea dosare la mine; am și dosare de la afacerile străine"[79]. Era, fără îndoială, un exces, dacă nu chiar un abuz al regelui, deoarece - conform legii - dosarele trebuia să se afle fie la ministerul de resort, fie la Arhivele Statului.

Domeniul in care Carol I și-a impus în mod pregnant voința a fost cel al politicii externe. El a militat - de la urcarea pe tron - pentru orientarea României spre Prusia (din 1871 Germania), țara sa de origine. Curentul general de opinie în România

Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. I., p. 103.

Ibidem.

era pentru o alianță și colaborare strânsă cu Franța, în contextul evenimentelor de după 1877-1878 - când armata rusă victorioasă după războiul cu Turcia s-a retras la nordul Dunării, manifestându-se ca o forță de ocupație, iar prin tratatul de la San Stefano și prin cel de la Berlin (1878), Rusia a anexat trei județe din sudul Basarabiei - Carol I a găsit cadrul prielnic pentru materializarea opțiunii sale in politica externă. Participând la Berlin ca naș al unui fiu al prințului Wilhelm (viitorul împărat), a folosit prilejul pentru a stabili cadrul tratatului de alianță intre Germania și România. Apoi s-a deplasat la Viena unde, la 18/30 octombrie 1883, a fost semnat tratatul între România și Austro-Ungaria, la care a aderat în aceeași zi și Germania. Tratatul avea o reală semnificație politică: România ieșea din izolarea internațională in care ajunsese; a evitat o înțelegere între Austro-Ungaria și Rusia pe seama României; țara noastră și-a consolidat pozițiile în sud-estul Europei, a dobândit anumite garanții de securitate, putându-se consacra operei de dezvoltare internă. Dar alianța cu Austro-Ungaria era profund nepopulară in România, datorită politicii de asuprire națională exercitată de monarhia habsburgică asupra românilor din Transilvania și Bucovina, înțelegând această realitate, Carol I a ținut tratatul secret, el nefiind cunoscut decât de cîțiva oameni politici români, și aceasta doar cu prilejul semnării și prelungirii lui. Astfel, prin actul de voință al regelui Carol I, România a fost aliata Austro- Ungariei până în vara anului 1914.

Regele Ferdinand, spre deosebire de înaintașul său, s-a încadrat strict în normele constituționale, nu și-a îngăduit decât rareori inițiative proprii, și atunci în probleme de ordin secundar. El a interpretat într-un sens foarte restrictiv prevederile constituționale, considerând că nu trebuie să intervină direct, ci să asculte punctele de vedere ale colaboratorilor și, pe această bază, să ia o decizie.

în timp ce Carol I era o personalitate dominatoare, Ferdinand I era „cel loial”, care se străduia să fie un „bun român”, fără a iniția acte decisive.

Constituționalismul regelui Ferdinand se circumscria în anumite limite, fiind alterat de faptul că el era înconjurat de o camarilă și că de-a lungul domniei sale a urmat, în fond, linia politică a lui Ion I.C. Brătianu. Din cei 13 ani de domnie, Ferdinand l-a avut ca prim sfetnic (președinte al Consiliului de Miniștri) pe Ion I.C. Brătianu timp de aproape 9 ani. Dacă meritul principal al unui conducător este acela să asculte și să-și aleagă colaboratorii, atunci - sub acest aspect - Ferdinand I a avut această calitate.

Unele acte - făcute sub impulsul lui Ion I.C. Brătianu - aveau un caracter cel puțin discutabil din punct de vedere constituțional. Astfel, regele a uzat și abuzat de dreptul legal de a dizolva parlamentul, a creat crize politice, a demis guverne, fără a exista un conflict - stabilit constituțional - între puterea executivă și cea legislativă. în 1922 a decis, prin decret regal, organizarea alegerilor pentru Adunarea Națională Constituantă, nerespectând normele legale; potrivit acestora trebuia să se desfășoare mai întâi alegeri generale obișnuite, iar parlamentul astfel ales să decidă asupra modificării Constituției, după care acesta se dizolva și apoi se organizau noi alegeri, pentru Adunarea Națională Constituantă.

în mod firesc, regele trebuia să fie un arbitru între partide, să țină seama de influența lor politică și pe această bază să ia

131 decizii. în fapt, Ferdinand I nu și-a îndeplinit această prerogativă constituțională, el părtinind, in mod evident, anumite partide și defavorizând pe altele. A făcut-o adesea nu ca urmare a propriei sale voințe, ci sub presiunea camarilei. Cel mai frapant exemplu este modul de rezolvare a crizei de guvern din 1926, când a chemat la putere Partidul

Poporului, aflat intr-un accelerat declin. Deși regele se pronunțase pentru un guvern prezidat de luliu Maniu, până la urmă a cedat presiunilor lui Ion I.C. Brătianu și l-a adus la putere pe Alexandru Averescu.

Cu firea sa dominatoare, autoritară, Carol I a știut să manevreze pe spații largi și *să-și impună punctul de vedere* chiar adversarilor săi politici. Nu s-a lăsat intimidat, dar nici n-a uitat pe nimeni dintre cei care l-au atacat. Folosind metode persuasive a reușit să-i „îmblânzească" și să-i îmbuneze, ba chiar să-i aducă „la picioarele tronului". Astfel a procedat cu Candiano Popescu (celebrul republican de la Ploiești, din 1871), cu C.A. Rosetti, cu Gheorghe Bibescu, cu Gh. Panu, care, după ce l-au atacat și contestat pe domnitor, au sfârșit prin a-1 accepta și chiar a se pune in slujba lui.

Prin dispariția treptată a generației de la 1866, Carol I a rămas omul cu cea mai vastă experiență politică, pe care a știut să o valorifice și s-o impună tuturor colaboratorilor săi. El devenise un fel de patriarh, de înțelept, de unicat al politicii românești în preajma căruia era util să te găsești. Mufți oameni politici români s-au grăbit să-și construiască vile la Sinaia, în preajma castelului Peleș, pentru a fi cât mai aproape atunci când ar fi chemați de bătrânul suveran. în mod cert, Carol I și-a impus „stilul". Semnificativă era ceremonia învestirii noului guvern: regele apărea în uniforma pe care o purta mereu parcă numai în poziție de drepți, intr-un mod rigid, după felul ofițerilor prusaci. Jurământul era citit de fiecare ministru cu mâna pe cruce, după care era iscălit în ordinea în care aceștia erau așezați, ordinea vechimii. Fruntașul liberal I.G. Duca, participant la o asemenea ceremonie, aprecia: .Aveam impresia că suntem o companie militară. Atunci mi-am dat și mai bine seama cum acest principe german

introdusese în 132 toate formele militarismul german de care toată ființa lui era adânc pătrunsă”[81].

Când Ferdinand a intrat în viața politică activă, România dispunea de o pleiadă de oameni politici cu multă experiență, din rândul cărora se detașa Ion LC. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal și al Consiliului de Miniștri. Noul rege - timid și lipsit de inițiativă - a redus la maximum protocolul, a acceptat chiar să fie pus în umbră de Ion LC. Brătianu și chiar de regina Maria. Nu și-a făcut probleme că, prin atitudinea lui, Ion I.C. Brătianu putea să diminueze personalitatea regelui României. Cunoștea realitatea și o recunoștea ca atare. în momentele de mare tensiune îl podideau lacrimile și nu mai era în stare să poarte o discuție coerentă.

Trecerea anilor și dobândirea experienței de conducere nu au schimbat felul de a fi și atitudinea politică ale regelui Ferdinand. Deși după războiul din 1916-1919 și făurirea Marii Uniri dobândise un real prestigiu, Ferdinand n-a făcut efortul de a ieși de sub tutela lui Ion I.C. Brătianu și de a promova o politică proprie. Era convins că Brătianu era „zodia bună” a României și ca atare a mers „pe mâna” lui. Alexandru Averescu i se părea rigid și afișa un aer de superioritate (era eroul necontestat de la Mărăști), Ion Mihalache nu-i inspira încredere, suspectându-1 de gânduri revoluționare, Alexandru Marghiloman rămăsese fără partid. La un moment dat, prin 1919-1920, simpatia lui Ferdinand se îndreptase spre luliu Maniu, dar spiritul opoziționist al acestuia i-a displăcut, iar refuzul președintelui Partidului Național de a participa la actul încoronării de la Alba Iulia (octombrie 1922) l-a mâhnit adânc și l-a „scos de la inimă” pe fruntașul ardelean.

Deși a dorit din tot sufletul pacificarea spiritelor politice și realizarea unui guvern de concentrare, prin colaborarea principalelor partide, regele Ferdinand n-a reușit în acțiunea sa, rămânând, până la sfârșitul vieții, „prizonierul” lui Ion I.C.

Brătianu, al reginei Maria și al lui Barbu Știrbey.

Atât Carol I, cât și Ferdinand au fost *oameni ai datoriei* Slujirea și înălțarea statului in fruntea căruia s-au aflat a fost

81 I.G. Duca, *Memorii,* vol. I, p. 12.

133 idealul lor suprem. Ambii și-au legat numele de câte un război istoric pentru România: Carol de cel pentru independență, Ferdinand de războiul pentru unitatea națională. Printr-o coincidență frapantă, și domnitorul Carol și regele Ferdinand au fost comandanți ai armatelor româno-ruse.

Carol I a acționat in timpul războiului din 1877-1878 ca un adevărat comandant de oști, s-a implicat direct in toate actele de decizie, și-a impus concepția privind desfășurarea operațiunilor militare. Ferdinand a fost comandantul de căpetenie al armatei, dar, spre deosebire de unchiul său, a încredințat conducerea efectivă a operațiunilor unor generali, el participând numai la elaborarea deciziilor și la armonizarea relațiilor dintre comandanții de armată. A petrecut săptămâni în șir pe front, a analizat situațiile ivite, a adresat cuvinte de îmbărbătare ostașilor, a înmânat personal decorații.

De la 1866 până la 1927, România a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, pe multiple planuri. La această dezvoltare un rol important l-au avut *reforma agrară și cea electorali*

Carol I a înțeles târziu, după marea răscoală țărănească din 1907 - înăbușită în sânge de armata al cărei comandant suprem era - necesitatea reformelor. A fost nevoie de spiritul persuasiv dar ferm al lui Ion I.C. Brătianu pentru ca regele Carol I să accepte ideea revizuirii Constituției în scopul înfăptuirii celor două reforme. Ferdinand a înțeles necesitatea acestora, s-a pronunțat ferm în favoarea realizării lor, în discursuri adresate ostașilor pe front, apoi, in martie 1918, a cerut ca domeniile Coroanei și proprietățile sale să fie

supuse regimului de expropriere stabilit prin Constituție.

Din punctul de vedere al *sacrificiilor personale* pentru interesele generale ale statului, Ferdinand a avut mai mult de suferit. El a fost nevoit să renunțe la proiectata căsătorie cu Elena Văcărescu și să-și boteze copiii potrivit religiei ortodoxe. Acest fapt i-a atras excomunicarea de către papă, precum și interzicerea sfintei împărtășanii. Pentru Ferdinand, un catolic convins, aceasta a fost o mare lovitură, pe care a resimțit-o până în preajma morții. în Consiliul de Coroană din 1916, regele Ferdinand s-a pronunțat pentru intrarea României în 134 război alături de Antanta, împotriva Germaniei, țara sa de origine. A făcut-o cu durere în suflet, dar cu conștiința că-și îndeplinea datoria față de poporul în fruntea căruia se afla.

Fără a face o evaluare a calităților și defectelor lui Carol I și ale lui Ferdinand I se cuvine o precizare asupra modului în care cele două personalități au fost prezentate de *presa vremii.* In mod cert, presa antimonarhică și republicană a cunoscut în vremea lui Carol I o adevărată înflorire, fiind vorba nu de foi obscure, fără audiență, ci de ziare de mare tiraj, precum „Adevărul", „Românul", „Lupta", „Facla" etc. Ea s-a redus, și apoi, după 1916, aproape a dispărut sub Ferdinand I. Explicația nu constă în superioritatea celui de-al doilea rege al României față de primul, ci în evoluția stării de spirit, de la rezervă sau opoziție la acceptarea monarhiei străine, ca urmare a activităților concrete desfășurate de exponenții acesteia, a înțelegerii faptului că era o instituție necesară și utilă pentru statul român.

Se mai adaugă un element care nu poate fi neglijat: în 1884 s-a modificat Constituția, introducându-se, cu acel prilej, o prevedere potrivit căreia atacurile de presă „ce s-ar comite contra persoanei regelui și a familiei regale" se judecau după dreptul comun[82], ele nemaifiind considerate opțiuni politice protejate de lege. în timpul lui Carol

I, aplicarea acestui articol s-a realizat cu dificultate, dar sub regele Ferdinand cenzura preventivă a acționat efectiv, astfel că atacurile împotriva regelui și a familiei sale au fost interzise.

Contemporanii au recepționat în chip diferit *moartea* lui Carol I și a lui Ferdinand I. Declanșarea războiului mondial în 1914 l-a pus pe Carol I într-o situație extrem de dificilă. La Consiliul de Coroană el s-a pronunțat în mod clar pentru intrarea României în război alături de Puterile Centrale, dar marea majoritate a participanților a optat pentru neutralitate. Ca rege constituțional, Carol I a trebuit să se supună acestei decizii. în momentul decisiv, el nu și-a putut impune punctul de vedere în problema politicii externe a României, fiind nevoit să țină seama de atitudinea opiniei publice, a prin-

82 „Monitorul oficial", nr. 51 din 8/20 iunie 1884.

135 cipalilor lideri politici. La 1866, dinastia străină fusese adusă pentru ca românii să-și facă auzit glasul in fața Europei, și principele Carol a știut să se impună, spre binele țării in fruntea căreia se afla; la sfârșitul domniei, în 1914, regele Carol I apărea ca o piedică în calea realizării idealului național. în mod cert, între opțiunea regelui și cea a poporului român intervenise o ruptură politică și psihică.

Carol I a trăit ultimele luni de viață într-o stare de spirit extrem de negativă. „Stătea închis în cabinetul său de lucru și nu vedea mai pe nimeni"§§§ - își amintea I.G. Duca. Reprezentanții Puterilor Centrale îl hărțuiau continuu și în mod brutal. Același I.G. Duca scria: „în sufletul lui se petrecea o întreagă tragedie. Nu știa ce să facă: Să asculte țara, să tragă sabia împotriva patriei sale de origine, împotriva Germaniei, scumpă inimii sale - dar nu-1 lăsa conștiința. I se părea un paricid. Să

---

§§§ **I.G. Duca, *op. cit*, vol. I, p. 87.**

abdice, să părăsească puterea pe care o iubea, opera lui de aproape o jumătate de veac, la urma urmei viața lui - simțea că este peste puterile lui. Se zbătea sărmanul îngrozitor. Nu dormea nopți întregi, slăbea, era un chin fără de ieșire. Toate îl dureau, îl dureau pe el, obișnuit de atâția ani numai cu adulațiuni, îl durea izbucnirea țării împotriva lui, îl dureau sfâșierile din sânul familiei sale până atunci atât de disciplinată, îl dureau toate presiunile miniștrilor Puterilor Centrale în care vedea mereu ascunsă, în formule politicoase, învinuirea intimă de trădare, îl durea răzvrătirea oamenilor politici până ieri atât de supuși voinței sale atotputernice. Era lovit în afecțiunile, în iluziile, în ambițiile lui, în totul”**********.

După 48 de ani de domnie, Carol I trăia o adevărată tragedie personală, iar țara o stare de tensiune. Regele a murit subit în noaptea de 26/27 septembrie 1914. în momentul când s-a aflat acest sfârșit, sentimentul general al opiniei publice românești a fost acela de ușurare pentru faptul că dispăruse principala stavilă in calea alianței Romămei cu Antanta. Mihail Manoilescu nota în memoriile sale: „în clipa când s-a răspândit vestea morții regelui, a fost - în ciuda oricărei decențc - o bucurie cum numai tineretul, totdeauna dis-prețuitor de forme, poate să arate. Toți eram fericiți că moartea bătrânului rege însemna căpătarea libertății pentru România de a merge împotriva Austro-Ungariei” .

Sfârșitul regelui Ferdinand a fost precedat de o lungă suferință, receptată de opinia publică cu un sentiment de compasiune pentru omul drept, loial, care era măcinat de o boală incurabilă. Dispariția lui era privită cu îngrijorare, deoarece la tron urma un copil, tutelat de o Regență, care nu putea să se

****

Ibidem, **p. 88.**

bucure de autoritatea și prestigiul suveranului.

Ferdinand însuși era adesea frământat de regretul că Hui său mai mare, Carol, renunțase la prerogativele de moștenitor, iar el, în calitate de suveran, a trebuit să taie „creanga putredă" din arborele dinastiei. Era întristat și de faptul că luptele dintre partidele politice se desfășurau in aceeași atmosferă tensionată, de negare reciprocă, de acuzații și insulte publice. Mult doritul guvern de concentrare, pentru care stăruise atât de mult, și care păruse a se înjgheba în iunie 1927, dăduse faliment. La putere se afla tot Partidul Național-Liberal cu atotputernicul lui șef, Ion I.C. Brătianu, contestați vehement de întreaga opoziție și de o mare parte a opiniei publice. Așadar, în țară nu era liniște, nici în privința situației dinastiei, nici a vieții politice în general. Totuși, el, ca rege, își făcuse datoria față de țară, pusese interesele României mai presus de cele personale, murea cu conștiința că lasă în urma sa o operă durabilă.

Desigur, este greu de comparat o domnie de 48 de ani (a lui Carol I) cu una de 13 ani (a lui Ferdinand), mai ales că și contextul istoric a cunoscut mutații substanțiale în cele șase decenii. Dar este limpede că personalitatea fiecăruia și-a pus *amprenta asupra istoriei românilor,* influențând-o.

Carol I și-a legat numele de Independența României, proclamată la 9 mai 1877 și cucerită apoi pe câmpul de luptă, la Plevna, Rahova, Vidin etc. A contribuit la modernizarea statului român, la structurarea unei vieți politice întemeiată pe partide politice solide și pe rotativa guvernamentală. A acor-

85 Mihail Manoilescu, *Memorii,* vol. I, p. 22.

 dat prea puțină atenție problemei agrare, sau nu i-a înțeles gravitatea, fapt ce a dus la tragedia din 1907, in timpul căreia armata a trebuit să tragă în țăranii răsculați.

Ferdinand I a fost „întregitorul de țară", sub

sceptrul său realizându-se Marea Unire din 1918 - cel mai important act din istoria poporului român. A devenit primul rege al tuturor românilor. A fost omul reformei agrare - „regele țăranilor” -, al celei electorale și al acțiunilor vizând consolidarea statului național unitar român. Nici domnia lui n-a fost lipsită de convulsiuni sociale - mai ales în anii 1918-1920 -, dar ele nu au atins intensitatea din vremea predecesorului său.

în 1914, când Ferdinand a urcat pe tron, România avea 7,7 milioane de locuitori și 137 000 km pătrați; în 1927, la moartea sa, țara număra 17,1 milioane locuitori și avea 295 049 km pătrați. Dintr-o țară mică, România ajunsese un stat cu mărime medie în Europa (locul 8 după numărul de locuitori și locul 10 după suprafață). în cei 13 ani de domnie România a cunoscut mari progrese pe toate planurile - cultural, politic, economic -, un dinamism cu adevărat remarcabil, care demonstra în mod grăitor vocația constructivă și inteligența poporului român, cu care regele Ferdinand s-a identificat.

1. CUVÂNTARE LA ACADEMIA ROMÂNĂ
(16 marile 1890)

Cu inima pătrunsă de recunoștință am ascultat cuvântarea prea iubitului meu unchi și la rândul meu, dar numai îndemnat de rege, îndrăznesc a rosti câteva cuvinte înaintea acestei adunări de bărbați învățați, în mijlocul cărora pentru întâia oară am onoare de a mă afla.

Este în același timp și o datorie din partea mea de a lua cuvântul spre a exprima adâncul meu sentiment de recunoștință pentru marea distincție ce Academia mi-a făcut, proclamându-mă membru onorific al acestui așezământ de cultură națională, unde tinerețea mea neincercată să se călăuzească de nepieritoarele lumini ale științei.

Am avut fericirea că s-au îngrijit de timpuriu a mă învăța frumoasa limbă românească, și mi-a fost drag să o învăț, pentru că ea mi-a înlesnit cunoașterea de aproape a literaturii populare, a datinilor, a obiceiurilor, dar mai ales a bogatei istorii a neamului românesc.

Am putut citi și înțelege astfel numeroase publicații ale Academiei, care mi-au arătat cât de mult s-a făcut pentru propășirea științelor și literelor în România. De câte ori am avut aceste scrieri înaintea ochilor, am zărit ca o vedenie minunată icoana țării însăși;

***Extras din lucrarea Cuvântări de Ferdinand [regele României. 1889-1922,* București, 1922.**

licărind altădată ca o scânteie luminoasă pe cerul răsăritean, crescu de atunci din zi în zi, se mări plină de vlagă și de fală ca o stea cu raze limpezi pe malurile Dunării și țărmul Mării Negre.

Iubitul meu profesor, d-l Păun, mi-a insuflat neîncetat dragostea pentru istoria națională încredințat fiind că spre a putea ști bine cine e și cât prețuiește un popor, trebuie negreșit și mai presus de toate să se cunoască trecutul său. De aceea m-am îndeletnicit de a citi cu multă luare aminte monumentele noastre istorice.

Datoresc și eu ca toți românii o vie recunoștință d-lui Kogălniceanu, astăzi venerabilul președinte al Academiei, care m-a întâmpinat cu așa de bine simțite cuvinte, căci prin culegerea și tipărirea cronicelor noastre mi-a ușurat apropierea de aceste comori de mari învățăminte, izvoare nesecate de fapte strălucite și de mândrie națională.

Cum să nu fim oare mândri, când citind acolo despre luptele vitejești și glorioase cu toți cei mai cumpliți ai noștri vrăjmași, când întâlnim numele și faptele atâtor voievozi însuflețiți de iubirea de moșie până la jertfă? în toate vremile au trăit români și pe tron și in rândurile poporului, care nu au uitat, precum zice Enăchiță Văcărescu:

Creșterea limbii românești Și-a patriei cinstire.

Câte lucruri de cel mai mare interes nu am găsit, cu o firească și iertată mirare pentru mine, în toți cronicarii, dar mai cu seamă in cei doi mai de frunte, Miron Costin și Ioan Neculce! Cu deosebire Neculce. M-a fermecat cu limba-i curată, cu stilul împodobit cu icoane pipăite și cu așa de sănătoase povețe. Cele patruzeci și două de cuvinte - cum le numește el - de la începutul cronicii sale, sunt ca o galerie de cadre mici, dar cu măiestrie zugrăvite, pe care ochiul nu se mai satură privindu-le. Câte chipuri vii, fapte, legende, cugetări înțelepte in fiecare din ele!

Atunci am înțeles cum și de ce el a insuflat talentul unui Alecsandri, unui Bolintineanu. Dintre toate însă mi-au dat de gândit viața și întâmplările lui Milescu-

Cârnul, învățătorul lui Petru cel Mare, purtătorul numelui român până în Suedia, unde scria latinește; și până în China - Țara Chitailor - ca sol al Rusiei; și când aceasta? într-un timp în care puțini s-ar fi gândit că în România se pot dezvolta asemenea oameni **140** învățați și cu înalte destoinicii sufletești. Apoi dacă două, trei sute de ani focul sfânt al științei ardea cu atâta lumină în țara noastră, din sânul căreia se năștea un Petru Cercel, domn întreg la minte și poet plăcut, apoi Cantemirii, unul istoriograf mare, altul poet nu mai puțin mare; un Neagoe Basarab care înalță pe malul Argeșului cel mai măreț locaș Dumnezeesc, vestit în toată lumea; cum să nu punem cea mai nestrămutată credință în viitorul țării noastre, binecuvântată de Dumnezeu, în care nici împilările dușmanilor, nici întunericul unor vremi amare, n-au putut înăbuși izbucnirea geniului național. Când privesc înapoi la șirul atâtor fapte mărețe, pilde și dovezi vii, ale puterilor neamului românesc, cum să nu fiu mândru că soarta m-a adus în această frumoasă țară, înzestrată cu atâtea daruri și cu mare viitor. Mă voi sili dar a învăța neîncetat, a mă lumina și a asculta povețe bune, spre a putea fi folositor noii mele patrii, care m-a întâmpinat cu atâta căldură, arătându-mi atâta iubire.

O dovadă nouă, cu deosebire măgulitoare pentru mine am primit-o astăzi prin înscrierea mea ca membru onorific al Academiei. încă o dată vă exprim adânca mea mulțumire pentru această înaltă distincție de care mă voi sili a mă arăta pururea vrednic.

2. SCRISOARE CĂTRE PREȘEDINTELE SENATULUI LA ÎNȘTIINȚAREA DESPRE ÎNSCRIEREA CA MEMBRU AL ACESTUI ÎNALT CORP LEGIUITOR

(27 martie 1889)

Domnule Președinte,

Am primit cu o vie satisfacție scrisoarea d-voastră prin care m-ați incunoștiințat că Senatul Român, în ședința de la 14 martie curent m-a înscris, conform art. 76 al Constituției, ca moștenitor prezumptiv al Coroanei, în lista membrilor acestui înalt corp.

îmi fac o plăcută datorie a răspunde la comunicarea d-voastră că iau act cu vie mulțumire de hotărîrea luată de această adunare, la ale cărei lucrări voi fi fericit de a lua parte.

în curând mă voi întoarce în România și astfel voi avea ocazia de a vă exprima personal, atât d-voastră, d-le președinte, cât și tuturor d-lor senatori, colegii mei, recunoștința și bucuria de care sunt cuprins pentru acest act a cărui amintire va fi pururea scumpă inimii mele și care totodată îmi impune obligațiuni atât de mari către țară, către rege, scumpul meu unchi, și către regina care mi-a dat totdeauna dovezi de adevărată afecțiune și pe care nu voi înceta de a o privi și a o iubi ca pe o mamă.

In așteptarea zilei fericite de a mă găsi în mijlocul d-voastră, fiți bine convins, d-le președinte, că toate actele mele vor fi însuflețite de cea mai adâncă iubire de țară pe care mă voi sili a o servi din toate puterile mele, luând călăuză pilda marilor săi domni din trecut, inspirându-mă de frumoasele amintiri ce au lăsat, și având neîncetat sub ochi nobilele exemple ale regelui Carol I și ale reginei Elisabeta; astfel sper a corespunde încrederii și așteptărilor poporului român.

Hotărîrea Senatului mi-a fost cu atât mai plăcută că a fost luată în ziua aniversară a proclamării Regatului, care a încoronat independența țării, datorită sângelui generos al acestei viteze armate, în rândurile căreia sunt mândru de a mă prenumăra.

Vă rog, d-le președinte, să primiți pentru d-voastră și pentru toți d-nii membri ai Senatului, o dată cu călduroasele mele mulțumiri și expresiunea sentimentelor mele de înaltă stimă.

3. DISCURS LA DEPUNEREA JURĂMÂNTULUI CA REGE AL ROMÂNIEI

(28 septembrie 1914)

Chemat prin grația lui Dumnezeu și voința națională de a fi urmașul marelui întemeietor, care mi-a lăsat ca sfântă moștenire simțămintele de iubire și credință ale unui întreg popor, **142** găsesc în dragostea mea pentru neam puterea de a păși fără șovăire spre îndeplinirea marei, dar grelei mele sarcini.

Pilda aceluia pe care îl plângem toți ca pe un părinte și convingerea că numai printr-o neîncetată propășire se poate asigura viața trainică a unui popor îmi vor fi călăuză in sforțările mele spre a-mi jertfi întreaga muncă a vieții pentru dezvoltarea puterilor acestui stat.

In îndeplinirea acestei înalte datorii, pe care o îmbrățișez cu neclintită credință și nestrămutată dragoste, stă cea mai dulce mulțumire ce o pot dobândi. Printr-însa aduc cel mai mare prinos de recunoștință aceluia a cărui amintire e cea mai scumpă legătură între țară și casa mea.

în rodnica domnie care face mândria istoriei noastre, primul rege al României a găsit cel mai puternic sprijin în unirea tuturor românilor in jurul tronului ori de câte ori împrejurări mari impuneau această datorie. Sunt sigur că, însuflețiți de același înalt patriotism, românii vor ști și în viitor să dea tronului și țării unirea in cugetare și in acțiune, care este singura chezășie a unei sănătoase propășiri naționale.

Dumnezeu, care după atâtea grele încercări a binecuvântat munca acelora care s-au devotat binelui acestui neam, nu va lăsa să scadă ceea ce cu atâta trudă s-a clădit și va ocroti, cu dragoste pentru acest popor, munca fără preget ce sunt hotărît ca bun român și rege să închin iubitei mele țări.

4. PROCLAMAȚIE LA DECLARAREA RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

(15 august 1916)

Români,

Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pe viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor.

Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii lui.

După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci.

în noi, în virtuțile, în vitejia noastră, stă putința de a le reda dreptul ca într-o Românie întregită și liberă de la Tisa până la Mare, să propășească în pace potrivit datinilor și aspirațiilor gintei noastre.

Români,

însuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărîți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credință neclintită în menirea lui.

Ne vor răsplăti roadele glorioase ale izbândei.

Cu Dumnezeu înainte!

Ostași,

V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, a căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna.

Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit.

144

O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să-i îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră.

Arătați-vă deci demni de gloria străbună.

De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi.

5. CUVÂNTARE CĂTRE ARMATA a Il-a

(22 martie 1917)

Ostași,

Cu inima plină de nădejde vă salut azi pe voi, ostași din Armata a Il-a, care de mai multe luni ați opus rezistență nebiruită tuturor încercărilor vrăjmașului de a rupe liniile noastre; voi stați aici ca la un post de onoare, păzitori neobosiți ai hotarului țării, expuși la atacurile unui vrăjmaș care în trufia lui crede că toate trebuie să se închine lui, că toate drumurile, toate ușile sunt deschise lăcomiei sale de stăpânire; prin vitejia voastră bărbătească l-ați învățat că pe-aici nu se trece.

Am venit azi între voi să vă aduc prinosul meu de

recunoștință pentru modul cum v-ați luptat până acum și să împart acelora care s-au distins in deosebi răsplata pentru faptele lor, dar mulțumirea mea vă îmbrățișează pe voi toți care v-ați condus ca niște ostași vrednici de dragostea ce țara vă poartă și de Ia care țara și regele vostru mai așteaptă multe fapte eroice.

Dincolo, in ținuturile bogate, dar pustiite acum stau frații noștri și suferă sub jugul nemilos al unui vrăjmaș, care fără cruțare a cotropit o mare parte a iubitei noastre țări și care suge până la cea din urmă picătură de viață a unei populații chinuite și batjocorite in cele mai sfinte sentimente ale ei.

Acolo zac sub țarinile sfințite de sângele lor mii de viteji care și-au dat viața pentru mărirea patriei. Ei toți așteaptă de la voi să goniți din pământul românesc armatele vrăjmașe, să infigeți drapelele voastre victorioase iarăși în pământul strămoșesc.

Vă mai așteaptă lupte grele, căci drumul este lung, dar cu ajutorul lui Dumnezeu il veți străbate ca biruitori.

Vouă, fiilor de țărani, care ați apărat cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul în a da pilda; vi se va da și o largă participare la treburile statului.

Arătați-vă, scumpii mei ostași, demni de încrederea ce țara și regele vostru pun în voi și îndepliniți-vă ca până acum datoriile voastre cu sfințenie.

Să trăiască scumpa noastră țară și viteaza ei armată, nădejdea și fala ei!

6. CUVÂNTARE LA DEPUNEREA JURĂMÂNTULUI PRIMULUI CONTINGENT AL SOLDAȚILOR ARDELENI ȘI BUCOVINENI

(8 iunie 1917)

Vouă, fraților ardeleni și din Bucovina, care ați venit între noi din pribegie, care după multe și crude suferințe sufletești ați pășit pe pragul casei părintești, vă zic azi din adâncul inimii *bine ați venit.*

Prin jurământul solemn ce ați depus înaintea lui Dumnezeu, înaintea drapelelor acestora, care vă vor arăta drumul spre libertate înaintea camarazilor noștri care s-au luptat, care au sângerat pentru înfăptuirea idealului nostru național, v-ați legat cu un lanț indisolubil de patria mamă; ați pus sufletul și sângele vostru în serviciul cauzei sfinte, ce împreună cu voi am îmbrățișat-o cu inimă curată, cu voință de fier.

Trăim niște momente frumoase, niște clipe de bucurie, de înălțare sufletească.

Vouă, țara vă spune „ *bine ați venit",* căci în voi vede întâile raze ale unui soare nou ce răsare din întuneric; pe voi orașul acesta, unde s-a înfăptuit Unirea Principatelor, vă salută cu iubire ca pe întâii soli ai unirii neamului; armata, în a cărei familie ați intrat azi, vă primește cu brațele deschise ca pe niște frați de mult așteptați, căci știe că inima voastră bale spre biruință, că brațul vostru este oțelit prin luptă; pe voi, regele, căruia i ați jurat credință, vă privește cu dragoste și cu încredere, căci în sosirea voastră salută chezășia cea mai puternică, că visul atâtor veacuri se va înfăptui, că dorul unui neam întreg, în sfârșit, se va stinge.

Vouă, fraților de dincolo, ardeleni și bucovineni, vă zic: „înainte cu Dumnezeu"; uniți sforțările voastre cu ale fraților din țară; călăuziți steagul nostru național

peste munți, unde milioane de frați așteaptă plini de nădejde dezrobirea de un jug asupritor. Biruința va fi a noastră și cu ea libertatea și fericirea și atunci vom fi un singur și strâns unit popor de frați nedespărțiți întotdeauna.

7. ORDIN DE ZI CĂTRE OSTAȘII DE PE FRONTUL ROMÂN

(12(25 august 1917)

Luptele crâncene ce s-au dat în timpul ultimelor săptămâni de către trupele ruso-române puse sub comanda mea au dat din nou la iveală însușirile ostășești ale armatelor aliate pe frontul român. După ce bravele mele regimente din Armata II, cot la cot cu vitejii lor frați de armă din Armata IV rusă, au alungat vrăjmașul din pozițiile ținute atâta timp, Armata I, împreună cu corpurile VIII și VII ruse au știut să țină în respect valurile inamice ce încercaseră a rupe frontul nord de Focșani. Mărăști, Mărășești, Panciu și Oituz pentru Armatele I și II române și pentru Armata IV rusă sunt niște nume care

constituie titlurile de glorie pentru trupele ce au luptat și sângerat acolo.

Cu piepturile voastre ați ridicat un zid mai tare decât granitul. Voința voastră, vitejia copiilor țărilor noastre aliate au pus o stavilă puhoiului vrăjmaș ce a vrut să se reverse asupra câmpiilor Moldovei pentru a purta valurile sale și mai departe până în sânul Rusiei.

Cu mândrie mă uit la voi și vă aduc mulțumirile mele călduroase și recunoștința mea ofițerilor și trupei care v-ați purtat atât de bravi. Onoare acelora care și-au lăsat viața pentru apărarea patriei lor.

Ne mai așteaptă noi lupte, noi sforțări și noi jertfe

ni se impun căci vrăjmașul tot mai își ține capul sus. Nu uitați nici o clipă că drumul spre biruință duce numai intr-o singură direcție: înainte; numai învingând pe vrăjmaș puteți realiza străduințele voastre. Ați dovedit până acum că puterea voastră de rezistență e mai tare ca năvălirile vrăjmașului, iar vitejia voastră mai mare decât numărul lui. Va veni momentul când voi veți fi năvălitori, când veți purta drapelele voastre înainte pentru a alunga vrăjmașul de pe pământul care nu este al lui, căci cât timp mai are un picior pe pământul vostru biruința nu e desăvârșită.

Vitejia ce ați arătat până aici îmi dă dreptul să privesc cu încredere în viitor, căci luptăm pentru bunurile noastre cele mai sfinte și cauza noastră e dreaptă, de aceea și biruința trebuie să fie a noastră.

8. SCRISOARE CĂTRE PREȘEDINTELE SFATULUI ȚĂRII DIN BASARABIA

(28 martie 1918)

Cu adâncă emoție și cu inima plină de bucurie am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național ce se deșteptase atât de puternic în timpurile din urmă în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit, **148** prin votul înălțător al Sfatului Țării, o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zile de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd după o sută de ani pe frații basarabeni revenind iarăși la patria-mumă. Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri domniilor-voastre și Sfatului Țării ale cărui patriotice sforțări au fost încoronate de succes.

în aceste momente solemne și înălțătoare pentru patrie, de aici înainte comună, vă trimit la toți cetățenii din noua Românie de peste Prut regescul

meu salut, înconjurându-vă cu aceeași inimoasă și caldă iubire părintească.

9. SCRISOARE CĂTRE ADMINISTRATORUL DOMENIILOR COROANEI

(17/30 martie 1918)

împrejurări vrăjmașe au împiedicat până acum parlamentul să desăvârșească opera reformelor constituționale.

Astăzi, când vitejii noștri ostași, care cu atâtea jertfe și atâta sânge au apărat pământul strămoșesc, se întorc la căminele lor, voiesc ca pe Domeniile Coroanei, ca și pe proprietățile mele, ei să se bucure fără întârziere de foloasele pe care le asigură principiile sancționate de mine în Constituție.

In acest scop, până ce noi legi vor putea permite împroprietărirea lor definitivă, doresc ca pe aceste Domenii ei să fie deja sub formă de obște și de arendă, puși de îndată în folosința pământurilor ce li se vor cuveni.

în aducerea la îndeplinire a acestei hotărîri a mea se va ține seama în primul rând de luptătorii care se întorc de sub drapel și de familiile acelora care și-au istovit viața în serviciul patriei.

Veți binevoi, potrivit cu aceasta, să alcătuiți un proiect de organizare a obștilor, astfel ca funcționarea lor să poată începe imediat ce situația generală o va face cu putință.

10. PROCLAMAȚIE CĂTRE ARMATĂ LA MOBILIZAREA DIN 27 OCTOMBRIE 1918

Ostași,

Ora mult așteptată de toată suflarea românească și in deosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat în sfârșit, după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim, împreună cu ele, pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie.

Sufletele acelor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare; privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fiii ei, camarazii voștri de armă din biruitoarele armate franceze și engleze, care vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăști și Mărășești; arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca prin avântul vostru să le aduceți liberarea din jugul străin.

Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc viață pașnică și fericită.

înainte deci cu vitejia strămoșească.

Dumnezeu este cu noi.

11. SCRISOARE CĂTRE IANCU FLONDOR, PREȘEDINTELE CONGRESULUI GENERAL AL BUCOVINEI

(29 noiembrie 1918)

Salut cu o nespusă bucurie actul măreț prin care Congresul General al Bucovinei, ca expresiune a voinței poporului întreg

 al acestui vechi pământ românesc, a hotărit unirea completă a Bucovinei cu Regatul român.

Din adâncul sufletului meu mulțumesc proniei cerești că mi-a îngăduit ca sub domnia mea, fiica răpită acum 144 ani să se întoarcă la sânul țării mume, aducând noi forțe pentru propășirea neamului.

In această clipă înălțătoare gândul meu se îndreaptă către oamenii patrioți, care cu toate suferințele îndurate în cursul vremurilor au știut să țină vie în inimile poporului memoria lui Ștefan cel Mare și Sfânt și sentimentul național, pregătind astfel fără șovăire și însuflețiți de un cald patriotism, ziua binecuvântată de azi.

Cu adâncă recunoștință primesc dar în numele poporului meu alipirea Bucovinei la Regatul român, asigurând populația Bucovinei că în mine va găsi mereu un sprijin tare și o dragoste părintească.

12. CUVÂNTARE LA INTRAREA TRIUMFALĂ ÎN CAPITALA ROMÂNIEI MARI

(18 noiembrie /1 decembrie 1918)

Cu cea mai vie bucurie primesc tradiționala pâine și sare ce-mi aduceți cu urările de bună sosire din partea Capitalei. Această veche datină are azi o deosebită semnificare, când după doi ani de suferință și de dureri mă întorc cu vitejii mei ostași, împreună cu credincioșii noștri aliați, spre a sărbători, împreună cu iubitul meu popor, biruința dreptății și a culege roadele unele nestrămutate credințe în ursita neamului românesc.

Știu cât de mult a suferit populația Capitalei în acești doi ani de cotropire, dar tot așa știu că masa mare a ei a îndurat apăsarea unei soarte crude cu demnitate și inimă credincioasă și că nu a șovăit nici un minut în sentimentele ei de credință și de iubire de țară și de tron. Bucuria mea de a mă găsi iarăși în

mijlocul iubiților mei bucureșteni este cu atât mai mare, că părăsindu-i cu sufletul mâhnit, azi îmi este dat de a reveni cu veselie în inimă între zidurile Capitalei unei Românii mai mari și mai puternice.

Primirea atât de caldă și frumoasă ce-mi faceți mie, reginei și vitejilor mei ostași, drept expresie a sentimentelor voastre de credință, va lăsa în inima noastră o amintire din cele mai duioase, pentru care voi fi pururea recunoscător.

13. CUVÂNTARE CU OCAZIA PRIMIRII ACTULUI DE UNIRE A TRANSILVANIEI

(1/14 decembrie 1918)

în numele românilor din vechiul Regat, din Basarabia și din Bucovina, astăzi uniți, cu profundă recunoștință primesc hotărîrea fraților noștri de peste Carpați de a săvârși unitatea națională a tuturor românilor și declar pe veci unite în Regatul român toate ținuturile locuite de români de la Tisa până la Nistru.

Cu dragoste nețărmurită mi-am închinat viața scumpului meu popor, plin de credință în menirea lui istorică.

Prin lupte și prin jertfe Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim azi aspirațiile noastre cele mai sfinte. Mulțumindu-i din adâncul sufletelor, ne îndreptăm gândurile către cei care cu sângele lor au clădit noul temei al dezvoltării noastre naționale.

Prin devotament neclintit pentru opera lor le vom arăta recunoștința noastră, prin el vom asigura roadele binefăcătoare ale crudelor încercări.

Pe acest temei al unei puternice democrații și al vieții frățești între popoare, vom răspunde totodată simțămintelor aliaților noștri alături de care am luptat

pentru marea cauză a dreptății și a libertății în lume.

Să trăiască România pe veci unită!

14. CUVÂNTARE LA ACADEMIA ROMÂNĂ (14 mai 1919)

Evenimentele războinice ne-au împiedicat să prăznuim, așa cum am fi dorit, în anul 1916, jubileul Academiei Române. O putem face azi, cu inimă recunoscătoare către pronia cerească, când visul atâtor generații de vrednici români s-a înfăptuit. Am venit dar, cu deosebită bucurie, in mijlocul domniilor-voastre, împreună cu regina și principele moștenitor, ca după acești ani de lupte grele și mari să reluăm firul însemnatelor preocupări de cultură ale Academiei Române, sărbătorind roadele unei activități de jumătate de secol.

în lupta sfântă pentru unirea tuturor românilor, Academia Română și-a avut partea ei importantă pe terenul cultural; de aceea izbânda țării este și izbânda ei. Când, din imboldul lui N. Crețulescu și al lui C.A. Rosetti, s-au pus bazele Societății Literare cu scopul de a se ocupa mai ales de limba și literatura română, alegerea întâilor membri ne arată gândul de înalt patriotism ce a călăuzit generația din 1866, care, bine încredințată că numai pe baza unității de limbă și cultură se poate clădi trainic viitorul unei națiuni, a reunit în cercul restrâns al viitoarei Academii pe bărbații luminați din toate ținuturile românești și astfel România Mare de azi își găsea de o jumătate de secol patria comună sub acoperișul tânărului așezământ.

Aruncând privirile asupra istoriei noastre, rămânem uimiți cum neamul românesc a putut ieși biruitor din atâtea greutăți, din atâtea primejdii, și cum n-a fost înghițit de prăpastia ce adeseori se deschidea în drumul lui. Citind și recitind însă poezia populară găsim cheia acestei extraordinare puteri de

împotrivire. în doinele și cântecele lui se oglindește toată durerea acestui popor, care cu atâta trudă s-a luptat cu vremurile întunecate ce stânjeneau zborul lui spre soare, dar în clipele de cele mai negre restriște, tot din poezia populară trăgea nădejdea într-un viitor mai fericit; în ea găsea forțe noi care îl îmbărbătau în lupta uriașă pentru existență. în ea se

putea citi, ca intr-o carte deschisă, toată gândirea, toată simțirea, întreaga filozofie atât de simplă și totodată atât de adâncă a unui popor care azi, ca plugar, trage brazda cea adâncă în ogorul său, punând într-însa toată nădejdea anului, mâine ca ostaș credincios țării și tronului, făcând scut din pieptul său, luptă și moare ca un erou, cu un zâmbet pe buze. I-am urmat la munca pașnică pe acești copii ai unui sol roditor și am admirat răbdarea lor; i-am văzut in luptă și am binecuvântat avântul lor; dar, când pe front am ascultat doinele lor, atunci în inima mea s-a înfipt încă mai tare convingerea nestrămutată că un popor care in toiul luptei își tălmăcește cugetul și simțirea în versuri, un atare popor nu poate pieri. Și multe din aceste poezii, culese sub bubuitul tunului, sunt așa de frumoase ca cugetare și ca limbă, că ele merită să fie cunoscute mai pe larg.

Academia Română, prin menirea ei, chemată să fie păzi- toarea credincioasă a limbii și a culturii naționale, in timpul când întemeietorul dinastiei, atât de strâns legat de institutul nostru științific, își închina toată munca pentru câștigarea neatârnării și clădirea Regatului, sprijinit fiind in opera sa de o pleiadă de bărbați luminați, dintre care un număr însemnat a fost podoaba acestei învățate adunări, Dumnezeu a binecuvântat munca domniilor-voastre atât de roditoare pe terenul istoric, științific și literar. Semințele aruncate cu credință și cu dragoste în ogorul înțelenit al culturii românești, în curgere de jumătate de veac și-au adus rolul însutit. Iar lupta pentru unitatea limbii ne-a condus, prin vitejia ostașului român, la sfărâmarea granițelor vitrege

dintre frați și la întregirea statului român în hotarele sale firești, până la marginile graiului românesc. Doina de jale a marelui poet Eminescu:

De la Nistru păn ' la Tisa, Tot românulplânsu-mi-s-a.

a vrut Domnul să se preschimbe în cântec de vitejie și biruință. Au căzut lanțurile care ne împiedicau mersul liber, s-au prăbușit hotarele care ne înăbușeau. Respira-vom în voie și mai larg, după măsura întregului nostru neam. Dar față de acest mare eveniment istoric al realizării visului de unire națională **154** a tuturor românilor în același stat, și datoriile noastre se sporesc într-o măsură neînchipuită. Cele mai grele probleme de organizare economică și culturală ne stau înainte și pentru a păși cu sorți de izbândă la sănătoasa lor dezlegare, se cere mai presus de toate unire in cugete și hotărire la muncă fără răgaz a tuturor forțelor ce ne-au rămas în urma grelelor jertfe ale războiului.

Nu mă îndoiesc că Academia Română, căreia i-a fost dat să lupte cu atâta spor în domeniul pașnic al culturii unitare române, ne va da și in viitor pilda înălțătoare a unirii tuturor la muncă pentru trainica așezare a României noi pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu.

15. CUVÂNTARE LA SIBIU

(31 mai 1919)

A vrut soarta, care era rezervată țării noastre, ca scopul pentru care legionarii romani au venit in țările dunărene și cele cuprinse în cercul Carpaților să fie în viitor o adevărată cetate a unei culturi latine și a unei forțe compacte în mijlocul popoarelor de alte neamuri.

Ca neamul românesc să ajungă acolo i-a fost dăruită de pronie o vitalitate care i-a mijlocit să

reziste tuturor vijeliilor ce s-au dezlănțuit asupra-i în cursul veacurilor și să păstreze însușirile proprii și credința nestrămutată că va ajunge acolo unde prin voia soartei drumul i-a fost indicat. Și ce era soarta? Soarta era ca toți care erau urmașii legionarilor să-și dea într-o zi mâna de frați. în decursul istoriei neamului nostru a fost un moment de nădejde că această menire a neamului să se realizeze: a fost un moment sub Mihai Viteazul că am putut spera că o să se înfăptuiască o Românie Mare așa cum înțelegem azi.

N-a vrut Dumnezeu să fie de lungă durată, dar în inimile urmașilor celor ce atunci luptau cu el și pentru el a trăit ideea aceasta sfântă. Vremurile au fost grele atât pentru Ardeal cât

și pentru vechiul Regat. Pare că epoca aceasta de luptă era trebuincioasă pentru a putea pregăti și ojeli brațul acestui popor pentru ca in clipa când va suna ora hotăritoare să aibă putere să înfăptuiască in adevăr ceea ce era dorința păstrată în suflet și ce era menirea dată de soartă.

Sunt recunoscător proniei cerești că mie mi-a fost dat nu numai să văd, dar să înfăptuiesc cu ajutorul ostașului român acest ideal care este unic în istoria noastră.

în călătoria făcută în frumoasele ținuturi am văzut ceva care rar se vede: am văzut credința unui popor și cea mai frumoasă răsplată pentru mine a fost dragostea cu care m-a înconjurat poporul acesta care atât de amar a suferit așa de multă vreme. Bucuria lui a fost bucuria mea.

Din toate unghiurile au alergat să-și arate sentimentele de credință și din Ardeal și din Banat și pot să vă asigur că fac tot ce este în puterea mea ca și dorința lor să fie realizată.

Am simțit mare emoție când am putut pipăi pulsul acestui popor și ceea ce mi-a spus el a fost adevărat și frumos - și mi-a dovedit loialitatea care a existat

întotdeauna în voi, ardelenii!

Unirea aceasta, făurită prin sânge vărsat pe câmpurile de luptă și prin credință, nu poate să nu fie atât de tare încât nici o forță să nu ne mai poată despărți.

Multă muncă stă în calea noastră, atâtea probleme ne stau înainte, sociale și economice, încât va trebui ca toți să ne dăm mâna frățește și toți uniți in suflet și in gând să muncim împreună.

In aceasta se va arăta cu adevărat unirea tuturor românilor, și sunt convins că așa va fi.

16. CUVÂNTARE LA INAUGURAREA UNIVERSITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN CLUJ

(1 februarie 1920)

Cu adâncă mulțumire sufletească am răspuns la inițiativa de a asista la sărbătoarea de azi; am considerat ca o datorie plăcută pentru regină și mine de a prezida la inaugurarea 156 Universității române din Cluj în ziua solemnă când un nou duh își face intrare în aceste ziduri.

Salut cu vie plăcere între oaspeții noștri pe savanții reprezentanți ai Universităților străine și pe acei ai Universităților și instituțiilor științifice din țară, care prin prezența lor au vrut să arate dragostea frățească ce o simt față de tânăra lor soră, aducându-i urări calde și simpatia lor imbărbătătoare pentru viitor, dând astfel acestei serbări culturale un caracter de solemnitate deosebită.

Un frumos obicei din vechime cerea celui ce avea să vorbească într-o ocazie solemnă, să-și înceapă cuvântul cu o binecuvântare: *sit orator antequam dictor*.

Socotesc că rare ori acest nobil sfat a fost mai potrivit ca în împrejurarea de față.

Ca un curat prinos al inimilor noastre recunoscătoare, ridice-se dar, duioasă și smerită,

închinăciunea noastră către vestitorii, înainte mergătorii și făuritorii acestei zile de glorie; către slăviții și din veac adormiții mucenici ai neamului acestuia, știuți și neștiuți, mari și mărunți, ca și către acest nemuritor sobor de morți ai războiului din urmă. Căci dacă bucuria de astăzi e numai a noastră, a celor rămași, meritul e al lor, al celor duși, al tuturor; de la Mihai, izbăvitorul dintru început, de la marii ostași ai gândului și faptei românești de aici, străjeri neadormiți ai limbii și legii, până la cel de pe urmă cioban și plugar sărac, care au păstrat cu îndărătnicie patrimoniul național, toți, dar absolut toți, au partea lor în opera de astăzi, in strălucita minune a României Mari, in hotarele Daciei Traiane, pe care nu le-a fost hărăzit s-o vadă, dar care, fără truda și jertfa lor de fiecare clipă, n-ar fi fost cu putință.

Când viteaza mea armată s-a aruncat peste munte, ea a putut găsi astfel în energia populației și în conștiința ei de neam sprijinul moral necesar biruinței; iar când pe urma oștilor biruitoare au descălecat dascălii și cărturarii Regatului meu, ei au aflat nestinsă vatra de foc sacru pe care românimea ardeleană - vestală credincioasă - îl păstrase prin veacuri.

Cuvine-se dar, cu adevărat, să-i unim pe toți în aceeași binecuvântare astăzi, împreună cu vitejii care cu sângele lor

157 generos au scris și pecetluit, după datină, hrisovul stăpânirii noastre veșnice prin aceste mândre ținuturi. Binecuvântat și slăvit în veac fie numele lor!

Rod al aceleiași străduințe e și Universitatea română, pe care o inaugurăm astăzi aici.

Aici, în acest oraș, care sub stăpânirea de ieri ajunsese centrul concepției maghiare în Ardeal, fosta Universitate ungurească, întemeiată în bună parte și cu banul românesc, și de formă cu cele mai dulci făgăduințe de toleranță - cursurile erau să fie

paritetice - a devenit în curând focarul gândirii maghiare exclusiviste față de orice alt sentiment național. Nicăieri, poate, nu s-a simțit mai nemilos pumnul stăpânirii trecute pe sufletul românimii, ca în Clujul unguresc cu Universitatea lui.

Dumnezeu însă n-a îngăduit ca această unealtă crudă să-și vadă scopul îndeplinit. Și iată, prin voința acelor puteri misterioase care pot fi întârziate dar nu zădărnicite, se desface astăzi, ca un semn luminos al idealului nostru înfăptuit, templul senin al învățăturii și iubirii de patrie, Universitatea românească a Clujului românesc.

Ieri încă, datoria către neamul românesc era deslușită: înfăptuirea unirii naționale. Astăzi, prin mărirea teritoriului și prin înglobarea în statul român a unui însemnat număr de cetățeni, care, aparținând altor neamuri, reclamă dreptul de a trăi pe pământul care i-a născut, problemele politice, sociale și economice au crescut mult și în aceeași măsură s-au înmulțit îndatoririle tuturor acelora care sunt chemați a juca un rol în viața statului.

Nu numai după forța brută sau după numărul baionetelor, nici după întinderea teritoriului, se măsoară puterea unui stat modern, ci mai cu seamă după gradul culturii sale intelectuale.

Prin știință și lumină putem numai întări prezentul și pregăti temeliile unui viitor rodnic.

Precum în ordinea vieții materiale spiritul pune în mișcare, asemenea și în ordinea vieții sociale forța unei națiuni crește prin impulsiunea dezvoltării sale morale. Și cine oare poate **158'** da această impulsiune mai eficace decât creierul unei națiuni: Universitatea.

Cuvântul Universitate - *Omnium scientiarium universitas* - ne spune menirea ei. îmbrățișând tot domeniul gândirii, la ea, ca la un izvor nesecat, aleargă tineretul studios ca să-și potolească setea sa de lumină și de știință, și cu cât ea se va ridica mai sus pe aripile luminoase ale cugetării, cu atât mai

bogat, mai limpede și mai binefăcător va curge acest izvor.

Astfel apare în viața statului Universitatea în puterea rolului ei atât de înalt, atât de nobil, nu de a scoate un număr cât mai mare de titrați - nu cantitatea, ci calitatea este factorul important - ci de a forma generații de oameni de caracter, însuflețiți de vederi largi, pătrunși de iubire de Patrie și de dragoste de învățătură și de muncă, dornici de a pune energia și capitalul lor de știință în slujba acestei țări.

Am ferma convingere că tânăra Universitate română, ai cărei nași suntem astăzi, va ști să răspundă în viitor tuturor așteptărilor mele. Așezată intr-o țară în care diferitele naționalități au trăit fiecare viața lor proprie culturală și intelectuală, în raport cu aspirațiile etnice și cu puterile lor civilizatoare, ea are frumoasa menire de a deschide ușile sale tuturor acelora care au dorința să se încălzească la razele luminii ei arzătoare, dovedind lumii întregi că în România întregită știința nu face deosebire cărui neam aparține tânărul studios; cu aceeași dragoste îi va primi pe toți sub aripile ei materne.

închinat adevărului, pe căi de dreptate - singurele care duc la concordia între diferitele seminții ale lumii - acest așezământ de înaltă cultură va putea fi de folos neamului și umanității, cinstindu-se și cinstindu-ne deopotrivă prin munca sa științifică.

Iar ca un semn vădit al prețuirii și iubirii mele față de el și față de ținutul care îl adăpostește, am hotărît, în amintirea acestor serbări, a dărui un fond de 400 000 lei, a căror dobândă se va întrebuința pentru înființarea pe lângă această Universitate a unui Institut pentru studiul istoriei române, atât de vitreg tratată sub stăpânirea trecută.

Urările călduroase pentru un viitor strălucit și pentru propășirea pe calea adevăratei științe, ce fac

astăzi pentru noul așezământ național de înaltă cultură, le cuprind in cuvintele ce zic din tot sufletul: *Vivat, floreat, aescat abna mater Clusiensis ad scientiae honorem Patriaeque salutem!*

17. CUVÂNTARE LA PRIMIREA BUZDUGANULUI

(10 mai 1920)

Cu o vie emoție primesc acest dar așa de frumos, buzduganul care odinioară era purtat de vitejii noștri voievozi când au pus întâia temelie a statului și au întrezărit visul pe care Dumnezeu mi-a dat să-l realizez cu ajutorul iubitului meu popor. Făurit din iubirea poporului îl primesc cu atât mai mare plăcere cu cât știu că iubirea poporului românesc este temelia cea mai sigură și cea mai frumoasă chezășie pentru un viitor tot mai strălucit al țării.

Îl voi purta ca un semn de amintire a timpurilor celor mai grefe prin care am trecut, dar și a zilelor celor mai glorioase.

În el văd străduințele de multe veacuri ale unui neam iubit, văd vitejia strămoșească a ostașului român și suferințele unui popor întreg și lacrimile care s-au vărsat dar care au dat un rod așa de frumos. Pentru mine va fi un imbold și mai mare la muncă și strig:

Trăiască iubita noastră țară!

18. CUVÂNTARE LA MĂNĂSTIREA PUTNA

(16 mai 1920)

Călcând pentru întâia oară pe pământul frumoasei Bucovine, readuse la sânul patriei mume, am socotit ca o sfântă datorie ca întâiul meu pas să se îndrepte spre acest locaș 160

atât de scump oricărei inimi românești, pentru a aduce marelui erou al Moldovei și al creștinătății, Ștefan cel Mare și Bun, prinosul de recunoștință națională și de adânc simțită slăvire din partea întâiului rege al României întregite.

Veacuri de restriște au înșirat an după an și au împletit o cunună de dureri și de suspine in timpul când țările românești căzuseră sub îndelunga robie turcească, dar mai cu deosebire de la dezlipirea acestei părți, celei mai vechi și mai frumoase a Moldovei, din trupul părintesc. Inimile românești rosteau numele marelui Voievod plângând, pentru că mormântul său se afla pe pământ robit. Și atât de adâncă și reală era această durere, că în anul 1871, la serbarea din Putna marele nostru Eminescu cânta:

> *„Durere!... și-iprofundă când România plânge,*
> *Cu fruntea înfășurată de doliu la mormânt;*
> *Durerea-ipretutindeni, durerea se răsfrânge în*
> *valea și Carpatul ce-i românesc pământ. ”*

Dar sufletul românesc și-a făurit din icoana eroului său simbolul de mângâiere și de nădejde a unor timpuri pe care povestea le închipuise ca testament al lui Ștefan cel Mare:

„Dumnezeul părinților voștri se va îndura la lacrimile Oilor săi și va ridica dintre voi pe aceia care vă vor așeza iarăși în voinicia și puterea de mai înainte.”

Acesta era cuvântul fermecător al nădejdii.

Răzeșii, care fuseseră sădiți de mâna lui Ștefan la toate hotarele, l-au purtat cu sfințenie din tată în fiu, în sufletele și legendele lor.

Bisericile și mănăstirile semănate pe tot întinsul țării, ca prinos de recunoștință celui Atotputernic, pentru biruințele împotriva atâtor dușmani, i-au păstrat evlavia sufletului său sfânt și cărturarii i-au preamărit numele din secol in secol.

Până și în veacul cel mai umilitor al fanarioților, necunoscutul scriitor, în vestitul cuvânt de pomenire a marelui Ștefan, îl preamărește astfel:

„Ce minte așa de bogată în gânduri, ce limbă așa de îndestulată în voroave, ce meșteșug așa de iscusit

la împlinirea cuvântului, să poată împodobi atâtea risipe a vrăjmașilor,

161 atâtea sfărâmături de cetăți, atâtea ziduri de lăcașuri sfinte și atâta înțelepciune ne-au ocârmuit și încât au trăit voinicia noastră și fericirea au înflorit și carele pe toate lucrările lui cu credința în Isus Hristos le-au pecetluit; la război biruitor smerit, la pace domn drept și bun, in viața sa din parte credincios adevărat."

Ștefan al Moldovei, ai trăit veacuri in sufletele românești și vei trăi de-a pururea. Sămânța ce ai pus în inimile noastre a rodit și poruncile tale s-au îndeplinit.

Prin jertfa de sânge a sute de mii din fiii patriei, am impins hotarele până la marginile însemnate de graiul și de sângele românesc. Chilia și Cetatea-Albă, la pierderea cărora a sângerat inima ta, sunt ale noastre și Ardealul pentru care tu și viteazul tău fiu Petru Rareș ați purtat armele victorioase peste munți, este al nostru. Al nostru-i malul Mării și bogata Dunăre de jos.

Și tot după a ta poruncă făcut-am răzeși, in tot întinsul pământului românesc, pe toți aceia care au purtat arma in timp de război, lucrând cu plugul în timp de pace.

Steagul tău purtător de biruință l-am așezat in Mitropolia Capitalei noastre, spre a fi înfățișat mulțimilor la zile mari de sărbătoare, pentru întărirea și înălțarea sufletelor noastre.

Și totuși, când am plecat genunchii in fața scumpului tău mormânt, in sufletul meu s-a născut încă o duioasă rugă, pe care o îndreptăm către tine ca unui părinte din veac adormit, dar necurmat alăturea de sufletele noastre. în numele tău și al marilor tale fapte am găsit izvorul nesecat al răbdării în timpul de umilință și al curajului in timp de restriște. Insuflă-ne duhul sfintei uniri in inimile noastre, pentru ca să putem duce înainte greaua sarcină a statului nostru

întregit.

Coboare-se raza geniului tău ocrotitor în sufletele noastre, pentru îndreptarea tuturor păturilor sociale pe calea concordiei, din care numai poate izvorî adevăratul bine obștesc.

însuflețiți de acest gând al unirii cetățenești, chemasem aici pe fruntașii țării și ai neamului și mai ales pe acei care împreună cu mine au luptat, indurând intr-un fel sau altul marile greutăți prin care am trecut și care m-au ajutat să văd **162** adus la Înfăptuire visul nostru secular. Vroiam să ne împărtășim împreună de bucuria acestei zile înălțătoare și tot odată să ne aruncăm privirile asupra viitorului ce ni se deschide și să ne gândim că opera unității noastre ca stat și națiune așteaptă de la noi încă multe și îndelungate silințe, pentru ca tot ce am dobândit prin atâtea jertfe, să fim în stare a păstra și consolida prin necurmată și înțeleaptă muncă. Iar asemenea muncă nu se poate îndeplini cu sorți de izbândă decât numai prin unirea tuturor forțelor naționale din vechiul Regat și din ținuturile unite la patria mumă și prin conlucrarea tuturor bărbaților pricepuți la refacerea tuturor ramurilor de gospodărie a statului, după marile zguduiri prin care am trecut.

Să ne unim deci gândul nostru, al tuturor românilor cu iubire de neam și în fața mormântului acestui erou național să jurăm că în împrejurările grele vom fi strâns uniți, având numai un singur gând și o singură simțire: fericirea scumpei noastre patrii, pentru care suntem gata a face orice sacrificii.

19. DISCURS LA MASA CEREMONIALĂ ÎN PALATUL MITROPOLITAN DIN CERNĂUȚI

(18 mal 1920)

Cu adevărată nerăbdare am așteptat ziua de astăzi, când am putut îndeplini o veche dorință a mea și a reginei de a ne găsi in mijlocul noilor mei supuși din frumoasa Bucovină, această veche parte a țării care a dat vechii Moldove un șir slăvit de voievozi ale căror domnii sunt strâns și nepieritor legate cu epoca cea mai strălucită a istoriei Moldovei și ale căror rămășițe pământești sunt acoperite de țărâna sacră de acum înainte în veci românească. Era dar firesc ca in drumul spre capitala Bucovinei întâiul rege al României întregite să se închine la mormintele marilor voievozi din timpurile trecute, dar mereu vii în inimile poporului, care prin vitejia oștilor sale

 i-a dat înapoi după o lungă epocă de robie, patriei lor pierdute nu din voia lor, ci din slăbiciunea veacurilor.

Primirea frumoasă și așa de caldă ce mi s-a făcut mie și reginei, atât ieri în tot ținutul ce am străbătut, cât și azi aici in Cernăuți, mult ne-au mișcat și cu drag și bucuros aduc mulțumirile noastre adânc simțite.

Din toată inima salut pe fruntașii acestui vechi și prea frumos ținut al vechii Moldove și mulțumesc tuturor acelora care în ziua fericită rezervată generației noastre au înțeles duhul timpului și poruncile momentului istoric, proclamând din însăși a lor voie unirea Bucovinei cu Regatul român, unul și nedespărțit în dreptele sale hotare firești.

Mulțumesc înalt Prea Sfinției Tale și clerului român că in mijlocul îndelungatelor greutăți ne-ați păstrat cu sfințenie biserica și limba strămoșească, împreună cu bogatele danii și strălucitele odoare care ne vorbesc de puterea și de evlavia fericiților voievozi din secolele trecute.

Mulțumesc fruntașilor vieții politice și culturale din Bucovina, care au știut în vremuri de răstriște să țină sus steagul, spre a fi gata atunci când ceasul dezrobirii a sunat. Recunoștința neamului românesc este bine meritata lor răsplată.

Mulțumesc orășenilor și țărănimii bucovinene care

ne-a ieșit pretutindeni întru întâmpinare cu atâta dragoste și însuflețire, și care în frumosul său port național ne-a evocat mândrele vremi de odinioară. Cunoaștem lupta sa răbdătoare pentru păstrarea caracterului național al Bucovinei în timpul trecut.

Mulțumesc în fine reprezentanților și poporului de naționalitate străină, care alăturea cu elementul românesc ne-au arătat cu atâta căldură sentimentele lor de credință către mine și noua lor patrie română.

Știu cât de grele au fost suferințele războiului din urmă, care cu mișcările necontenite ale frontului de luptă au apăsat cu atâta urgie asupra întregii Bucovine, de la șesul Cernăuților până in munții de la Vatra-Domei. Le-am simțit cu aceeași părintească strângere de inimă ca și pe ale noastre din vechiul Regat.

164

Nu mă îndoiesc că prin întoarcerea Bucovinei la patria- mumă și prin o muncă încordată a tuturor păturilor sociale, se vor vindeca în curând cele mai grele răni ale războiului.

Azi când stăm în fața mărețului fapt al unirii românilor din toate unghiurile în același stat, ne îndreptăm privirile noastre spre viitorul pe care noi singuri trebuie să-l croim, precum prin noi înșine ne-am clădit prezentul. Puterea de voință, patriotismul cald de care trecutul nostru este martor netăgăduit, dorința sacră de a lucra toți împreună și cu concordie, mână în mână toți fiii acestei țări, oricărei legi sau neam ar aparține ei, numai și numai pentru binele Patriei comune, sunt chezășia cea mai sigură pentru un viitor plin de cele mai frumoase nădejdi.

îmbrățișând pe toți locuitorii acestei vesele grădini, ce este Bucovina noastră, cu aceeași dragoste părintească și drept răspuns la sentimentele ce am găsit aici, ridic paharul meu în sănătatea Bucovinei și a Capitalei ei.

20. CUVÂNTARE CĂTRE BASARABENI LA CASA DE CULTURĂ DIN CHIȘINĂU

(20 mai 1920)

Am răspuns unei dorințe de mult purtată în inima mea punând piciorul meu pe pământul acesta care odinioară fusese una din părțile cele mai roditoare ale vechii Moldove.

Primirea călduroasă ce ne-a fost făcută în toate orașele și satele ei, pe unde drumul ne-a dus, a pătruns inima noastră de o bucurie, cu atât mai mare cu cât ne-a dat dovadă că iubirea de neam nu s-a stins în timpurile cât Basarabia a stat sub o stăpânire ce nu avea legături de suflet cu populația moldovenească, care de veacuri alcătuiește talpa acestei țări.

O potrivire mișcătoare pentru inima mea a vrut ca astăzi, în ziua Sfintei înălțări, când toată România se va ruga pentru sufletele sutelor de mii de ostași ai săi, care cu viața lor au

165 pecetluit hrisovul de întregire a neamului românesc, să ne aflăm, regina împreună cu mine, in Capitala unuia din frumoasele ținuturi care s-au unit pe veci cu Regatul meu.

Astăzi, când iarăși stăpânim puternic toți munții și toate plaiurile ce în veacurile trecute se bucurau de dreapta și slăvită ocârmuire a marilor voievozi ai neamului românesc, putem arunca privirile noastre înapoi asupra timpurilor trecute, pe care soarta le rezervase acestei frumoase și bogate țări, ce este ținutul dintre Prut și Nistru. Dumnezeu care toate le cunoaște în atotputernica sa voință și înțelepciune, n-a voit ca chiar marele erou al istoriei moldovenești, Ștefan cel Mare și Sfânt, să se bucure prea mult de a fi țiitor peste toată țara Moldovenească.

Sub domnia sa atât de bogată în victorii asupra păgânilor, s-a început știrbirea Moldovei, prin pierderea țărmului mării și a cetăților de pe Nistru și Dunăre. A urmat apoi răpirea Bucovinei și în sfârșit a

Basarabiei. Unitatea geografică a vechii Moldove era astfel sfărâmată, jumătate din trupul său era sfâșiat și din aceasta a urmat secătuirea ei economică și socială.

Și de aceea marii boieri ai Moldovei se plângeau sultanului acum o sută ani, în cuvinte ca acestea pline de durere înăbușită:

„Din poruncă ne vedem îndatorați a vinde toate acele de peste Prut moșii și a ne desface de dânsele... înfățișăm cu lacrimi în suflet stingerea și pierderea ce ni se pricinuiește dintru aceasta la atâtea familii și suflete, la atâtea neamuri și la atâtea lăcașuri ale credinței noastre, cea mai desăvârșită cădere și zdruncinare socotind a ne lipsi de pământul strămoșesc."

Descurajarea s-a coborît adânc în suflete, an după an și poetul din urmă al generației trecute basarabene, cavalerul Costache Stamate, suspina la bătrânețe versuri ca acestea:

„Am fost și eu român, Dar m-am făcut păgân; Căci june eu fiind, Sărmanul meu pământ Fu de tătari călcat

Și ei sclav m-au luat.
De-acuma numai moartea
Să mă scape poate
De păgânătate...
Cu un dor nespus
Mă uit spre apus: Acolo mi-i viața,
Acolo-i speranța Să fim fericiți, De-am fi toți uniți "

Astăzi, mulțumită ostașului român și energiei ascunse în sufletul răbdător al românului, avem fericirea să ne vedem uniți la sânul patriei de-a pururea întregite prin proclamarea de bună voie a sfintei uniri.

Tăria noastră a stat în dreptul nostru, puterea noastră se va arăta în munca ce vom desfășura pentru

a da din nou ființă și viață dreptului nostru ce ne-a fost mult timp tăgăduit.

Țărănimea română dintre Prut și Nistru, atât de blândă și răbdătoare, nu a așteptat alta decât dreptatea și lumina pentru suflet, după un veac de cufundare în întuneric prin nerespec- tarea limbii sale străbune în școală și biserică. Pe când toate celelalte limbi venite aici după răpirea Basarabiei s-au bucurat de carte, școală și biserică națională, numai moldoveanul de baștină a fost lipsit de toate.

Așadar fără nici o ură și fără vreo prigonire, vom răspândi dreptate și lumină pentru toate neamurile care alături cu românul trăiesc pe solul bogat al Basarabiei. Și sunt încredințat că toate popoarele de altă limbă vor răspunde cu același duh de dreptate față de concetățenii români și că prin pașnica lor conviețuire se va pune temelie sănătoasă propășirii acestui pământ românesc.

Prin multe încercări a trecut scumpa noastră țară, adeseori a fost la marginea prăpastiei, dar prin vitalitatea ei, prin credința ei într-un viitor strălucit, a izbutit totdeauna a-și relua zborul indicat de soarta sa.

Marele patriot și bărbat de stat, Mihail Kogălniceanu, avea dreptate când a spus:

„Providența lua de mână pe națiunea română ca pe o fiică iubită între fiicele cele mai iubite, o scotea din toate pericolele și o înălța mai tânără și mai zdravănă decât fusese înaintea ceasului de pieire. N-avem dar drept noi românii de a susține că la gurile Dunării de Jos nouă ni s-a dat o misiune de împlinit?”

Să unim deci toate sufletele, toate energiile noastre, spre a ajunge muncind toți fiii acestei țări la același mare și sfânt scop. Sunt convins că toți basarabenii vor pune mâna lor la această măreață operă și cu această nădejde neclintită ce o port în suflet, strig din toată inima: Să trăiască Basarabia și Capitala ei!

21. CUVÂNTARE LA SOLEMNITATEA ADUCERII CAPULUI LUI MIHAI VITEAZUL LA MĂNĂSTIREA DEALU

(26 august 1920)

Însuflețit de aceeași patriotică pietate cu care m-am închinat la Putna umbrei marelui și sfântului Ștefan, vin astăzi împreună cu d-voastră să aduc, ca rege al României întregite, prinosul de recunoștință și preaslăvire față de osemintele acestei mărețe figuri a istoriei românilor. Cu evlavie și plini de admirație ne descoperim și plecăm capetele noastre înaintea ta, Viteze Mihai, care ne-ai fost o stea lucitoare în timpuri de grea încercare și un izvor nesecat de îmbărbătare pentru ostașul nostru in toiul luptei, iar pentru întregul neam românesc ai fost încă mai mult: simbolul viu și glorios al unității naționale.

Lăsat-ai undeva, in Capitala unei mari împărății din vremi trecute - care s-a folosit mult de sabia-ți cuceritoare, dar drept răsplată ți-a pregătit in taină pieirea - aceste cuvinte scrise de 168 însăși mâna ta: *„Și hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit, Moldova și Țara Românească. ”*

După trei veacuri de lupte și îndelungate suferințe, prin grele jertfe de sânge, izbutit-am a-ți aduce la îndeplinire „pohta ce ai pohtit”: Țara Românească, întreagă și nedespărțită, și-a dobândit neatârnarea în marginile hotarelor pentru care ți-ai dat viața. Dreptatea a învins, iar jertfa ta n-a fost în deșert.

De aceea ți se închină azi, ca eroului lor național, milioane de inimi românești. Te salută din cer sufletele miilor de ostași cărora, jertfindu-și ca și line viața pentru măreața idee a unirii, le-a fost dat să fie executorii testamentului tău. Cu noi toți se bucură și sufletele întâilor voievozi basarabi, ale căror rămășițe au fost descoperite de curând în străvechea biserică domnească din Curtea de Argeș; parcă le-a ajuns prea strâmt locașul lor in zilele noastre, când atât s-au întins hotarele țării, ai cărei întemeietori au fost și ei.

Dea Domnul ca mărimea jertfei lui Mihai Viteazul și amintirea pururea vie a suferințelor seculare ale unui neam întreg, precum și a măreței răsplăți prin izbânda noastră, să ne fie îndemn statornic spre înălțarea sufletelor către acea unire a tuturor, de la mic până la mare, in munca pentru binele obștesc, prin care să putem consolida ceea ce ne-a ajutat Dumnezeu să câștigăm, căci grea este răspunderea ce avem față de trecutul și viitorul neamului românesc.

Iubiți școlari,

Acea patriotică inimă românească prin stăruința căreia s-a înființat școala voastră lângă locul de odihnă al lui Mihai Viteazul s-a gândit cu drept cuvânt că tinerele voastre suflete se vor încălzi de faima și aureola acestui mare domnitor și că învățămintele vieții sale, atât de bogată în fapte de vitejie, se vor sădi mai adânc în inimile viitorilor conducători ai iubitei noastre armate. Voi sunteți bucuria pururea înnoită a măreței umbre care vă ocrotește. Vouă vă este dată credincioasa pază a acestei sfinte rămășițe. Fiți vrednici de această mare cinste!

22. CUVÂNTARE LA INAUGURAREA UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI

(24 octombrie 1920)

După înălțătoarea serbare a inaugurării Universității surori din Cluj, am așteptat cu deosebită bucurie prilejul de a-mi îndeplini și față de Universitatea din Cernăuți aceeași plăcută datorie, prezidând împreună cu regina și cu principele moștenitor inaugurarea cursurilor acestui înalt institut cultural, care prin revenirea Bucovinei la sânul patriei mame a îmbrăcat o haină nouă potrivit trebuințelor naționale ale statului român. Dar temelia

care este căutarea luminii și cercetarea adevărului rămâne neclintită și știința împodobită de aici înainte cu haina românească și urmează necontenit cu aceeași râvnă izvorul spre sfere tot mai înalte și noi o urmărim cu aceeași necurmată dragoste.

De aceea, în aceste timpuri de mari frământări economice și sociale, salut cu deosebită plăcere acest prilej care ne permite să ne adunăm noi, cârmuitorii țării și ai culturii, și să ne îndreptăm cugetul nostru la menirea celor mai înalte așezăminte de învățătură care înfățișează, pe deasupra, zbuciu- mările vieții de toate zilele, năzuința eternă a minții omenești către progres și adevăr.

Precum trupul rămâne o materie inertă și nefolositoare fără puterea conducătoare a creierului, tot astfel viața economică și socială a unui stat este lipsită de forța diriguitoare dacă n-ar avea la cârmă în toate domeniile mințile luminate ale națiunii; iar lumina ne vine de la Universitate, căci aici se pregătesc conducătorii tuturor ramurilor de producțiune. Și tot de aici, pe căi spinoase și îndelung răbdătoare, pornesc cercetările pentru descoperirea și utilizarea noilor forțe cucerite de la domeniile necunoscutului. Acei care având ochii ațintiți numai la activitatea practică și imediată se întreabă ce folos poate ieși din lucrările de știință pură uită că dacă nu s-ar cerceta tainele naturii cu îndărătnicie și din iubire de știință, ne-am învârti mereu in cercul restrâns al rutinei, precum prea **170** lesne uită lumea de rând cui se datoresc atâtea descoperiri și invenții ajunse acuma la îndemâna și spre folosul tuturor. Munca intelectuală cheltuită la studierea până la cele mai mici amănunte în orice direcție se răsplătește mai curând sau mai târziu cu foloase practice de interes obștesc. Să cinstim dar după cuviință această muncă izvorită din tot ce este mai înalt în firea omenească.

în aceste clipe care pentru Universitatea din Cernăuți sunt o serbare de înaltă bucurie în onoarea științei și a studiului, să nu supunem unui cuget critic ceea ce a fost aici înainte de azi, să nu îngăduim unei umbre să întunece veselia momentului. Trecutul

aparține istoriei, să îndreptăm deci privirile noastre cu încredere spre viitor. Totuși și în trecut era în fosta Universitate un colț de unde raze luminoase s-au răspândit și asupra României de ieri. Nu sunt puțini preoții și vlădicii din vechiul Regat care s-au întors de la Cernăuți în țara românească cu un capital bogat de învățătură creștinească predată și în limba strămoșească, și așa Facultatea Teologică Greco-Ortodoxă este lanțul care leagă trecutul cu prezentul.

Să nu uităm însă pentru viitor că nimic nu se poate face viu și trainic în viața unui stat decât pe temelii naționale, și de aceea, pe lângă munca științifică de ordin general, o preocupare deosebită a studiilor înalte universitare trebuie să fie cunoașterea țării și a poporului său. Și intr-aceasta, ușoară și plăcută vă este sarcina, pentru că e prea frumos acest cap de țară și vrednic poporul care o locuiește de la descălecatul Moldovei, care de aici s-a lățit până Ia Nistru, Dunăre și Mare.

Sunt bine încredințat că prin activitatea d-voastre veți scoate la iveală și spori tot ce este frumos și nobil în sufletul tineretului studios și că veți forma nu numai generații cu caracter și folositoare țării, dar și cetățeni și iubitori de patrie.

Ca un semn al dragostei mele pentru tinerimea universitară bucovineană, dăruiesc suma de 200 000 lei, spre a servi ca prim fond pentru ajutorarea culturală a studenților merituoși de la toate facultățile acestei Universități, după cum Senatul universitar va chibzui mai bine.

171

Salutând cu dragoste pe toți profesorii și studenții adunați la această zi de sărbătoare culturală, urez din toată inima: *Vivat, floreat, crescat alma mater Cemoviciensis.*

CUPRINS

Pag.

Introducere..... 5

***Capitolul I.* PRINCIPE MOȘTENITOR 9**

Capitolul II.
URCAREA PE TRON. NEUTRALITATEA ȘI RĂZBOIUL PENTRU UNITATEA NAȚIONAL-STATALĂ..... 23

Capitolul III.
REGE AL TUTUROR ROMÂNILOR.
ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA (octombrie 1922) 65

***Capitolul IV.* DE LA CONSTITUȚIA DIN 1923 LA OFICIALIZAREA CRIZEI DINASTICE 83**

***Capitolul V.* SFÂRȘITUL UNEI DOMNII..... 103**

ÎN LOC DE CONCLUZII. PORTRETE ÎN PARALEL..... 123

ANEXE..... 139

1. Cuvântare la Academia Română (16 martie 1890)..... 139

2. Scrisoare către președintele Senatului la înștiințarea despre înscrierea ca membru al acestui înalt corp legiuitor (27 martie 1889)..... 141

3. Discurs la depunerea jurământului ca rege al României (28 septembrie 1914)..... 142

4. Proclamație la declararea războiului pentru întregirea neamului (15 august 1916) 143

5. Cuvântare către Armata a Il-a (22 martie 1917)..... 145

6. Cuvântare la depunerea jurământului primului contingent al soldaților ardeleni și bucovineni (8 iunie 1917)..... 146

7. Ordin de zi către ostașii de pe frontul român (12/25 august 1917)..... 147

8. Scrisoare către președintele Sfatului Țării din Basarabia (28 martie 1918) 148

9. Scrisoare către administratorul Domeniilor Coroanei (17/30 martie 1918)..... 149

10. Proclamație către armată la mobilizarea din 27 octombrie 1918..... 150
11. Scrisoare către Iancu Flondor, președintele Congresului General al Bucovinei (29.....noiembrie 1918) 150
12. Cuvântare la intrarea triumfală în Capitala României Mari (18 noiembrie /1 decembrie 1918) 151
13. Cuvântare cu ocazia primirii actului de Unire a Transilvaniei (1/14 decembrie 1918) 152
14. Cuvântare la Academia Română (14 mai 1919)..... 153
15. Cuvântare la Sibiu (31 mai 1919)..... 155
16. Cuvântare la inaugurarea Universității românești din Cluj (1 februarie 1920)..... 156
17. Cuvântare la primirea buzduganului (10 mai 1920)... 160
18. Cuvântare la mănăstirea Putna (16 mai 1920)..... 160
19. Discurs la masa ceremonială în palatul mitropolitan din Cernăuți (18 mai 1920)..... 163
20. Cuvântare către basarabeni la Casa de Cultură din Chișinău (20 mai 1920)..... 165
21. Cuvântare la solemnitatea aducerii capului lui Mihai Viteazul ia Mănăstirea Dealu (26 august 1920)..... 168
22. Cuvântare la inaugurarea Universității din Cernăuți (24 octombrie 1920)..... 170
CUPRINS..... 173

Redactor: VIRGINIA CUCU
Tehnoredactor: GABRIEL DANCIU
Format: 16/54 x 84. Hârtie: Edijii 50g/m^2
Tipărit la INTERNAȚIONAL SCORPION